

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
TARPTAUTINĖS TEISĖS KATEDRA

ŽIVILĖ STUBRYTĖ

(Teisės studijų programa, tarptautinės žmogaus teisių apsaugos specializacija, dieninės studijos)

**AR INDIVIDUALUS KONSTITUCINIS SKUNDAS GALI BŪTI LAIKOMAS
VEIKSMINGA TEISINĖS GYNYBOS PRIEMONE PAGAL EUROPOS ŽMOGAUS
TEISIŲ KONVENCIJOS 13 STRAIPSNĮ?**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Lekt. Lijana Štarienė

Konsultantas-
Prof. dr. Saulius Katuoka

Vilnius, 2006

TURINYS

IVADAS	3
I. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOS 13 STRAIPSNIO REIKŠMĖ	7
1.1. Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnio tikslas.....	7
1.2. Konvencijos 13 straipsnio taikymo problematika: šis straipsnis taikomas kaip savarankiškas ar kaip pagalbinis kitų Konvencijos nuostatų atžvilgiu	9
1.3. Konvencijos 13 straipsnio taikymo ribos	12
II. VIDAUS TEISINĖS GYNYBOS PRIEMONĖS VEIKSMINGUMO TURINYS	18
2.1. Veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti garantuota „kiekvienam“	18
2.2. Veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti garantuota esant realiam Konvencijos rėmuose ginamos teisės pažeidimui	20
2.3. Veiksminga teisinės gynybos priemonė turi garantuoti pažeistų teisių atstatymą bei atitinkamą kompensaciją	21
2.4. Veiksmingo tyrimo užtikrinimas kaip vienas iš veiksmingos vidaus teisinės gynybos priemonės elementų.....	24
2.5. Teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę, kai Konvencijos pažeidimus padaro asmenys, eidami savo oficialias pareigas	26
2.6. Vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti veiksminga ne tik teisėje, bet ir praktikoje ...	27
2.7. Veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė nebūtinai turi būti teisminė.....	31
2.8. Valstybėms palikta laisvė pasirinkti metodus ir būdus, kuriais bus įgyvendinamas Konvencijos 13 straipsnis.....	32
III. LYGINAMOJI INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO INSTITUTO ANALIZĖ VEIKSMINGUMO ASPEKTU	35
3.1. Būtinybė įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje.....	35
3.2. Individualaus konstitucinio skundo subjektai	38
3.3. Individualaus konstitucinio skundo objektas.....	41
3.4. Teisinių vidaus gynybos priemonių išnaudojimas	46
3.5. Terminas konstituciniam skundui pateikti.....	53
3.6. Teisininko dalyvavimas procedūrose	54
3.7. Proceso išlaidos	55
3.8. Konstitucinio teismo sprendimo galia	56
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS	68
SANTRAUKA	72
SUMMARY	73
PRIEDAS	74

IVADAS

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau – Europos žmogaus teisių konvencija arba Konvencija) buvo sudaryta Romoje 1950 m. lapkričio 4 d. ir įsigaliojo 1953 m. rugsėjo 3 d. Pagal Konvencijos 66 straipsnio 1 dalį ji turi būti ratifikuojama. Lietuvos Respublika 1995 m. balandžio 27 d. ratifikavo Konvenciją, tuo pripažindama Europos žmogaus teisių teismo jurisdikciją ir įsipareigodama vykdyti jo priimtus sprendimus.

Kuomet įsigalios¹ Europos žmogaus teisių konvencijos 14 protokolą², kurį jau ratifikavo visos valstybės Tarybos narės, išskyrus Rusiją³, Europos žmogaus teisių teisme dar labiau sugriežtės bylų priėmimo nagrinėjimui tvarka ir didžioji dalis pareiškėjų gali būti atstumti. Europos Taryba, priimdama 14 protokolą buvo suinteresuota, kad atsiradusias teises problemas šalys kuo aktyviau spręstų savo valstybėse. Viena iš tokių galimybių – individualaus konstitucinio skundo, kaip konstitucinių teisių gynybos priemonės, įtvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – LR Konstitucija) 6 straipsnyje⁴ nurodoma, kad Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas, ir kiekvienas savo teises gali gintis remdamasis Konstitucija. Šiuo metu asmuo, manantis, kad jo konstitucinės teisės pažeidžiamos, neturi galimybės jas apginti tiesiogiai kreipdamasis į Konstitucinį Teismą, nes į Konstitucinį Teismą kreipiasi tik Seimas, Vyriausybė, Prezidentas bei teismai, kitaip tariant, Konstitucinis Teismas bendrauja tik su valdžios institucijomis ir yra visiškai atiribojęs nuo prigimtinių teisių subjekto – konkretaus asmens.

Vis dažniau pasigirsta diskusijos dėl galiojančios teisinės sistemos pakeitimų, konkrečiai, dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą teisių išplėtimo Lietuvoje. Daugelyje Europos šalių asmens teisė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą egzistuoja. Mes esame valstybių mažumos grupėje, kur nesama tokios teisės. Tai viena pirmųjų priežasčių, paskatinusių nuosekliau domėtis individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo galimybe Lietuvos nacionalinėje teisėje bei šio instituto veiksmingumu pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnį.

Antroji priežastis, kuri lėmė pasiryžimą įvertinti tiesioginio kreipimosi į konstitucinį teismą veiksmingumą, yra ta, kad Lietuvos teisės doktrinoje iki šiol nepakankamai domėtasi kitų valstybių, kuriose egzistuoja individualaus konstitucinio skundas, patirtimi. Tik epizodiškai šiuos

¹ Remiantis 14 protokolo 19 straipsniu, kad protokolas įsigaliojotų, reikia, jog visos Konvencijos Šalys pareikštų sutikimą įsipareigoti pagal šį Protokolą.

² Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 14, pakeičiantis konvencijos kontrolės sistemą, priimtas 2004 05 13// http://www.tm.lt/strasburas/zmogaus_tesiu_konv_14_Protokolas_final.doc; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

³ Sąrašas valstybių, ratifikavusių Konvencijos 14 protokolą// <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=194&CM=&DF=&CL=ENG> ; prisijungimo laikas: 2006-11-06.

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, Nr. 33, 1014.

klausimus yra palietę profesorius E. Kūris⁵, profesorius E. Jarašiūnas⁶, doc. dr. A. Abramavičius⁷, V. Staugaitytė⁸.

Teisinėje literatūroje laikomasi nuomonės, kad konstitucinis skundas yra teisinės gynybos priemonė, suteikianti galimybę asmeniui, manančiam, kad jo konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeistos, tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl pažeistų konstitucinių vertybių atstatymo. Taigi, trečiąją priežastį lėmė tai, kad iki šiol Lietuvoje svarstant individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimą, šis institutas nėra įvertintas veiksmingumo požiūriu pagal Konvencijos 13 straipsnį.

Dar viena priežastis yra ta, kad šio darbo autorė pusę metų studijavo Vengrijos seniausio universiteto Eotvos Lorand teisės fakultete. Studijų metu buvo sudarytos galimybės pasinaudoti tiek universiteto, tiek ir Vengrijos Parlamento bei Vengrijos Konstitucinio Teismo bibliotekose sukauptais konstitucinės bei tarptautinės teisės šaltiniais.

Šiame magistro baigiamajame darbe pagrindinis dėmesys bus sutelktas į individualaus konstitucinio skundo kaip veiksmingos teisinės gynybos priemonės įvertinimą. Šio darbo **naujumas** pasireiškia tuo, jog jame išsamiai analizuojama Europos žmogaus teisių teismo praktika Konvencijos 13 straipsnio požiūriu bei Lenkijos, Čekijos ir Vengrijos konstitucinės kontrolės institucijų praktika, įgyvendinant individualaus konstitucinio skundo institutą šių valstybių vidaus teisėje. Kaip jau minėjome, šie klausimai Lietuvos teisės doktrinoje beveik nenagrinėti. Užsienio teisinėje literatūroje taip pat nėra atlikta išsamios tiesioginio kreipimosi į konstitucinės kontrolės institucijas lyginamosios analizės, o Konvencijos 13 straipsnio turinys nagrinėjamas jo nesiejant su konkrečia vidaus teisinės gynybos priemone. Todėl šiuo magistro baigiamuoju darbu siekiama bent iš dalies užpildyti minėtas literatūros trūkumo spragas.

Pasirinkta tema yra **aktuali** ir teoriniu ir praktiniu atžvilgiu. Individualaus konstitucinio skundo kaip veiksmingos teisinės gynybos priemonės tyrimo aktualumą ženklina tai, kad pagal Ministrų komiteto rekomendaciją Nr. REC (2004)6 Valstybėms narėms dėl vidaus teisių gynybos priemonių tobulinimo⁹ (toliau – Rekomendacija Nr. (2004)6) valstybės Konvencijos dalyvės yra raginamos tikrinti, ar asmuo, kuris pagrįstai skundžiasi dėl Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatų pažeidimo, turės veiksmingas teisinės gynybos priemones vidaus teisėje. Teisinės analizės dėl vidaus gynybos priemonių veiksmingumo trūkumas lemia ir peticijų į Europos žmogaus teisių teismą srautą bei analogiškų bylų pasikartojimą. Magistro baigiamojo

⁵ Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą?//Justitia, Teisės žinios, Nr. 4, 2005.

⁶ Ibid.

⁷ Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos//Konstitucinė jurisprudencija Nr. 1-2, 2006, p. 306-317.

⁸ Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis//Justitia, Nr. 1, 2006, p. 32-42.

⁹ Ministrų komiteto rekomendacija Nr. REC (2004)6 Valstybėms narėms dėl vidaus teisių gynybos priemonių tobulinimo. Priimta 2004 m. gegužės 12 d. Ministrų Komiteto 114 sesijoje; http://www.tm.lt/strasburas/rekomendacija_2004_6_galut1.rtf. Prisijungimo laikas: 2005-11-25.

darbo praktinę vertę atskleidžia tai, jog darbe pateikiamos gairės, kokius reikalavimus turėtų tenkinti individualaus konstitucinio skundo modelis, jog šį institutą būtų galima vertinti kaip veiksmingą teisinės gynybos priemonę Europos žmogaus teisių konvencijos požiūriu.

Nagrinėjant baigiamojo darbo temą bus naudojami įvairūs literatūros šaltiniai. Visų pirma, siekiant atskleisti Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnio turinį bus nagrinėjami Europos Tarybos dokumentai, Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija bei Lietuvos ir užsienio šalių autorių monografijos, periodinė literatūra. Darbe bus remiamasi Europos žmogaus teisių konvencija, jos protokolais (ypatingą dėmesį skiriant Konvencijos 14 protokolui), Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacijomis. Iš lietuvių autorių darbų, kuriais bus naudojama rašant šį baigiamąjį darbą, yra paminėtini D. Jočienės ir K. Čilinsko darbai. Atsižvelgiant į literatūros lietuvių kalba trūkumą, rašant magistro baigiamąjį darbą bus naudojami užsienio autorių vadovėliai bei monografijos, iš jų paminėtini užsienio autorių R. Bedard'o, C. Ovey, P. Dijk'o, G.J.H. Hoof'o, D.J. Harris'o. M. Boyle, R. Gordon'o darbai. Antra, siekiant visapusiškai išnagrinėti užsienio valstybėse egzistuojanti individualaus konstitucinio skundo modelį, bus analizuojamos kitų valstybių Konstitucijos, konstitucinės kontrolės institucijų veiklą reglamentuojantys įstatymai, šių institucijų jurisprudencija. Taip pat bus naudojama tiek Lietuvos, tiek ir užsienio konstitucinės teisės doktrina. Iš lietuvių teisinės literatūros galima paminėti E. Kūrio, J. Žilio, E. Jarašiūno, A. Abramavičiaus, E. Šileikio ir V. Staugaitytės darbus. Asmens tiesioginio kreipimosi į konstitucinės kontrolės instituciją klausimai buvo nagrinėti užsienio autorių L. Garlicki'o, L. Solyom'o, A. Harmati ir G. Bruner'io darbuose, kuriais bus remiamasi šiame darbe. Manytume, kad įvairios literatūros naudojimas yra būtinas užtikrinant tinkamą ir visapusišią pasirinktos temos išnagrinėjimą.

Šio magistro baigiamojo darbo tyrimo **objektą** apibūdina jo tema. Darbe yra keliamas klausimas: Ar individualus konstitucinis skundas gali būti laikomas veiksminga teisinės gynybos priemone pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnį? Jeigu tyrimo eigoje paaiškėtų, jog atsakymas yra teigiamas ir asmens tiesioginis kreipimasis į konstitucinės kontrolės instituciją yra veiksminga teisinės gynybos priemonė Konvencijos 13 straipsnio prasme, tokiu atveju darbo pabaigoje bus daromos atitinkamos išvados dėl šio instituto įtvirtinimo Lietuvos teisinėje sistemoje. Jei atsakymas – neigiamas, tuomet, bus analizuojama, kodėl ši priemonė nėra efektyvi, pateikiami pasiūlymai kaip ją tobulinti, daromos išvados dėl optimalaus individualaus konstitucinio skundo parinkimo, įtvirtinant šį institutą Lietuvoje.

Šio baigiamojo darbo **tikslas** yra įvertinti individualaus konstitucinio skundo kaip vidaus teisinės gynybos priemonės veiksmingumą Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnio požiūriu. Siekiant nurodyto tikslo ir atsižvelgiant į ribotą magistro darbo apimtį darbe analizuojamas individualaus konstitucinio skundo institutas, egzistuojantis Lenkijoje, Čekijoje

bei Vengrijoje. Šios trys valstybės pasirinktos neatsitiktinai. Visų pirma šis pasirinkimas sietinas su Lietuvos geopolitine padėtimi, kad Lietuva yra integrali Vidurio ir Rytų Europos dalis, todėl teisiniai bei politiniai procesai, vykstantys šioje Europos dalyje, neišvengiamai daro įtaką ir Lietuvai. Antra, Vengrijoje ir Lenkijoje egzistuoja skirtingas individualaus konstitucinio skundo modelis nei Čekijoje, todėl šių valstybių analizė bus naudinga įvertinant optimalų konstitucinio skundo variantą. Trečia, Vengrijos patirtis yra svarbi dėl to, jog konstitucinio skundo institutas šioje valstybėje pradėjo egzistuoti nuo Vengrijos Konstitucinio Teismo įsteigimo, t.y. nuo 1990 m. sausio 1 d., Be to, asmens konstitucinio skundo dėka Vengrijoje jau 1990 m. pabaigoje buvo panaikinta mirties bausmė. Ketvirta, ne tokia sena Lenkijos patirtis (teisė asmenims tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Tribunolą buvo suteikta tik 1997 m.), įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą būtų naudinga ir Lietuvai, sprendžiant „pereinamojo laikotarpio“ klausimus.

Siekiant nurodyto pagrindinio tikslo yra iškeliami tokie **uždaviniai**: išanalizuoti Konvencijos 13 straipsnio reikšmę, tikslą bei jo taikymo ribas; išanalizuoti vidaus teisinės gynybos priemonėms taikomą veiksmingumo reikalavimą, kuris numatytas Konvencijos 13 straipsnyje; atsižvelgiant į individualiam konstituciniam skundai keliamus priimtumo reikalavimus, išnagrinėti jo modelių skirtumus, egzistuojančius kitose valstybėse; nustatyti, kokią individualaus konstitucinio skundo modelį reikėtų įtvirtinti Lietuvoje.

Siekiant visapusiškai ir išsamiai apžvelgti nagrinėjamą temą, magistro baigiamajame darbe yra naudojami įvairūs **metodai**. Loginis – analitinis metodas taikomas aiškinantis Konvencijos 13 straipsnio, užsienio valstybių teisės aktų turinį, darant apibendrinimus, išvadas. Sisteminis tyrimo metodas taikomas, siekiant nustatyti Konvencijos 13 straipsnio vietą bendrojoje Europos žmogaus teisių apsaugos konvencijos sistemoje. Lyginamuoju metodu pateikiama užsienio valstybių, patirtis, įgyvendinant individualaus konstitucinio skundo institutą vidaus teisėje.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, dėstomoji dalis, kuri susideda iš trijų pagrindinių skyrių: pirmajame skyriuje yra atskleidžiama Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnio reikšmė, antrajame skyriuje yra išsamiai nagrinėjamas 13 straipsnio turinys, jo elementai ir vidaus teisinių gynybos priemonių veiksmingumo reikalavimas, o trečiajame skyriuje yra nagrinėjama ir lyginama užsienio valstybių patirtis įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą vidaus teisėje, vertinama, ar individualaus konstitucinis skundas gali būti laikomas veiksminga teisinės gynybos priemonė Konvencijos 13 straipsnio prasme. Darbo pabaigoje yra pateikiamos išvados bei pasiūlymai, taip pat pridedamas naudotos literatūros sąrašas, priedai, darbo santrauka lietuvių ir anglų kalbomis.

I. EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOS 13 STRAIPSNIO REIKŠMĖ

1.1. Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnio tikslas

13 straipsnis „teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę“ skelbia:

“Kiekvienas, kurio teisės ir laisvės, pripažintos šioje Konvencijoje, yra pažeistos, turi teisę pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone kreipdamasis į valstybės instituciją nepriklausomai nuo to, ar tą pažeidimą asmenys padarė eidami savo oficialias pareigas.”¹⁰

Siekiant išsiaiškinti 13 straipsnio tikslą, reikėtų atsižvelgti į Konvencijos paruošiamuosius darbus (pranc. *travaux preparatoires*)¹¹. Pagal Konvencijos paruošiamuosius darbus 13 straipsnio tikslas yra garantuoti, kad asmeniui, **kuris skundžiasi** Konvencijoje įtvirtintų teisių pažeidimu, bus suteiktos teisinės gynybos priemonės nacionaliniu lygmeniu, prieš pradėdant procesą tarptautiniu lygmeniu, t.y. prieš kreipiantis į Europos žmogaus teisių teismą. Remiantis šiuo tikslu, reikėtų pastebėti, kad 13 straipsnyje įtvirtintos frazės „yra pažeistos“ (angl. *are violated*), nereikėtų suprasti pažodžiui, t.y., jog pagal šį straipsnį valstybė įsipareigoja suteikti teisinės gynybos priemones asmeniui tik po to, kai atitinkamų teisių ir laisvių pažeidimą nustato Europos žmogaus teisių teismas. P. Dijk’as¹² taip pat laikosi nuomonės, kad frazė „yra pažeistos“ nereiškia, jog prieš kreipiantis į Europos žmogaus teisių teismą su skundu dėl 13 straipsnio pažeidimo, yra būtinas atitinkamas nacionalinės vidaus institucijos sprendimas (išvada, nutarimas ar kt.), numatantis, kad buvo pažeista ir kita atitinkama Konvencijoje įtvirtinta teisė ar laisvė. Šį autoriaus požiūrį galima pailustruoti tokiu pavyzdžiu: pareiškėjui kreipiantis į Europos žmogaus teisių teismą dėl to, kad jam nebuvo suteikta veiksminga vidaus gynybos priemonė, siekiant apginti minties, sąžinės ar religijos laisvę, nebus reikalaujama, kad iš anksto būtų nustatytas 9 straipsnio 1 dalies pažeidimas. Tačiau asmens Europos žmogaus teisių teismui pateikiamas skundas dėl kitų Konvencijos nuostatų pažeidimo turi tenkinti priimtino reikalavimus, keliamus individualiai peticijai. Taigi, iš anksto nacionalinėse institucijose neturi būti pripažintas kurios nors Konvencijos ginamos teisės pažeidimas, nes tai neatitiktų Konvencijos tikslo.

Tai, kad Konvencijos 13 straipsnio tikslas yra žymiai platesnis, savo praktikoje yra patvirtinęs Europos žmogaus teisių teismas. Pavyzdžiui, *Klass*¹³ byloje Teismas konstatavo, kad pagal 13 straipsnį teisinės gynybos priemonė turi būti garantuota kiekvienam asmeniui, kuris

¹⁰ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr. 11, su papildomais Protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. Įsigaliojo 1998 11 01// Valstybės žinios. 2000. Nr. 96-3016.

¹¹ European Court of Human Rights Key Case – Law Extracts. Council of Europe Publishing, 2004. P. 356.

¹² Dijk P., Hoof G.J.H. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Kluwer Law International, 1998.

¹³ Klass and others v. Germany, App. No. 5029/71, 6 September 1978; §64; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

pagrįstai (dėl pagrįstumo sąvokos žr. į skyrių 1.2. Konvencijos 13 straipsnio taikymo problematika) **skundžiasi** Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių **pažeidimu**.

Remiantis šiuo požiūriu, galima išvelgti ir 13 straipsnio sąsają su Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta asmens teise į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką. Akivaizdu, kad pastaroji asmens teisė bus pažeista, jei asmeniui nebus suteiktos galimybės pateikti skundą dėl Konvencijos pažeidimų visų pirma vidaus institucijoms. Priešingu atveju, t.y. nesudarius galimybių asmeniui pažeistas teises ginti nacionaliniu lygmeniu, o tik kreipiantis į Europos žmogaus teisių teismą, atsižvelgiant į tai, kad „vidutiniškai bylos procesas gali trukti nuo 2 iki 6 metų, kol yra priimamas galutinis sprendimas“¹⁴, negalima būtų kalbėti apie veiksmingą teisinės gynybos priemonę, kiek tai yra susiję su bylos išnagrinėjimu „per įmanomai trumpiausią laiką“.¹⁵ Todėl manytume, kad Konvencijos 13 straipsnis galėtų būti laikomas kaip įgyvendinantis Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatas. Tokio pat požiūrio laikėsi ir Europos žmogaus teisių teismas *Kudla v. Poland*¹⁶ byloje, sprenddamas dėl Konvencijos 13 straipsnio tikslo. Šioje byloje Europos žmogaus teisių teismas pažymėjo, kad 13 straipsnio paskirtis yra suteikti tokias vidaus gynybos priemones individams, kurios būtų tinkamos sprendžiant Konvencijoje įtvirtintų teisių bei laisvių pažeidimo klausimą nacionaliniu lygiu, prieš pradėdant procedūras Europos žmogaus teisių teisme.

Taigi, manytume, kad 13 straipsnyje įtvirtinta garantija, jog asmuo galės nevaržomai naudotis teisėmis ir laisvėmis, išplaukiančiomis iš Konvencijos, o esant šių teisių pažeidimui jas apginti. Taip pat šiame straipsnyje yra įtvirtinta ir valstybių narių pareiga užtikrinti apsaugą žmogaus teisėms visų pirma nacionaliniame lygmenyje.

Kitas ne mažiau svarbus 13 straipsnio tikslas yra išsakytas Ministrų komiteto Rekomendacijos Nr. (2004)6 preambulėje, kurioje teigiama, kad “veiksmingos teisinės gynybos priemonės, sudarančios galimybę skųstis dėl visų **ginčijamų Konvencijos pažeidimų**, sumažintų Europos žmogaus teisių teismo darbo krūvį ir Teismą pasiektų mažesnis bylų skaičius, kita vertus, išsamus bylų nagrinėjimas nacionaliniu lygmeniu palengvintų Europos žmogaus teisių teismui tolimesnį bylų nagrinėjimą.”. Manytume, kad Rekomendacijoje Nr. (2004)6 Ministrų komiteto išsakyta nuomonė atspindi Konvencija sukurto priežiūros mechanizmo subsidiarų pobūdį, kuris pagal Konvencijos 1 straipsnį reiškia, kad Konvencijos teisės ir laisvės visų pirma turi būti užtikrinamos nacionaliniu lygmeniu ir įgyvendinamos nacionalinių institucijų, o Europos žmogaus teisių teismo kompetencija yra tik papildanti. Taigi,

¹⁴ D. Jočienė Europos žmogaus teisių teismo nauja reforma: būtinybė, idėjos bei perspektyvos// http://www.tm.lt/default.aspx?item=stras_publ; prisijungimo laikas: 2006-06-06.

¹⁵ European Court of Human Rights Key Case – Law Extracts. Council of Europe Publishing, 2004. P. 356.

¹⁶ Kudla v. Poland, App. No. 30210/96, 26 October 2000; §154; www.wchr.coe.int. Prisijungimo laikas: 2006-02-07

visuotinai pripažįstama, jog Konvencijos 13 straipsniu siekiama užtikrinti tinkamą ir veiksmingą Europos žmogaus teisių teismo darbą.

Kaip matėme Konvencijos 13 straipsnio formuluotė yra gana paini ir jos nederėtų suprasti pažodžiui, ne veltui du teisėjai savo atskirojoje nuomonėje 13 straipsnio nuostatą pavadino „labiausiai neaiškia“¹⁷ (angl. *most obscure*) Konvencijos nuostata. Apibendrinant galima teigti, kad 13 straipsniu visų pirma siekiama garantuoti teisinę gynybą asmeniui, kuris skundžiasi Konvencijoje įtvirtintų teisių pažeidimu, nacionaliniu lygiu. Antra, 13 straipsnio įgyvendinimas turėtų užtikrinti efektyvų ir nepertraukiamą Europos žmogaus teisių teismo darbą. Ir nors atrodytų, kad Konvencijos 13 straipsnio tikslas yra gana platus, reikėtų nepamiršti, kad asmuo gali reikalauti atitinkamų gynybos priemonių tik dėl Konvencijos rėmuose ginamų teisių pažeidimo.

1. 2. Konvencijos 13 straipsnio taikymo problematika: šis straipsnis taikomas kaip savarankiškas ar kaip pagalbinis kitų Konvencijos nuostatų atžvilgiu

Analizuodami 13 straipsnio tikslą, padarėme išvadą, kad pagal šį straipsnį asmeniui turi būti garantuota teisė į veiksmingą vidaus teisinės gynybos priemonę, ir matėme, kad esminė sąlyga, siekiant pasinaudoti šia teise yra ta, jog asmens skundas turi būti pagrįstas Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimu. Kaip jau minėjome, 13 straipsniu siekiama, kad asmuo savo pažeistas teises visų pirma gintų nacionalinėje teisėje, ir tik po to, jei tokia gynyba jo netenkina, asmuo gali pasinaudoti tarptautiniais mechanizmais ir kreiptis į Europos žmogaus teisių teismą. Siekiant nuosekliai išanalizuoti 13 straipsnio esmę, kyla klausimas ar Konvencijos 13 straipsnis yra savarankiškas, ar pagalbinis kitų Konvencijos nuostatų atžvilgiu? Kaip matysime toliau, dėl Konvencijos 13 straipsnio specifiškumo vieningo atsakymo į šį klausimą nėra ir negali būti.

P. Dijk'o nuomone¹⁸, Konvencijos 13 straipsnis nėra savarankiškas ir kreipiantis į Europos žmogaus teisių teismą neužtenka remtis vien tik 13 straipsnio pažeidimu, t.y. pareiškėjo individuali peticija turi būti pagrįsta ir kitų teisių bei laisvių, kurias garantuoja Konvencija pažeidimu. Šitokią požiūrį, manytume, suponuoja tai, jog veiksminga teisinės gynybos priemonė turi būti garantuojama ne visais atvejais, kuomet yra skundžiamas nacionalinės teisės aktų neteisėtumas, o tik tuomet, kai asmuo skundžiasi Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimu.

¹⁷ Harris D.J., M. O' Boyle, Warbrick C. *Law of the European Convention on Human Rights*. Butterworths, 1995. P. 443.

¹⁸ Dijk P., Hoof G.J.H. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*. Kluwer Law International, 1998. P. 697.

Europos žmogaus teisių teismas vienoje iš bylų¹⁹ pažymėjo, jog vertinant, ar asmeniui nebuvo suteikta teisinės gynybos priemonė dėl Konvencija garantuotų teisių ir laisvių pažeidimo, ar kitų teisių, kurių neapima Konvencijos reguliavimo sritis, pažeidimo, reikia taikyti „pagrįstumo testą“ (angl. „*the arguability-test*“). Deja, Europos žmogaus teisių teismas taip ir nepateikė „pagrįstumo testo“ sąvokos nei minėtoje *Silver v. the United Kingdom*²⁰ byloje, nei vėlesnėje *Boyle and Rice v. the United Kingdom*²¹ byloje. Pastarojoje byloje Komisija pažymėjo, kad taikant „pagrįstumo testą“ užtenka, jog peticijoje būtų tik nurodyti kitų Konvencijos (šiuo atveju turima omenyje kiti Konvencijos straipsniai, išskyrus 13 straipsnį) straipsnių pažeidimai, dėl kurių pagrįstumo būtų pasisakoma jau nagrinėjant konkrečią bylą, o ne priimtimumo stadijoje. Skirtingos pozicijos šiuo atveju laikėsi Europos žmogaus teisių, jis nurodė, kad kriterijai, pagal kuriuos yra vertinama, ar asmuo pagrįstai skundžiasi Konvencijos pažeidimais, priklauso nuo konkrečios bylos aplinkybių. Taip pat Europos žmogaus teisių teismas pažymėjo, jog taikant „pagrįstumo testą“ yra būtina atsižvelgti į „aiškaus nepagrįstumo“ (angl. „*manifestly illfounded*“) reikalavimą, kuris keliamas individualių peticijų priimtimumui remiantis Konvencijos 35 straipsnio 3 dalimi. Ši Europos žmogaus teisių teismo pozicija vėliau buvo detalizuota *Powell and Rayner v. the United Kingdom* byloje²², kurioje buvo pateikta peticija dėl Konvencijos 6, 8, 13 straipsnių bei Pirmojo Protokolo 1 straipsnio pažeidimų. Pareiškėjai skundėsi dėl pernelyg didelio triukšmo, kurį sukelia oro transportas apylinkėse prie Hitrou oro uosto. Minėtoje byloje Europos žmogaus teisių teismas pažymėjo, kad:

„Konvencijos 13 straipsnis ir 27 straipsnio 2 dalis (dabartinio 35 straipsnio 3 dalis – aut. past.) atitinkamose srityse užtikrina Konvencijos nuostatų tinkamą įgyvendinimą. Šio dvipusio ryšio, užtikrinančio Konvencijos nuostatų įgyvendinimą, reikšmė gali būti sumenkinta, jeigu 13 straipsnis bus suprantamas kaip įpareigojantis suteikti vidaus teisinės gynybos priemonę dėl pažeidimų, kurie patenka į 27 straipsnio 2 dalies reguliavimo sritį, juolab, kad tokiems pažeidimams nėra garantuojama tarptautinė apsauga. Nepaisant to, kokius kriterijus yra nustatčiusi Komisija, sprendama dėl peticijų „aiškaus nepagrįstumo“ pagal Konvencijos 27 straipsnio 2 dalį, iš esmės, tokie patys kriterijai turi būti taikomi, sprendžiant dėl skundo pagrįstumo pagal 13 straipsnį“.²³

Taigi, kaip matyti iš Europos žmogaus teisių teismo praktikos, individualios peticijos pateikimo etape, Konvencijos 13 straipsnis yra pagalbinis kitų Konvencijos straipsnių atžvilgiu.

¹⁹ *Silver v. United Kingdom*, App. No. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75, 25 March 1983; www.wchr.coe.int. Prisijungimo laikas: 2005-11-23.

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Boyle and Rice v. United Kingdom*, App. No. 9659/82; 9658/82, 27 April 1988, www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

²² *Powell and Rayner v. United Kingdom*, App. No. 9310/81, 21 February 1990, www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

²³ Ovey C., *White C.A.R European Convention on Human Rights*. Oxford University Press, 2002. P. 389.

Galima teigti, kad individuali peticija dėl Konvencijos 13 straipsnio pažeidimo bus priimtina tik, jeigu ji bus priimtina ir dėl kitų Konvencijos straipsnių, kurių pažeidimu skundžiasi asmuo. Taigi, iš esmės asmens skundo „pagrįstumo testas“ atitinka „aiškaus nepagrįstumo“ pagal Konvencijos 27 straipsnio 2 dalį (dabartinio 35 straipsnio 3 dalis – aut. past.) sampratą. Pažymėtina, jog P. Dijk’as atkreipia dėmesį į tai, kad „*Teismui sprendžiant dėl individualios peticijos priimtimumo, įtakos neturės tai, ar nacionalinė institucija pripažino (nepripažino), jog buvo padaryti ginčijami Konvencijos pažeidimai*“²⁴.

Kita vertus, Konvencijos 13 straipsnis reikalauja, kad valstybės užtikrintų vidaus gynybos priemones asmenims, kurių „*teisės ir laisvės, pripažintos šioje Konvencijoje, yra pažeistos*“ , tad kyla klausimas, ar Konvencijos 13 straipsnio pažeidimas bus nagrinėjamas tik tuo atveju, kai yra įrodoma, jog buvo pažeista kita atitinkama Konvencijos nuostata, ar vis tik 13 straipsnis yra savarankiškas ir jo pažeidimui nustatyti nėra būtina, kad egzistuotų kitų straipsnių pažeidimai?

Atsakymą į šį klausimą Europos žmogaus teisių teismas suformulavo *Klass*²⁵ byloje. Europos žmogaus teisių teismas konstatavo, jog Konvencijos 13 straipsnyje įtvirtinta savarankiška nuostata, kurios pažeidimas gali būti nustatytas, net ir nesant kitų Konvencijos straipsnių pažeidimų²⁶. Taip pat reikėtų pastebėti, kad, jei Europos žmogaus teisių teismas atitinkamoje byloje ir nenustatytų atitinkamų Konvencijoje įtvirtintų teisių ar laisvių pažeidimo, valstybės, Konvencijos dalyvės, neatleidžiamos nuo pareigos suteikti asmeniui veiksmingą vidaus gynybos priemonę dėl galimų Konvencijos pažeidimų.²⁷

Kitai variant, Konvencijos 13 straipsnis yra laikomas savarankišku ta prasme, kad jo pažeidimą Europos žmogaus teisių teismas gali nustatyti, neatsižvelgdamas į tai, ar buvo pažeisti kiti Konvencijos straipsniai.

Apibendrinus doktriną ir Europos žmogaus teisių teismo praktiką galime teigti, kad Konvencijos 13 straipsnis neįtvirtina savarankiškos teisės, kaip, pavyzdžiui teisė į gyvybę, teisė į šeimos gyvenimą ir pan., todėl individuali peticija negali būti teikiama vien tik dėl Konvencijos 13 straipsnio pažeidimo. Taigi, remiantis Europos žmogaus teisių teismo suformuota praktika, Konvencijos 13 straipsnio pažeidimu galima skųstis tik kartu su Konvencijoje įtvirtintos kitos teisės tariamu pažeidimu, iš esmės tai suponuoja pati šio straipsnio formuluotė bei šio straipsnio tikslai. Pastebėtina ir tai, kad šio straipsnio problematika parodo, jog net ir tuo atveju, jei

²⁴ Dijk P., Hoof G.J.H. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Kluwer Law International, 1998. P.698.

²⁵ Klass and others v. Germany, App. No. 5029/71, 1978-09-06; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

²⁶ Ovey C., White C.A.R European Convention on Human Rights. Oxford University Press, 2002. P. 387.

²⁷ Dijk P., Hoof G.J.H. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Kluwer Law International, 1998. P.698.

Europos žmogaus teisių teismas nenustato kito Konvencijos straipsnio (Europos žmogaus teisių konvencijos 2 – 12 straipsniai) pažeidimo, valstybė vis tiek privalo užtikrinti veiksmingą teisinę gynybos priemonę. Tokiu būdu Konvencijos 13 straipsnis užtikrina savarankišką teisę, nepaisant to, kad dėl jos pažeidimo asmuo gali skųstis tik kartu ginčydamas ir kitos Konvencijoje įtvirtintos teisės pažeidimą.

1.3. Konvencijos 13 straipsnio taikymo ribos

Keliose bylose (*Kudla v. Poland*²⁸, *Silver v. the United Kingdom*²⁹, *Chahal v. the United Kingdom*³⁰, *The Sunday times*³¹) Europos žmogaus teisių teismas pabrėžė, kad vidaus teisinės gynybos priemonė negali būti pripažinta neveiksminga vien todėl, kad pareiškėjas nesulaukė teigiamo rezultato.

Pavyzdžiui, *The Sunday times*³² byloje Nr. II, Europos žmogaus teisių teismas atmetė peticijos pateikėjų argumentą dėl to, kad jie neturėjo veiksmingų teisinės gynybos priemonių pagal Konvencijos 13 straipsnį ir konstatavo, jog peticijos pateikėjai turėjo realias galimybes kreiptis į Anglijos teismus, o tai ir yra „veiksminga priemonė“ pagal Konvencijos 13 straipsnį, o neigiamas rezultatas nereiškia, kad panaudota priemonė buvo neveiksminga. Taigi, 13 straipsnyje įtvirtintas veiksmingumo reikalavimas nebus pažeistas, vien dėl to, jog pareiškėjo skundas nacionalinėms institucijoms nebuvo patenkintas.

*James and Others v. The United Kingdom*³³ byloje Europos žmogaus teisių teismas atkreipė dėmesį į tai, kad valstybės Konvencijos dalyvės nėra įpareigosotos suteikti asmenims galimybę ginčyti vidaus įstatymus dėl jų neatitikimo Konvencijai. *Leander v. Sweden*³⁴ byloje Europos žmogaus teisių teismas palaikė *James and Others v. The United Kingdom* byloje išdėstytą mintį ir dar kartą *inter alia* pabrėžė, kad pagal Konvencijos straipsnį užtenka, jog valstybėje sprendžiant ginčus, susijusius su Konvencijoje garantuojamų teisių bei laisvių apsauga, egzistuoję apeliacinė instancija. *Kudla v. Poland*³⁵ byloje Europos žmogaus teisių

²⁸ Kudla v. Poland, App. No. 30210/96, 26 October 2000; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07

²⁹ Silver v. United Kingdom, App. No. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75, 25 March 1983; www.wchr.coe.int. Prisijungimo laikas: 2005-11-23.

³⁰ Chahal v. United Kingdom, App. No. 22414/93, 15 November 1996; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

³¹ The Sunday Times v. United Kingdom (No. 2), App. No. 13166/87, 26 November 1991; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

³² The Sunday Times v. United Kingdom (No. 2), App. No. 13166/87, 26 November 1991, §61; www.wchr.coe.int. Prisijungimo laikas: 2006-02-07.

³³ James and Others v. United Kingdom, App. 8793/79, 21 February 1986, §84; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

³⁴ Leander v. Sweden, App. No. 9248/81, 1987-03-26, §77-79; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

³⁵ Kudla v. Poland, App. No. 30210/96, 26 October 2000, §151; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07

teismas tiksliai pakartojo *James and Others v. The United Kingdom* byloje išdėstyta nuostatą ir sprendime dar kartą pastebėjo, jog „Konvencijos 13 straipsnis negali būti interpretuojamas kaip garantuojantis teisę reikalauti panaudoti vidaus teisėje tam tikrą priemonę, kuri sudarytų sąlygas tikrinti, kaip vidaus įstatymai atitinka Konvenciją“. Taigi, 13 straipsnis neįpareigoja valstybių Konvencijos dalyvių užtikrinti asmenims galimybę pateikti skundą nacionalinei institucijai dėl valstybės įstatymų ar kitų norminių aktų neatitikimo Konvencijos nuostatomis.

Tačiau nereikėtų pamiršti, kad tarptautiniu lygmeniu Konvencija yra aukštesnė už bet kokią valstybės teisę ir nė viena valstybė negali vadovautis savo vidaus teise, kad išvengtų tarptautinių įsipareigojimų, įskaitant priimtų pagal Konvenciją, vykdymo. Pritartume Europos žmogaus teisių teismo teisėjos D. Jočienės nuomonei, kad „Konvencija, kaip ir kitos tarptautinės sutartys, reikalauja tam tikro rezultato, užtikrinančio, kad valstybių vidaus teisė bei patirtis atitiktų iš Konvencijos kylančias pareigas, tačiau palieka valstybėms laisvę rinktis, kokiais būdais ar metodais jos tai įgyvendins“³⁶.

Be to Konvencijoje numatytomis teisėmis individai gali remtis nuo Konvencijos ratifikavimo fakto jų valstybėse, ir valstybės privalo gerbti tas teises be jokio papildomo implementacijos akto, nes Konvencija yra specifinė tarptautinė sutartis, peržengianti įprastines ribas tarp tarptautinės teisės ir valstybės vidaus teisės.³⁷

Šią problemą visų pirma atspindi Europos žmogaus teisių teismo sprendimas *Klass*³⁸ byloje. Europos žmogaus teisių teismas nustatė, kad Vokietijos įstatymas, pagal kurį valstybės saugumo tarnybos gali slapta sekti asmenis, pasilikdamos teisę vėliau jiems nepranešti apie jų atžvilgiu vykdytus pokalbių pasiklausymus ir kitas slapto sekimo priemones, kurių buvo imtasi, neprieštaruoja Konvencijos 8 straipsniui. Tuo tarpu pareiškėjai teigė, kad nors jiems ir buvo pranešta, jog buvo pasiklausoma jų telefoninių pokalbių, tačiau jie neturėjo galimybės apskusti tokius veiksmus, kaip prieštaraujančius Konvencijos nuostatomis, todėl, pareiškėjų manymu, buvo pažeistas Konvencijos 13 straipsnis. Europos žmogaus teisių teismas pažymėjo, kad remiantis Konvencijos 13 straipsniu teisinės gynybos priemonė turi būti „kiek įmanoma veiksmingesnė“ (angl. *as effective as can be*) net ir atsižvelgiant į tam tikrų teisių apribojimus, kurie egzistuoja slapto sekimo sistemoje. Vis dėlto Europos žmogaus teisių teismas nenustatė Konvencijos 13 straipsnio pažeidimo ir konstatavo, jog po pranešimo apie telefoninių pokalbių pasiklausymą asmenims atsirado keletas galimybių apginti savo tariamai pažeistas teises. Tokiu atveju asmuo gali kreiptis į administracinį teismą, reikalauti atlyginti patirtus nuostolius civiline

³⁶ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas: užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. – 2-asis patais. ir papild. leid. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 51.

³⁷ Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa, 2004. P. 216.

³⁸ *Klass and others v. Germany*, App. No. 5029/71, 6 September 1978, §61-72; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

tvarka, o jei asmens netenkina priimti sprendimai jis gali kreiptis į Federalinį Konstitucinį Teismą. Ši byla svarbi ir dėl to, jog Europos žmogaus teisių teismas pabrėžė, kad šiuo konkrečiu atveju visuma teisinės gynybos priemonių, kurias numato Vokietijos įstatymai atitinka Konvencijos 13 straipsnyje įtvirtintą veiksmingos teisinės gynybos priemonės apibrėžimą.

Tokios pačios pozicijos vertindamas Konvencijos 13 straipsnį Europos žmogaus teisių teismas laikėsi ir jau minėtoje *Leander v. Sweden* byloje³⁹, kurioje pareiškėjas negalėjo gauti įslaptintų dokumentų, kuriais tariamai buvo pažeidžiamos jo teisės.

Pritartume autoriaus D.J. Harris'o nuomonei, jog *Klass* bylos sprendimas atspindi Europos žmogaus teisių teismo požiūrį, kad tais atvejais, kai valstybė imasi veiksmų, pasinaudodama jai suteiktomis teisėmis pagal kitus Konvencijos straipsnius, t.y. siekdama užtikrinti valstybės saugumą, ji nors ir privalo užtikrinti asmenims kuo veiksmingesnę teisinės gynybos priemonę, tačiau tai neturi tapti kliūtimi naudotis tomis kitomis teisėmis. Nors minėti Konvencijos 13 straipsnio ribojimai galimi tik išimtiniais atvejais, tačiau minėta Europos žmogaus teisių teismo praktika dar kartą patvirtina Konvencijos 13 straipsnio subsidarių pobūdį kitų Europos žmogaus teisių konvencijos nuostatų atžvilgiu.⁴⁰

Kitas 13 straipsnio ribojimas išplaukia iš nuosekliai formuotos Europos žmogaus teisių teismo praktikos, nes Europos žmogaus teisių teismas ilgą laiką laikėsi nuomonės, kad nėra būtina analizuoti, ar buvo padarytas Konvencijos 13 straipsnio pažeidimas, jeigu Teismas vidaus gynybos priemonės klausimą išnagrinėjo analizuodamas kitą atitinkamą Konvencijos straipsnį. *Foti and Others v. Italy*⁴¹ byloje Europos žmogaus teisių teismas teigė:

„Kaip ir Komisija Teismas laiko nereikalinga spręsti dėl Konvencijos 13 straipsnio taikymo šioje byloje, atsižvelgdamas į tai, kad jau nustatė Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą“.

Pavyzdžiui, *Hentrich v. France*⁴² byloje Europos žmogaus teisių teismas palaikė *Foti and Others v. Italy* byloje išdėstyta mintį ir dar kartą *inter alia* pabrėžė:

„Kadangi Teismas jau priėmė sprendimą dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies, laiko nereikalinga šioje byloje taikyti Konvencijos 13 straipsnį; taip yra, todėl, jog pastarojo straipsnio nuostatos yra mažiau griežtos ir jas apima Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis“.

Europos žmogaus teisių teismas *X and Y v. the Netherlands*⁴³ byloje, analizuodamas Konvencijos 8 straipsnį kartu su Konvencijos 13 straipsniu, konstatavo:

³⁹ *Leander v. Sweden*, App. No. 9248/81, 1987-03-26, §77-79; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

⁴⁰ Harris D.J., M. O' Boyle, Warbrick C. *Law of the European Convention on Human Rights*. Butterworths, 1995. P. 460.

⁴¹ *Foti and Others v. Italy*, App. No. 7604/76; 7719/76; 7781/77; 7913/77, 10 December 1982, §78; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-11.

⁴² *Hentrich v. France*, App. No. 13616/88; 22 September 1994, §61; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-11.

„Teismas jau analizuodamas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą sprendė, ar panelei Y. buvo suteiktos tinkamos gynybos priemonės. Europos žmogaus teisių teismo išvada, jog pareiškėja negalėjo pasinaudoti tinkama vidaus gynybos priemone buvo vienas iš argumentų pripažįstant Konvencijos 8 straipsnio pažeidimą. Todėl Europos žmogaus teisių teismas neturi nagrinėti to paties klausimo pagal Konvencijos 13 straipsnį.“⁴⁴

Taigi, kaip matyti iš aukščiau aptartos Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos, Teismas pripažinęs Konvencijos rėmuose ginamos teisės ar laisvės pažeidimą ir aptaręs veiksmingos teisinės gynybos priemonės egzistavimą ar tokios priemonės nebuvimą, paprastai nebenagrinėdavo atskirai Konvencijos 13 straipsnio pažeidimo. Tokia Europos žmogaus teisių teismo pozicija suponuoja požiūrį, kad kiti Konvencijos straipsniai yra laikomi *lex specialis* Konvencijos 13 straipsnio atžvilgiu. Tačiau *Kudla v. Poland* byloje⁴⁵ Europos žmogaus teisių teismas nustatė, jog atėjo laikas peržiūrėti suformuotą praktiką dėl nuolat besikaupiančių peticijų, kuriose pareiškėjai dažniausiai remiasi teisės į bylos išnagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimais (Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis). Europos žmogaus teisių teismas atkreipė dėmesį į tai, kad vis dažnėjantys teisės į teismą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimai, kelia „reikšmingą grėsmę“ teisės viršenybės principui (angl. *rule of law*), nes ilgo bylos tyrimo bei nagrinėjimo atvejais asmeniui nėra suteikiama veiksmingo skundo prieš tokį ilgą procesą teisė. Būtent dėl šių priežasčių Europos žmogaus teisių teismas pastebi būtinybę nagrinėti Konvencijos 13 straipsnį, net ir tais atvejais, kai jau yra pripažinęs Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teisės į teismą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimą.

Šioje byloje Europos žmogaus teisių teismas nepalaikė ir Lenkijos Vyriausybės argumentų, jog Konvencijos 13 straipsnis neturėtų būti taikomas, jeigu apskritai asmuo turėjo teisę į teismą, nors procesas ir buvo per ilgas, ir nurodė, kad tokia nuostata neišplaukia nei iš Konvencijos 13 straipsnio formulotės, nei iš Konvencijos paruošiamųjų dokumentų. Papildomai Europos žmogaus teisių teismas pasirėmė *Klass* byloje išdėstytais argumentais ir pažymėjo, jog teisė į veiksmingą vidaus teisinės gynybos priemonę nėra absoliuti ir gali būti ribojama priklausomai nuo to, kokių teisių pažeidimu skundžiasi pareiškėjas. Tačiau net ir tokiais atvejais Konvencijos 13 straipsnis turi būti taikomas, o veiksminga teisinės gynybos priemonė šiuo atveju reiškia „priemonę kuri yra kiek įmanoma veiksmingesnė net ir atsižvelgiant į tam tikrus apribojimus, kurie gali egzistuoti“⁴⁶. Be to, Europos žmogaus teisių teismas analizuodamas Konvencijos 13 straipsnio vietą bendrojoje žmogaus teisių apsaugos sistemoje pabrėžė, kad 13 straipsnio apribojimai turi būti minimalūs.

⁴³ X and Y v. the Netherlands, App. No. 8978/80, 26 March 1985; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-11.

⁴⁴ Ibid, §35-36.

⁴⁵ Kudla v. Poland, App. No. 30210/96, 26 October 2000, §148; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07

⁴⁶ Ibid, §151.

Su šia problema, kaip matėme, ne kartą yra susidūrusi ir Lietuva (žr., pavyzdžiui, *Kuvikas prieš Lietuvą*⁴⁷, *Simonavičius prieš Lietuvą*⁴⁸ bylos). Taip pat reikėtų pastebėti, kad 2006 m. birželio 19 d. Europos žmogaus teisių teismas komunikavo Lietuvos Respublikos Vyriausybei pareiškimą *Baškienė prieš Lietuvą* (Nr. 11529/04) bei uždavė klausimus dėl šio pareiškimo priimtino ir pagrįstumo. Pareiškėja Baškienė skundžiasi, kad jai nebuvo užtikrinta teisė į teismą, baudžiamasis procesas, kuriame ji buvo nukentėjusiąja ir civiline ieškove, truko pernelyg ilgai, ir kad šiuo požiūriu jai nebuvo užtikrinta veiksminga teisinės gynybos priemonė, taip pat, kad buvo pažeistos jos nuosavybės teisės. Atsižvelgiant į tai, Europos žmogaus teisių teismas spęs, ar nebuvo pažeistos Konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje (teisė į teismą, teisė į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką), Konvencijos 13 straipsnyje (teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę) bei Konvencijos 1 Protokolo 1 straipsnyje (nuosavybės apsauga) įtvirtintos teisės.⁴⁹ Be to, 2006 m. rugsėjo 14 d. Europos žmogaus teisių teismas perdavė Lietuvos Respublikos Vyriausybei dar du pareiškimus dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies tariamų pažeidimų dėl per ilgos baudžiamojo proceso trukmės (*Stasevičius prieš Lietuvą* (Nr. 43222/04), *Zabulėnas prieš Lietuvą* (Nr. 44438/04)).

Kaip matėme ankstesnėse bylose (*Klass, Leander ir kt.*) Europos žmogaus teisių teismas laikėsi pozicijos, jog Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis įtvirtina bendresnę pareigą valstybėms narėms palyginus su 13 straipsnio išipareigojimais, todėl Europos žmogaus teisių teismas konstatuodavo, jog nagrinėti Konvencijos 13 straipsnį nėra būtinybės, nes Konvencijos 6 straipsnio reikalavimai apima ir Konvencijos 13 straipsnio reikalavimus. Tačiau *Kudla v. Poland*⁵⁰ bylos sprendime Europos žmogaus teisių teismas ne tik atskirai nagrinėjo teisės į veiksmingą teisinės gynybos priemonę pažeidimą, bet ir pažymėjo, kad Konvencijos 13 straipsnis turėtų būti suprantamas kaip įgyvendinantis Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatas. Tai reiškia, kad ilgo bylos tyrimo bei nagrinėjimo atvejais nacionalinėje teisėje asmeniui turi būti suteikta teisė apskusti tokį ilgą procesą. Šios savo pozicijos Europos žmogaus teisių teismas ir toliau nuosekliai laikosi bylose, kuriose konstatuoja Konvencijos 6 straipsnio 1

⁴⁷ *Kuvikas v. Lithuania*, App. No. 21837/02, 27 June 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-07-25.

⁴⁸ *Simonavičius v. Lithuania*, App. No. 37415/02, 27 June 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-07-25.

⁴⁹ Europos žmogaus teisių teismo naujienos, http://www.tm.lt/default.aspx?item=stras_news; prisijungimo laikas: 2006-11-15.

⁵⁰ *Kudla v. Poland*, App. No. 30210/96, 26 October 2000, §152; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

dalies pažeidimą (žr., pavyzdžiui, *Varacha v. Slovenia*⁵¹ byla, *Olenik v. Slovenia*⁵² byla, *Glazkov v. Russia*⁵³ byla, *Babichkin v. Bulgaria*⁵⁴ byla).

Į šią problemą dėmesį yra ne kartą atkreipęs ir Europos Tarybos Ministrų komitetas. Pavyzdžiui, Rekomendacijos Nr. REC (2004)6 Valstybėms narėms dėl vidaus teisinių gynybos priemonių tobulinimo preambulėje Komitetas pažymėjo, kad pateiktų Europos žmogaus teisių teismui pareiškimų pobūdis ir skaičius bei Teismo priimti sprendimai rodo, jog yra „būtina labiau negu bet kada, kad valstybės narės veiksmingai ir reguliariai įsitikintų, kad tokios teisinės gynybos priemonės egzistuoja visomis aplinkybėmis, ypač bylose dėl pernelyg ilgo teismo proceso trukmės“. Taigi, Ministrų komitetas skatina valstybes Konvencijos dalyves atsižvelgti į veiksmingų teisinių gynybos priemonių buvimą bylose dėl tariamai per ilgo teismo proceso.

Apžvelgus teoriją ir Europos žmogaus teisių praktiką dėl Konvencijos 13 straipsnio reikšmės, galima pateikti keletą apibendrinimų. Konvencijos 13 straipsniu siekiama, kad valstybė užtikrintų Konvencija garantuotų teisių ir laisvių apsaugą nacionaliniu lygiu, o tais atvejais, kai tokia apsauga nėra pakankama, kad asmeniui būtų sudaryta galimybė pasinaudoti efektyviu tarptautiniu žmogaus teisių mechanizmu. Kadangi tiek teorijoje, tiek Europos žmogaus teisių teismo praktikoje Konvencijos 13 straipsnis yra laikomas pagalbinio kitų Konvencijos straipsnių atžvilgiu, todėl remtis juo galima, jei pareiškėjo peticija yra priimtina ir pagal kitus Konvencijos straipsnius (t.y. turi būti taikomas „pagrįstumo testas“). Kita vertus 13 straipsnis yra savarankiškas tuo požiūriu, jog jo pažeidimas gali būti nustatytas ir nesant kitų Konvencijos straipsnių pažeidimų. Reikėtų pastebėti, jog Konvencijos 13 straipsnis nėra absoliutus tuomet, kai valstybė naudojasi jai suteiktomis teisėmis pagal kitus Konvencijos straipsnius, tačiau net ir šiuo atveju reikalaujama, kad valstybė asmeniui užtikrintų „kuo veiksmingesnę“ teisinės gynybos priemonę. Akivaizdu, jog besikeičianti Europos žmogaus teisių teismo praktika išplėtė 13 straipsnio taikymo ribas, suteikdama asmenims dar platesnes teises apginti pažeistas Konvencijos rėmuose garantuojamas teises bei laisves.

⁵¹ *Varacha v. Slovenia*, App. No. 9303/02, 9 November 2006, §27; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-11-15.

⁵² *Olenik v. Slovenia*, App. No. 4225/02, 2 November 2006, §26; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-11-15.

⁵³ *Glazkov v. Russia*, App. No. 10929/03, 12 October 2006, §29; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-10-23.

⁵⁴ *Babichkin v. Bulgaria*, App. No. 56793/00, 10 August 2006, §40; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-09-23.

II. VIDAUS TEISINĖS GYNYBOS PRIEMONĖS VEIKSMINGUMO TURINYS

Tam, kad vidaus teisinės gynybos priemonės galėtų tinkamai užtikrinti asmens teises, jos visų pirma turi būti veiksmingos. Europos žmogaus teisių teismas savo jurisprudencijoje yra išskyręs eilę reikalavimų, kuriais remiantis yra analizuojamas vidaus teisinės gynybos priemonės turinys ir vertinama, ar asmeniui, kuris skundžiasi Konvencijoje įtvirtintų teisių ir laisvių pažeidimu, nacionalinėje teisėje suteikta teisinės gynybos priemonė buvo veiksminga (angl. *effective*).

2.1. Veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti garantuota „kiekvienam“

Konvencijos 1 straipsnyje skelbiama, jog „Aukštosios Susitariančiosios Šalys kiekvienam jų jurisdikcijai priklausančiam asmeniui garantuoja šios Konvencijos I skyriuje apibrėžtas teises bei laisves“.

Valstybės ratifikuodamos Konvenciją automatiškai prisiima du įsipareigojimus pagal jos 1 straipsnį. Pirma, jos garantuoja, kad jų vidaus teisė atitinka Konvencijos nuostatas. Norint įvykdyti šį įsipareigojimą, valstybės turi pakeisti atitinkamus savo vidaus įstatymus. Antra, naujos valstybės Konvencijos dalyvės neturi pažeisti Konvencijoje ginamų materialinių teisių bei laisvių⁵⁵.

Taigi, remiantis Konvencijos 1 ir 13 straipsniais, valstybėms Konvencijos dalyvėms numatyta pareiga – užtikrinti kiekvienam jos jurisdikcijoje esančiam asmeniui Konvencijoje įtvirtintą teisę pasinaudoti veiksminga vidaus gynybos priemone. Manytume, kad tokia nuostata gerokai praplečia subjektų, kuriems turi būti garantuojamos Konvencijos teisės, ratą. Valstybė turi užtikrinti šią teisę ne tik savo piliečiams, bet ir užsieniečiams, asmenims be pilietybės bei kitiems teisėtai jos teritorijoje esantiems asmenims.

Vadinasi, valstybė turi garantuoti teisę pasinaudoti veiksminga teisinės gynybos priemone visiems asmenims, kurie patenka į jos realią jurisdikciją ir valdžią ir už kuriuos valstybė atsako, nesvarbu, ar valstybė vykdo valdžią savo valstybės teritorijoje, ar užsienyje. Svarbu, kad valstybė šių asmenų atžvilgiu vykdytų realią kontrolę⁵⁶. Beje, Konvencija gina ne tik pavienių fizinių asmenų, bet ir asmenų grupių, nevyriausybinių organizacijų teises, numato jų teisę paduoti peticiją pagal 34 straipsnį, o Konvencijos 1-ojo protokolo nuostatos taikomos ir juridiniams asmenims.

⁵⁵ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas: užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. – 2-asis patais. ir papild. leid. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 34.

⁵⁶ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas: užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. – 2-asis patais. ir papild. leid. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 35.

Minėto požiūrio laikėsi ir Europos žmogaus teisių teismas savo jurisprudencijoje. *Klass*⁵⁷ byloje sprendamas dėl 13 straipsnio taikymo *ratione personae* atžvilgiu Teismas pabrėžė, kad „teisė pasinaudoti veiksminga vidaus gynybos priemone turi būti suteikta kiekvienam asmeniui, esančiam valstybės, Konvencijos dalyvės, jurisdikcijoje“. Ši byla svarbi ir kitu aspektu, nes savo sprendime Europos žmogaus teisių teismas taip pat konstatavo, kad “Konvencijos 13 straipsnyje įtvirtinta teisė pasinaudoti visomis veiksmingomis teisinės gynybos priemonėmis yra nukreipta į tokių priemonių panaudojimą valstybės vidaus institucijose, o tai reiškia, kad asmeniui yra suteikta “efektyvus skundo vidaus institucijose teisė” 13 straipsnio atžvilgiu”.

Taip pat svarbi yra *Lithgow*⁵⁸ byla, kurios sprendime Europos žmogaus teisių teismas konstatavo, kad „tiek piliečiai, tiek asmenys be pilietybės ir užsieniečiai naudojami vienoda žmogaus teisių apsauga. Tačiau Konvencijos 16 straipsnyje, 4-ojo protokolo 3 ir 4 straipsniuose, 5 straipsnio 1 dalies f punkte numatyta ir išimčių. <...> Konvencijoje apibrėžtos teisės turi būti užtikrinamos vidaus teisėje vienokia ar kitokia forma kiekvienam atitinkamos valstybės jurisdikcijoje esančiam asmeniui“.

Pastebėtina, kad kai kurie tarptautinės teisės specialistai Konvencijos 13 straipsnyje įtvirtintą pareigą valstybėms laiko viena iš esminių Konvencijos nuostatų, garantuojančių šia Konvencija sukurto žmogaus teisių apsaugos mechanizmo efektyvų funkcionavimą. Pavyzdžiui, prof. Buergethal'as teigia, kad „tikroji Konvencijos reikšmė yra ta, kad ji apima dvi pareigas. Pirma, valstybė savo jurisdikcijos ribose privalo perkelti Konvencijos nuostatas į vidaus teisę ir padaryti ją vidaus teisės sudedamąja dalimi. Antra, valstybė privalo užtikrinti, kad kiekvienas individas galėtų visiškai pasinaudoti veiksmingų teisinės gynybos priemonių taisykle, numatyta Konvencijos 13 straipsnyje“⁵⁹.

Apibendrinant galime teigti, kad vienas iš esminių kriterijų, taikomų nustatant, ar valstybė tinkamai vykdo savo pareigą pagal Konvencijos 13 straipsnį, t.y. ar asmeniui, kuris skundžiasi Konvencijos garantuotų teisių ir laisvių pažeidimu, yra suteikiama veiksminga teisinės gynybos priemonė, yra subjektų ratas. Taigi, teisinės gynybos priemonė bus veiksminga tik tuo atveju, jeigu ji bus garantuota visiems, valstybės jurisdikcijoje esantiems asmenims, neatsižvelgiant į jų pilietybę, svarbu, kad valstybė šiems asmenims turėtų realią valdžią ir atsakomybę. O dėl Konvencijos 1 Protokolo peticijas gali pateikti ir juridiniai asmenys.

⁵⁷ *Klass and others v. Germany*, App. No. 5029/71, 6 September 1978, §61-72; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

⁵⁸ *Lithgow v. United Kingdom*, App. No. 9006/80; 9262/81; 9263/81; 9265/81; 9266/81; 9313/81; 9405/81, 8 July 1987, §205; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

⁵⁹ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas: užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. – 2-asis patais. ir papild. leid. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 41.

2.2. Veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti garantuota esant realiam Konvencijos rėmuose ginamos teisės pažeidimui

Kaip jau minėjome Europos žmogaus teisių teismas *Silver v. the United Kingdom*⁶⁰ byloje yra pažymėjęs, jog vertinant, ar asmeniui nebuvo suteikta teisinės gynybos priemonė dėl Konvencija garantuotų teisių ir laisvių pažeidimo, reikia taikyti „pagrįstumo testą“ (angl. „*the Arguability-Test*“). Vėlesnėje *Boyle and Rice v. the United Kingdom*⁶¹ byloje Europos žmogaus teisių teismas nors ir nepateikė „pagrįstumo testo“ sąvokos, tačiau susiaurino Konvencijos 13 straipsnio taikymo apimtį ir aiškindamas minėtą straipsnį savo sprendime konstatavo, kad :

“Konvencijos 13 straipsnis negali būti taip plačiai aiškinamas kaip suteikiantis teisę reikalauti teisinių gynybos priemonių vidaus teisėje dėl visų galimų ir tikėtinų Konvencijos pažeidimų <...>. Galima reikalauti atitinkamų priemonių tik dėl Konvencijos rėmuose ginamų teisių realaus pažeidimo.”⁶²

Taigi, asmeniui garantuojama „veiksmingo skundo vidaus institucijose” teisė nėra absoliuti ir apima tik teisę kreiptis į nacionalinę instituciją, esant pagrįstam Konvencijos rėmuose ginamos teisės pažeidimui. Kaip matėme, *Powell and Rayner v. the United Kingdom*⁶³ byloje Europos žmogaus teisių teismas pabrėžė, kad tai, ar pareiškėjo skundas dėl kitų (nei Konvencijos 13 straipsnis) Konvencijos pažeidimų yra pagrįstas, sprendžiama pagal tai, ar tokia peticija yra priimtina pagal Konvencijos 35 straipsnio 3 dalį.

Kitas svarbus Konvencijos 13 aspektas išryškėja analizuojant šį straipsnį kartu su pamatiniu laikomu Konvencijos 1 straipsniu. Europos žmogaus teisių teisėjos D. Jočienės teigimu „Konvencijos 1 straipsnio nuostatomis valstybė įpareigojama atsakyti už visus Konvencijos pažeidimus, kuriuos padarė bet kokie valstybės organai, įskaitant įstatymų leidžiamąją, vykdomąją ir teisminę valdžias“⁶⁴. Kadangi Konvencijoje garantuotų teisių pažeidimai gali atsirasti tiek dėl įstatymų leidžiamosios, tiek dėl vykdomosios bei teisminės valdžios veiksmų, todėl, manytume, jog pagal Konvencijos 13 straipsnį teisinės gynybos priemonė bus veiksminga tik tuo atveju, jei asmuo galės skųsti visų aukščiau minėtų valdžių veiksmus.

⁶⁰ *Silver v. United Kingdom*, App. No. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75, 25 March 1983, §113; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

⁶¹ *Boyle and Rice v. United Kingdom*, App. No. 9659/82; 9658/82, 27 April 1988; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

⁶² *Boyle and Rice v. United Kingdom*, App. No. 9659/82; 9658/82, 27 April 1988, §52; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

⁶³ *Powell and Rayner v. United Kingdom*, App. No. 9310/81, 21 February 1990, §31-33; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

⁶⁴ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas: užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. – 2-asis patais. ir papild. leid. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 36.

2.3. Veiksminga teisinės gynybos priemonė turi garantuoti pažeistų teisių atstatymą bei atitinkamą kompensaciją

Kitas svarbus vidaus teisinės gynybos priemonės veiksmingumo elementas išplaukia iš Europos žmogaus teisių teismo suformuotos praktikos. Kaip jau minėjome, Teismas, aiškindamas Konvencijos 13 straipsnio nuostatas, teigia, kad asmuo, kurio Konvencijoje numatytos teisės buvo pažeistos, privalo gauti visas įmanomas teisinės gynybos priemones vidaus teisėje. Europos žmogaus teisių teismo teisėjos D. Jočienės teigimu, šios priemonės pirmiausia turi būti efektyvios, kad jomis asmuo galėtų atstatyti pažeistas teises bei gauti tam tikrą kompensaciją už padarytą pažeidimą⁶⁵.

Europos žmogaus teisių teismas 2001 m. gegužės 10 d. priėmė sprendimą skirtingose bylose dėl 13 straipsnio pažeidimo. Viename iš sprendimų, kuris buvo priimtas *T.P. and K.M. v. the United Kingdom*⁶⁶ byloje, Europos žmogaus teisių teismas konstatavo, kad:

“asmeniui, kuris skundžiasi Konvencijoje garantuotų teisių pažeidimu, turi būti garantuota gynybos priemonė, kurios pagalba būtų galima patraukti atsakomybėn pažeidimo padarymu kaltus asmenis. Be to, atitinkamais atvejais, kaip kompensacijos už padarytą pažeidimą dalis, asmeniui turėtų būti atlyginti nuostoliai ir neturtinė žala“.

Kaip matome, Europos žmogaus teisių teismas įtvirtino nuostatą, kad veiksminga priemonė „atitinkamais atvejais“ turi garantuoti ir kompensaciją, kai yra nustatomi Konvencijos pažeidimai. Deja, šioje byloje Europos žmogaus teisių teismas nedetalizavo, kuomet valstybė turi užtikrinti kompensacijos suteikimą, ir neišaiškino sąvokos „atitinkami atvejai“.

Antrajame iš minėtų sprendimų⁶⁷, Europos žmogaus teisių teismas šiek tiek išsamiau ėmėsi analizuoti teisinės gynybos priemonių, garantuojamų pagal Konvencijos 13 straipsnį pobūdį. Teismas teigė, kad tais atvejais, kuomet yra svarstomi tokių svarbių ir pagrindinių teisių kaip teisė gyvybę (Konvencijos 2 straipsnis) arba draudimo kankinti pažeidimai (Konvencijos 3 straipsnis), Konvencijos 13 straipsnis reikalauja, kad asmeniui būtų garantuota kompensacija. Be to, Europos žmogaus teisių teismas pabrėžė, jog esant Konvencijos 2 ir 3 straipsnių, kurie laikomi pagrindinėmis Konvencijos nuostatomis, pažeidimams vidaus teisinės gynybos priemonė turi garantuoti pareiškėjui jo patirtos neturtinės žalos atlyginimą. Šio požiūrio Europos žmogaus teisių teismas laikėsi ir vėlesnėse bylose⁶⁸.

⁶⁵ Ibid, P. 39.

⁶⁶ T.P. and K.M. v. United Kingdom, App. No. 28945/95, 10 May 2001, §107; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-07-23.

⁶⁷ Z and others v. United Kingdom, App. No. 29392/95, 10 May 2001, §109 ; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

⁶⁸ Žr. ⁶⁸ Oneryildiz v. Turkey, App. No. 48939/99, 30 November 2004; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07; arba Paul and Audrey Edwards v. United Kingdom, App. No. 46477/99, 14 March 2002; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

Įdomus šiuo atveju yra Europos žmogaus teisių teismo sprendimas *Keegan v. the United Kingdom*⁶⁹ byloje. Teismas nustatė, kad 1999 m. spalio 18 d. buvo išduotas kratos orderis, kuriuo Jungtinės Karalystės policijos pareigūnams buvo suteikta teisė apieškoti, kaip buvo manoma, įtariamojo gyvenamąsias patalpas, kuriose turėjo būti paslėpti vogti pinigai. Tais pačiais metais spalio 21 d. 7 val. ryto policija, pasitelkusi į pagalbą taranavimo mechanizmus, bandė įsilaužti į gyvenamąjį namą, kuriame, kaip buvo manoma, gyveno įtariamasis. Pareigūnų keliamas triukšmas pažadino ir išgąsdino namo gyventojus sutuoktinius Gerard'ą ir Moir'ą Keegan'us. Pareigūnams patekus į vidų ir atlikus greitą paiešką bei įsitikinus, kad jų ieškomo asmens tame name nėra, jie atsiprašė sutuoktinių ir pasišalino. Kaip paaiškėjo vėliau, policijos pareigūnai, įsibrovė į namą, kuriame gyveno su įtariamais nusikaltimais visiškai niekuo nesusiję sutuoktiniai, kurie daugiau nei 6 mėnesius iki policijos pareigūnų kratos atlikimo gyveno name, kuris anksčiau priklausė įtariamajam. Taip nutiko todėl, kad pareigūnai, atlikdami nusikaltimo tyrimą, rėmėsi neišsamia ir ne iki galo patikrinta informacija. Taigi, ponas ir ponija Keegan'ai, išnaudoję vidaus teisinės gynybos priemones kreipėsi į Europos žmogaus teisių teismą dėl Konvencijos 8 ir 13 straipsnių pažeidimų. Europos žmogaus teisių teismas iš pradžių konstatavo, jog buvo padarytas Konvencijos 8 straipsnio 2 dalies pažeidimas, nes pareiškėjams nepagrįstai buvo apribotos jų teisės į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą bei teisė į būsto neliečiamybę. Vėliau Teismas ėmėsi analizuoti, ar pareiškėjams buvo suteiktos veiksmingos teisinės gynybos priemonės nacionalinėje teisėje. Pareiškėjų teigimu, jiems nebuvo suteikta teisė į veiksmingą vidaus teisinės gynybos priemonę ta prasme, kad jų civilinis ieškinys būtų buvęs patenkintas tik įrodžius, jog policijos pareigūnai tyčia siekė apriboti jų teises į privatų ir šeimos gyvenimą bei būsto neliečiamybę. Europos žmogaus teisių teismas, konstatuodamas Konvencijos 13 straipsnio pažeidimą, motyvavo tuo, jog pareiškėjų teisė į patirtų nuostolių atlyginimą buvo nepagrįstai apsunkinta, o pareiškėjai neturėjo galimybės atstatyti pažeistas teises bei gauti atitinkamos kompensacijos. Minėtas Teismo sprendimas aktualus ir dėl to, jog Europos žmogaus teisių teismas pasisakė dėl nacionalinių teismų kaip neveiksmingos vidaus teisinės gynybos priemonės, tuo atveju, kuomet asmeniui, ginčijančiam Konvencijoje garantuotų teisių ir laisvių pažeidimus, nesudaroma galimybė atstatyti pažeistas teises.

Apžvelgus Europos žmogaus teisių teismo jurisprudenciją, iškyla natūralus klausimas: ar vidaus teisinės gynybos priemonės veiksmingumas priklauso nuo kompensacijos už kitų Konvencijos nuostatų pažeidimą dydžio? Norint atsakyti į šį klausimą reikėtų prisiminti *Central Mediterranean Development Corporation Limited v. Malta*⁷⁰ bylą, kurioje pareiškėjas (Maltoje

⁶⁹ Keegan v. United Kingdom, App. No. 28867/03, 18 July 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

⁷⁰ Central Mediterranean Development Corporation Limited v. Malta, App. No. 35829/03, 24 October 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-11-15.

veikiantis juridinis asmuo) skundėsi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies ir 13 straipsnio pažeidimais. Maltos Vyriausybė šioje byloje nurodė, kad pareiškėjas negali savęs laikyti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies „auka“ ir remtis Konvencijos nuostatų pažeidimais, nes jam buvo garantuota veiksminga teisinės gynybos priemonė ir paskirta atitinkama kompensacija. Tuo tarpu pareiškėjas nurodė, jog Maltos Konstitucinis Teismas nors ir pripažino, jog pareiškėjo atžvilgiu baudžiamasis procesas truko per ilgai, tačiau Konstitucinio Teismo paskirta kompensacija buvo absurdiška ir žymiai mažesnė nei ta, kurią paprastai priteisia bendrosios kompetencijos teismai. Europos žmogaus teisių teismas pažymėjo, kad faktas, jog asmeniui buvo paskirta kompensacija už Konvencijoje garantuotų teisių pažeidimą neužkerta kelio asmeniui kreiptis į Europos žmogaus teisių teismą. Taip pat Teismas konstatavo, kad vien faktas, jog kompensacijos suma buvo maža, nereiškia, kad suteikta vidaus teisinės gynybos priemonė yra neveiksminga. Teismas konstatavo, jog nebuvo Konvencijos 13 straipsnio pažeidimo, nes pareiškėjas nepateikė kitų įrodymų, pagrindžiančių teisinės gynybos priemonės neveiksmingumą.

Šioje byloje Europos žmogaus teisių teismo pozicija įdomi yra tuo požiūriu, kad nors kompensacijos dydis ir tiesiogiai nėra susijęs su teisinės gynybos priemonės veiksmingumu, tačiau esant per mažai kompensacijai asmuo vis dar gali laikyti save kitų Konvencijos teisių ir laisvių pažeidimų auka ir kreiptis į Europos žmogaus teisių teismą.

Pažymėtina, kad Europos žmogaus teisių teismas vertindamas vidaus teisinės gynybos priemonės veiksmingumą atsižvelgia į kitų Konvencijos teisių ir laisvių pažeidimų pobūdį. Akivaizdu, kad tais atvejais, kuomet yra ginčijami Konvencijos 2 ir 3 straipsniuose įtvirtintų teisių pažeidimai, Teismas taiko griežtesnius reikalavimus sprenddamas, ar valstybė tinkamai įgyvendina savo pareigą pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnį. Pavyzdžiui, dar ne taip seniai⁷¹ Europos žmogaus teisių teismas vertindamas vidaus teisinės gynybos priemonės veiksmingumą, nustatė, kad priemonė buvo veiksminga tik ginčijant Konvencijos 5 ir 8 straipsnių pažeidimus, tuo tarpu ta pati priemonė negali būti laikoma veiksminga, kiek tai susiję su Konvencijos 2 ir 3 straipsnių pažeidimais. Taigi, Europos žmogaus teisių teismas nenustatė Konvencijos 13 straipsnio kartu su 5 ir 8 straipsniais pažeidimą, tačiau nustatė 13 straipsnio kartu su 2 ir 3 straipsniais pažeidimą.

Apibendrinant Europos žmogaus teisių teismo praktiką, galima teigti, jog vidaus teisinės gynybos priemonė bus veiksminga tik tuomet, jeigu asmeniui, kuris skundžiasi Konvencijos garantuotų teisių ir laisvių pažeidimu, bus suteikta galimybė atstatyti pažeistas teises bei gauti kompensaciją, kurios dydis nėra esminis kriterijus vertinant vidaus teisinės gynybos priemonės veiksmingumą. Tačiau tais atvejais, kuomet asmuo skundžiasi Konvencijos 2 ir 3 straipsnių

⁷¹ Imakayeva v. Russia, App. No. 7615/02, 9 November 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-11-15.

pažeidimais, valstybė turi užtikrinti ir neturtinės žalos atlyginimą. Be to kaip matėme Teismas, vertindamas teisinės gynybos priemonės veiksmingumą, atsižvelgia į konkrečias bylos aplinkybes ir kitų Konvencija garantuotų teisių ir laisvių pažeidimo turinį.

2.4. Veiksmingo tyrimo užtikrinimas kaip vienas iš veiksmingos vidaus teisinės gynybos priemonės elementų

Jau minėtoje *Silver v. the United Kingdom*⁷² byloje Europos žmogaus teisių teismas taip pat konstatavo, kad atsižvelgiant į vienos iš esminių teisių – teisės į gyvybę apsaugą, 13 straipsnis reikalauja, kad būtų ne tik suteikiama kompensacija, bet ir atliekamas veiksmingas tyrimas, siekiant nustatyti kaltus asmenis ir patraukti juos atsakomybėn, bei suteikiama galimybė pareiškėjams dalyvauti tokiaame tyrime.

Kita svarbi šiuo požiūriu yra *Assenov*⁷³ byla, kurioje greta kitų pažeidimų, pareiškėjai skundėsi ir teisių įtvirtintų Konvencijos 3 straipsnyje pažeidimu. Ir nors Europos žmogaus teisių teismas nenustatė 3 straipsnio pažeidimo, atsižvelgiant į skundžiamą netinkamą elgesį, tačiau Teismas nustatė, kad nebuvo atliktas veiksmingas oficialus pareiškėjų skundo tyrimas, taigi Teismas pripažino, kad buvo pažeistas 13 straipsnis.

*Kaya*⁷⁴ byloje pareiškėjo brolis buvo ginčytinomis aplinkybėmis nužudytas saugumo tarnybų. Europos žmogaus teisių teismas nustatė Konvencijos 2 straipsnio pažeidimą dėl to, kad nebuvo atliktas veiksmingas ir nepriklausomas mirties priežasčių tyrimas ir pasisakė, dėl 13 straipsnio. Europos žmogaus teisių teismas konstatavo, kad:

„Tuo atveju, jei šeimos nariai pagrįstai skundžiasi, kad auka buvo neteisėtai nužudyta valstybės pareigūnų, veiksmingos gynybos priemonės sąvoka pagal 13 straipsnį apima ne tik kompensacijos suteikimą, bet ir pareiškėjų teisę dalyvauti atliekant visapusišką bei veiksmingą tyrimą, siekiant nustatyti kaltus asmenis ir juos nubausti. Tokiu atveju 13 straipsnis įtvirtina platesnius reikalavimus, palyginus su procedūriniais įsipareigojimais, kuriuos prisiima valstybės pagal 2 straipsnį“.

Visų pirma reikėtų pažymėti, kad visuotinai pripažįstama, jog garantuoti veiksmingą tyrimą būtina dėl kelių priežasčių. Veiksmingo tyrimo laidavimas padeda užtikrinti teisės aktų laikymąsi bei piliečių pasitikėjimą valstybės valdžia, o taip pat išsamaus tyrimo atlikimas padeda užkirsti kelią kitų teisės aktų pažeidimų atsiradimui ateityje ir skatina gerbti egzistuojančią

⁷² *Silver v. United Kingdom*, App. No. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75, 25 March 1983, §108-119; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

⁷³ *Assenov and others v. Bulgaria*, App. No. 24760/94, 28 October 1998, §117-119; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-25.

⁷⁴ *Kaya v. Turkey*, App. No. 22729/93, 19 February 1998, §107; www.wchr.coe.int. Prisijungimo laikas: 2006-02-07.

teisinę tvarką. Minėti Europos žmogaus teisių teismo sprendimai, kuriais pabrėžiama nepriklausomo, visapusiško ir veiksmingo tyrimo būtinybė, suteikia platesnes teises individams apginti savo teises, tuo atveju, kai jas pažeidžia valstybės valdžios pareigūnai. Manytume, kad tokia Teismo pozicija išreiškia vieną iš esminių Konvencijos tikslų – pasiekti, kad žmogaus teisės būtų užtikrinamos valstybių praktikoje ir nebūtų vien tik teorinės bei netikros. Taigi, veiksmingos bus tik tokios Konvencijoje įtvirtintos žmogaus teisės bei laisvės, kurios bus įgyvendinamos praktikoje.

Kita vertus, *Oneryildiz v. Turkey*⁷⁵ byloje Europos žmogaus teisių teismas konstatavo, kad ne visais atvejais, kuomet baudžiamojoje byloje atliktas tyrimas neatitinka valstybės įsipareigojimų pagal Konvencijos 2 straipsnį, bus pripažintas ir 13 straipsnio pažeidimas. Ši teiginį Teismas argumentavo tuo, jog esminę reikšmę turi tai, ar valstybės nesugebėjimas laikytis 2 straipsnio įsipareigojimų, t.y. išsamaus tyrimo neatlikimas, kuomet asmuo yra nužudomas specialiųjų tarnybų pareigūnų, užkerta galimybę aukos šeimos nariams pasinaudoti kitomis veiksmingomis vidaus gynybos priemonėmis, siekiant patraukti atsakomybėn pareigūnus kaltus dėl 2 straipsnio pažeidimo ir gauti atitinkamą kompensaciją. Taigi, 13 straipsnio pažeidimas bus nustatytas tuo atveju, jeigu pirma, nebus atliktas veiksmingas ir nešališkas faktinių aplinkybių tyrimas ir antra, dėl šios priežasties pareiškėjai negalės pasinaudoti vidaus teisinėmis gynybos priemonėmis.

*Chahal v. the United Kingdom*⁷⁶ byloje Europos žmogaus teisių teismas pabrėžė, kad teisė į veiksmingą vidaus gynybos priemonę apima ir teisę į atitinkamą kompensaciją bei teisę į veiksmingą tyrimą. Europos žmogaus teisių teismas taip pat pažymėjo, kad Konvencijoje nėra tokios aiškios ir tiesioginės nuostatos, kokia įtvirtinta 1984 metų Jungtinių Tautų Konvencijos prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą 12 straipsnyje, nustatančiame pareigą atlikti “tikslų ir nešališką” tyrimą, jei yra pagrindo manyti, kad asmuo buvo kankinamas. Tačiau Europos žmogaus teisių teismo nuomone, toks reikalavimas išplaukia iš 13 straipsnyje numatyto “veiksmingos gynybos priemonės” apibrėžimo. Tai reiškia, kad tuo atveju, kai asmuo skundžiasi dėl Konvencijoje įtvirtintų teisių pažeidimo, nacionalinė institucija, į kurią kreipiamasi, turi atlikti tikslų ir nešališką tyrimą dėl tariamo Konvencijos pažeidimo. Neatlikus nepriklausomo tyrimo, asmeniui suteikta vidaus gynybos priemonė, negalės būti pripažinta veiksminga.

Pažymėtina, kad Europos žmogaus teisių teismas analizuodamas 13 straipsnio ir kitų Konvencijos straipsnių pažeidimus, atkreipia dėmesį į tai, jog asmuo, kurio Konvencijoje

⁷⁵ *Oneryildiz v. Turkey*, App. No. 48939/99, 30 November 2004, §148-149; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

⁷⁶ *Chahal v. United Kingdom*, App. No. 22414/93, 15 November 1996, §140-155; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

įtvirtintos teisės yra pažeistos, pagal 13 straipsnį turi teisę ne tik į kompensaciją, bet ir teisę į veiksmingą tyrimą. Be to, tam tikrais atvejais tyrimo veiksmingumas įvertinamas atsižvelgiant į tai, ar vėliau nebuvo užkirstas kelias pasinaudoti kitomis vidaus gynybos priemonėmis.

2.5. Teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę, kai Konvencijos pažeidimus padaro asmenys, eidami savo oficialias pareigas

Pagal Konvencijos 13 straipsnio formuluotą teisę į veiksmingą teisinės gynybos priemonę garantuojama kiekvienam, „nepriklausomai nuo to, ar tą pažeidimą asmenys padarė eidami savo oficialias pareigas“. Tai reiškia, kad valstybė negali išvengti atsakomybės pagal 13 straipsnį, remdamasi imunitetu. Taip pat tai reiškia, kad valstybės atsakomybė atsiras ir tuo atveju, kai pažeidimą padaro tam tikromis privilegijomis ir neliečiamybe besinaudojantys asmenys.⁷⁷

Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje šis Konvencijos 13 straipsnio aspektas plačiai nebuvo nagrinėtas. Daugelyje bylų⁷⁸ Teismas tik pažymėdavo, kad Konvencijos 13 straipsnis negali reikalauti valstybių Konvencijos dalyvių, jog priemonė, kurios imtasi pagal šį straipsnį, sudarytų galimybę ginčyti valstybės vidaus įstatymų atitikimą Konvencijos nuostatomis. Akivaizdu, kad Konvencijos 13 straipsnio taikymas būtų kiek problemiškas tais atvejais, kuomet asmens teisės ir laisvės yra tiesiogiai pažeidžiamos valstybės priimtais įstatymais. P. Dijk'as pažymi, kad, vertinant Europos žmogaus teisių teismo požiūrį, jog valstybės nėra įpareigtos suteikti galimybę asmeniui ginčyti valstybės įstatymų atitikimą Konvencijai, Konvencijos 13 straipsnio taikymas tampa ypač problemiškas tose valstybėse, kuriose Konvencija nėra vidaus teisinės sistemos dalis ir kuriose neegzistuoja konstitucinės procedūros, leidžiančios kvestionuoti įstatymų teisėtumą. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad 1998 metais Jungtinė Karalystė buvo paskutinioji Europos Tarybos narė inkorporavusi Konvenciją į savo nacionalinę teisę. Taigi, šiuo metu visose valstybėse Konvencijos dalyvėse Europos žmogaus teisių konvencija yra nacionalinės teisės dalis. Be to manytume, kad Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijoje išdėstytas požiūris nesumenkina Konvencijos 13 straipsnio reikšmės dėl kelių priežasčių. Pirma, pritartume D. Jočienės išsakytai nuomonei, kad „*Europos žmogaus teisių konvencija yra tarptautinė sutartis, peržengianti įprastines tarptautinės ir valstybės vidaus teisės ribas*“⁷⁹, tai reiškia, jog valstybės Konvencijos dalyvės negali nevykdyti prisiimtų įsipareigojimų remdamosi nacionaline teise bei oficialių pareigūnų imunitetais. Ir antra,

⁷⁷ Ovey C., White C.A.R European Convention on Human Rights. Oxford University Press, 2002. P. 394.

⁷⁸ Žr., pvz., Leander v. Sweden, App. No. 9248/81, 26 March 1987; arba Sigurdur Sigurjonsson v. Iceland, App. No.16130/90, 30 June 1993; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

⁷⁹ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas: užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. – 2-asis patais. ir papild. leid. –Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 45.

sunku būtų įsivaizduoti demokratinę valstybę, kurioje neegzistuantų galimybė asmenims ginčyti teisės aktų teisėtumą. Pastebėtina, jog teisinėje literatūroje taip pat teigiama, kad „valstybės neprivalo užtikrinti tiesioginį Konvencijos nuostatų taikymą vidaus teisėje, o formali Konvencijos padėtis vidaus teisėje neturi lemiamos reikšmės jos veiksmingam taikymui“⁸⁰.

2.6. Vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti veiksminga ne tik teisėje, bet ir praktikoje

*M. and R. Andersson v. Sweden*⁸¹ buvo bene pirmoji byla, kurioje Europos žmogaus teisių teismas įtvirtino nuostatą, kad vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti veiksminga ne tik teisėje, bet ir praktikoje. Pareiškėjai – motina ir sūnus – peticijoje ginčijo sprendimą, kuriuo sūnus buvo atiduotas valstybės globai, bei nurodė, jog buvo pažeistas Konvencijos 8 straipsnis. Reikėtų pastebėti, kad Švedijos teisė numatė galimybę pasinaudoti teisinės gynybos priemone ir apskūsti minėtą sprendimą, tačiau sūnus šia priemone būtų galėjęs pasinaudoti tik per savo atstovę – motiną. Pareiškėjai ginčijo aplinkybę, kad atskyrus motiną nuo sūnaus, ši neteko galimybės veiksmingai apginti vaiko teisių, nes negalėjo bendrauti su juo. Europos žmogaus teisių teismas vieno balso persvara (5 iš 9 teisėjų pasisakė „už“) nusprendė, kad nebuvo Konvencijos 13 straipsnio pažeidimo. Pagrindinis Teismo motyvas buvo tai, jog pareiškėjai nepateikė pakankamai įrodymų, patvirtinančių aplinkybę, jog motinai nebuvo sudarytos galimybės bendrauti su sūnumi, t.y. kad garantuota teisinės gynybos priemonė nebuvo veiksminga praktikoje.

Kita svarbi šiuo aspektu byla yra *Vilvarajah and others v. the United Kingdom*⁸² byla. Šioje byloje Komisija nusprendė, kad teisė pateikti apeliacinį skundą dėl sprendimo, kuriuo buvo atsisakyta suteikti prieglobstį, nes nebuvo nustatyta, jog grąžinimas į kitą valstybę sąlygotų Konvencijos 3 straipsnio pažeidimą, buvo neveiksminga praktikoje, nes apeliacinio skundo teise asmuo galėdavo pasinaudoti jau po jo išsiuntimo iš šalies (o tai dažniausiai reikšdavo, kad asmuo būdavo grąžinamas į valstybę iš kurios jis pabėgo). Europos žmogaus teisių teismas laikėsi kiek kitokios pozicijos ir pažymėjo, kad teisė pateikti apeliacinį skundą teismui atitinka Konvencijos 13 straipsnio esmę.

Minėtose bylose Europos žmogaus teisių teismas laikėsi gana bendros pozicijos interpretuodamas principą, kad vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti „veiksminga ne tik

⁸⁰ Ovey C., White C.A.R European Convention on Human Rights. Oxford University Press, 2002. P. 394.

⁸¹ *M. and R. Andersson v. Sweden*, App. No. 11960/86, 20 January 1992; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

⁸² *Vilvarajah and others v. United Kingdom*, App. No. 13163/87; 13164/87; 13165/87; 13447/87; 13448/87; 30 October 1991; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

teisėje, bet ir praktikoje“. Apibendrinant galime teigti, jog Europos žmogaus teisių teismo nuomone šis principas reiškia, kad teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę ne tik turi būti įtvirtinta įstatymuose, bet taip pat asmeniui turi būti suteikta reali galimybė pasinaudoti šia priemone praktikoje. Tačiau vėlesnėse bylose Teismas pateikė jau konkretesnę šio elemento analizę.

*Iatridis v. Greece*⁸³ byloje Europos žmogaus teisių teismas pripažino 13 straipsnio pažeidimą, nes pareiškėjui suteikta teisinės gynybos priemonė nebuvo veiksminga praktikoje. Teismas nustatė, kad Graikijos teisinė sistema suteikia galimybę pateikti skundą teismui dėl sprendimo, kuriuo nusavinama privati nuosavybė, panaikinimo. Šia galimybe pareiškėjas pasinaudojo ir Atėnų pirmosios instancijos teismas jo skundą patenkino ir sprendimą nusavinti privačią pareiškėjo nuosavybę panaikino. Tačiau Europos žmogaus teisių teismas pažymėjo, kad teisinės gynybos priemonė pagal Konvencijos 13 straipsnį, turi būti veiksminga ne tik teisėje, bet ir praktikoje, o institucijos, suteikiančios asmeniui teisę į gynybą, sprendimų vykdymo negali trukdyti jokia valdžios institucija. Būtent šioje byloje Finansų ministerijos vadovas nevykdė teismo sprendimo ir nusavinta nuosavybė nebuvo gražinta pareiškėjui. Todėl Europos žmogaus teisių teismas priėjo prie išvados, kad pareiškėjui nebuvo suteikta teisė į veiksmingą vidaus teisinės gynybos priemonę 13 straipsnio prasme.

Tokios pat pozicijos interpretuodamas vidaus teisinės gynybos priemonės veiksmingumą praktikoje Europos žmogaus teisių teismas laikėsi ir vėlesnėse bylose, kuriose pripažino, kad valstybės valdžia negali nepagrįstai trukdyti asmenims naudotis veiksmingomis vidaus gynybos priemonėmis. Pavyzdžiui, *Keenan* byloje Europos žmogaus teisių teismas pabrėžė, kad:

„<...>Konvencijos 13 straipsnis garantuoja teisę į bet kokios formos gynybos priemonę, kuri užtikrintų Konvencijoje numatytas teises bei laisves nacionaliniu lygmeniu. 13 straipsnis reikalauja, kad nacionalinė institucija tirtų skundus susijusius su Konvencijoje įtvirtintų teisių pažeidimu bei garantuotų atitinkamą kompensaciją, tačiau valstybė Konvencijos dalyvė gali pati pasirinkti būdus, kuriais ji užtikrins pažeistų teisių gynybą. 13 straipsnio tikslas priklauso nuo to, kokios asmens teisės, numatytos Konvencijoje, yra pažeistos. Nepaisant to, vidaus gynybos priemonė, apibrėžta 13 straipsnyje, turi būti „veiksminga“ tiek įstatymuose, tiek ir praktikoje. Tyrimą atliekančios institucijos darbo valstybės valdžia negali nepateisinamai kliudyti nei savo veikimu, nei neveikimu“⁸⁴.

⁸³ *Iatridis v. Greece*, App. No. 31107/96, 25 March 1999, §63-66; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

⁸⁴ *Keenan v. United Kingdom*, App. No. 27229/95, 3 April 2001, §123; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

Taip pat *Z and others*⁸⁵ byloje ir *Kudla v. Poland*⁸⁶ byloje Europos žmogaus teisių teismas pažymėjo, jog nepaisant to, kad valstybės pareigos pobūdis pagal Konvencijos 13 straipsnį skiriasi priklausomai nuo pareiškėjo ginčijamų Konvencijos pažeidimų, vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti veiksminga tiek teorijoje, tiek ir praktikoje.

*Kudla v. Poland*⁸⁷ byloje Europos žmogaus teisių teismas nagrinėjo, ar teisinės gynybos priemonės, kurios pagal Lenkijos įstatymus buvo prieinamos asmeniui, siekiančiam apginti teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką, buvo veiksmingos ta prasme, jog galėtų paspartinti bylos eigą, ir (arba) garantuoti atitinkamą kompensaciją dėl šio pažeidimo. Europos žmogaus teisių teismas atkreipė dėmesį, kad Lenkijos Vyriausybė nors ir teigė, jog šiuo atveju pareiškėjas galėjo pasinaudoti keliomis priemonėmis, kurių visuma garantuoja teisę pagal Konvencijos 13 straipsnį, tačiau Vyriausybė nenurodė ar šios priemonės garantuoja ir jei taip, tai koku būdu, pažeistų teisių atstatymą. Vyriausybė neįrodė, kad egzistuojančios teisinės gynybos priemonės galėjo užtikrinti spartesnį procesą dėl pareiškėjui adresuotų kaltinimų ir garantuoti žalos atlyginimą, dėl jau įvykusio uždelsimo. Taip pat Vyriausybė nepateikė jokių nacionalinės teisės praktikos pavyzdžių, kad pareiškėjui pasinaudojus aukščiau minėtomis teisinės gynybos priemonėmis būtų buvęs garantuotas pažeistų teisių atstatymas. Dėl šių priežasčių Europos žmogaus teisių teismas konstatavo, kad pareiškėjui garantuota vidaus teisinės gynybos priemonė nebuvo veiksminga ta prasme, jog ji nebuvo veiksminga praktikoje.

Su šia problema susiduria ir Lietuva. Šių metų birželio 27 d. Europos žmogaus teisių teismas paskelbė du galutinius sprendimus bylose *Simonavičius prieš Lietuvą*⁸⁸ ir *Kuvikas prieš Lietuvą*⁸⁹. Abiejose bylose Lietuvos Vyriausybė teigė, kad pareiškėjų peticijos dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo turi būti paskelbtos nepriimtinos, nepanaudojus visų vidaus teisinių gynybos priemonių, remiantis Konvencijos 35 str. 1 d. ir 4 d.

*Simonavičius prieš Lietuvą*⁹⁰ byloje Europos žmogaus teisių teismas pažymėjo, kad pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį išnaudotos turi būti tik veiksmingos teisinės gynybos priemonės. Taigi, Europos žmogaus teisių teismas analizuodamas peticijos dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo priimtinumą nagrinėjo, ar asmeniui buvo suteikta veiksminga teisinės gynybos priemonė dėl teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimo. Lietuvos Vyriausybė teigė, kad peticija turėtų būti pripažinta nepriimtina pagal Konvencijos 35

⁸⁵ *Z and others v. United Kingdom*, App. No. 29392/95, 10 May 2001, §109 ; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

⁸⁶ *Kudla v. Poland*, App. No. 30210/96, 26 October 2000, §157; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

⁸⁷ *Ibid*, §158.

⁸⁸ *Simonavičius v. Lithuania*, App. No. 37415/02, 27 June 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-07-25.

⁸⁹ *Kuvikas v. Lithuania*, App. No. 21837/02, 27 June 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-07-25.

⁹⁰ *Simonavičius v. Lithuania*, App. No. 37415/02, 27 June 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-07-25.

straipsnio 1 dalį, nes pareiškėjas neišnaudojo visų vidaus teisinės gynybos priemonių. Vyriausybė nurodė, kad Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau Civilinis kodeksas arba CK) 6.272 straipsnis numato galimybę pareiškėjui kreiptis dėl kompensacijos už valstybės institucijų ar pareigūnų neteisėtais veiksmais padarytą žalą. Be to, Vyriausybė pateikė Vilniaus apygardos teismo nutarimo, kuriuo buvo patenkintas atitinkamo pareiškėjo ieškinys dėl žalos atlyginimo pagal CK 6.272 straipsnį, kopiją. Tačiau Europos žmogaus teisių teismas nustatė, kad Civilinis kodeksas įsigaliojo 2001 metų liepos mėnesį, o CK 6.272 straipsnio nuostatą Lietuvos teismai praktikoje pirmą kartą pritaikė tik 2005 metais kaip rodo Vyriausybės pateiktas Vilniaus apygardos teismo sprendimas. Europos žmogaus teisių teismas atkreipė dėmesį, kad R. Simonavičiaus baudžiamasis procesas prasidėjo 1999 m., o Vyriausybė neįrodė, kad tokia priemonė buvo prieinama šio proceso pradžioje (t.y. iki naujojo Civilinio kodekso įsigaliojimo). Be to, Vyriausybė nepateikė įrodymų, kad minėta Civilinio kodekso nuostata gali būti taikoma ir pažeidimų, kurie atsirado iki jo įsigaliojimo atvejais. Taip pat Vyriausybė neįrodė, kad Civilinio kodekso 6.272 straipsnyje numatyta teisinės gynybos priemonė pareiškėjas gali pasinaudoti, kai baudžiamoji byla vis dar yra nagrinėjama. Todėl Europos žmogaus teisių teismas konstatavo, kad pareiškėjui veiksminga vidaus gynybos priemonė nebuvo garantuota net teoriškai. Analogišką vertinimą Europos žmogaus teisių teismas pateikė ir *Kuvikas prieš Lietuvą*⁹¹ byloje.

Pastebėtina, kad tais atvejais, kai Vyriausybė teigia, jog asmuo neišnaudojo vidaus teisinės gynybos priemonių, jai perkeliama ir įrodinėjimo našta. Tai reiškia, kad Vyriausybė turi įrodyti, jog teisinės gynybos priemonės, kurių tariamai neišnaudojo asmuo, buvo pareiškėjui prieinamos, veiksmingos tiek teorijoje, tiek ir praktikoje bei, jog asmeniui būtų buvusi suteikta galimybė atstatyti pažeistas teises. Tik Vyriausybei įrodžius šias aplinkybes, įrodinėjimo našta perkeliama pareiškėjui, kuris tuomet turi pateikti įrodymus, jog buvo išnaudotos teisinės gynybos priemonės, arba, kad vidaus teisėje prieinamos teisinės gynybos priemonės buvo netinkamos ir (ar) neveiksmingos.

Apibendrinant galime teigti, kad vertinant vidaus teisinės gynybos priemonės veiksmingumą Europos žmogaus teisių teismas atsižvelgia į tai, ar ši priemonė yra veiksminga praktikoje. Tai reiškia, kad valstybės pareiga suteikti asmeniui tokią priemonę bus tinkamai įgyvendinta tik tuo atveju, jeigu bus užtikrinta asmeniui reali galimybė pasinaudoti tokia priemonė ir garantuotas asmens skundą nagrinėjančios institucijos priimto sprendimo įvykdymas. Todėl valstybė, teigdama, kad atitinkama vidaus teisinės gynybos priemonė yra veiksminga turi pateikti tokios priemonės taikymo praktikoje įrodymus bei pavyzdžius.

⁹¹ *Kuvikas v. Lithuania*, App. No. 21837/02, 27 June 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-07-25.

2.7. Veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė nebūtinai turi būti teisminė

Europos žmogaus teisių teismo teisėjos D. Jočienės nuomone, teisė į veiksmingą vidaus teisinės gynybos priemonę apima visų pirma galimybę kreiptis į teisinius organus, nes jų kompetencija bei suteikiamos garantijos gali realiai užtikrinti veiksmingą pažeistos teisės gynybą.⁹² Tačiau kaip matėme iš Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos (žr., pavyzdžiui, Europos žmogaus teisių teismo sprendimą *Keegan v. The United Kingdom*⁹³ byloje) net ir teismai ne visuomet gali garantuoti Konvencijos 13 straipsnio tinkamą įgyvendinimą.

*Klass v. Germany*⁹⁴ byloje Europos žmogaus teisių teismas teigė: „Teismo nuomone, pagal Konvencijos 13 straipsnį institucija nebūtinai visose instancijose turi būti teisminė. Vis dėlto sprendžiant dėl tokios institucijos veiksmingumo turi būti atsižvelgiama į jai suteiktas galias ir turimas procesines garantijas“. Europos žmogaus teisių teismas taip pat konstatavo, kad teisė kreiptis į Parlamentinę komisiją yra veiksminga teisinės gynybos priemonė pagal Konvencijos 13 straipsnį, nes šiuo atveju „sunku būtų įsivaizduoti veiksmingesnę priemonę“.

*Z and others v. the United Kingdom*⁹⁵ byloje Europos žmogaus teisių teismas pakartojo *Klass* byloje išdėstytą požiūrį ir pažymėjo, kad tam tikrais atvejais tik teisminės procedūros gali garantuoti pakankamą kompensaciją ir veiksmingą tyrimą, esą taip yra, todėl, kad teismai labiau nei kitos institucijos yra nepriklausomi. Reikėtų pažymėti, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų. Tokioje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti įvairiuose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Ypač svarbu garantuoti nešališką teisminę gynybą nuo neteisėtų valdžios institucijų ir pareigūnų veiksmų. Remiantis valdžių padalijimo principu – visos valdžios yra savarankiškos, nepriklausomos, galinčios atsverti viena kitą. Tik savarankiška ir nepriklausoma nuo kitų valdžių teisminė valdžia gali vykdyti teisingumą. Taigi, Europos žmogaus teisių teismas pripažino Konvencijos 13 straipsnio pažeidimą dėl to, kad atsižvelgiant į bylos aplinkybes (byloje buvo pripažintas Konvencijos 3 straipsnio pažeidimas) tik teisminė institucija būtų galėjusi garantuoti veiksmingą teisinės gynybos priemonę pareiškėjams.

⁹² Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa, 2004. P. 217.

⁹³ *Keegan v. United Kingdom*, App. No. 28867/03, 18 July 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

⁹⁴ *Klass and others v. Germany*, App. No. 5029/71, 6 September 1978, §67; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

⁹⁵ *Z and others v. United Kingdom*, App. No. 29392/95, 10 May 2001, §110; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

*Silver v. The United Kingdom*⁹⁶ byloje Europos žmogaus teisių teismas taip pat nustatė, kad pareiškėjai turėjo keletą galimybių apginti savo pažeistas teises, t.y. jie galėjo kreiptis į Inspektorių tarybą (angl. *Board of Visitors*), į Ombudsmeną, pasinaudoti peticijos teise bei ginti pažeistas teises bendra tvarka teisme. Tačiau Europos žmogaus teisių teismas konstatavo, kad nei kreipimasis į Inspektorių tarybą, nei kreipimasis į Ombudsmeną negali būti laikomi veiksmingomis vidaus teisinės gynybos priemonėmis. Visų pirma todėl, kad Inspektorių tarybos sprendimai neturi privalomosios galios ir negali būti įgyvendinami priverstinai. O taip pat Ombudsmenas nėra veiksminga gynybos priemonė, nes negali priimti įpareigojančių sprendimų dėl kompensacijos. Europos žmogaus teisių teismas pabrėžė, kad peticijos teisė neatitinka 13 straipsnio veiksmingumo reikalavimų tik tais atvejais, kai asmuo pateikdamas peticiją Vidaus reikalų ministrui ginčija atitinkamų aktų teisėtumą, nes tokiu atveju Vidaus reikalų ministras turėtų spręsti dėl teisės aktų, kuriuos jis pats priėmė, teisėtumo. Ir priešingai, jeigu pateiktoje peticijoje būtų ginčijamas ne akto teisėtumas, o sprendimai, kuriais tariamai netinkamai įgyvendinamos akto nuostatos, tuomet peticijos teisė galėtų būti laikoma veiksminga pagal Konvencijos 13 straipsnį. Europos žmogaus teisių teismas pažymėjo, kad šiuo konkrečiu atveju Jungtinės Karalystės teismų jurisdikcija nors ir yra ribota, tačiau teismai gali spręsti, ar atitinkamų institucijų veiksmai yra teisėti. Taigi, savo sprendime Teismas konstatavo Konvencijos 13 straipsnio pažeidimą tose bylos dalyse, kur pareiškėjams buvo suteiktos galimybės kreiptis tik į Inspektorių Tarybą ir Ombudsmeną. Visais kitais atvejais Europos žmogaus teisių teismas pripažino, jog pareiškėjams buvo garantuotos veiksmingos teisinės gynybos priemonės.

Kaip matyti iš Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos veiksmingomis teisinės gynybos priemonėmis gali būti pripažintos tiek įstatymų leidžiamosios, tiek ir vykdomosios valdžios institucijos. Esminis kriterijus, vertinant tokių institucijų veiksmingumą, yra ne jų statusas valstybėje, bet turimos galios ir garantijos priimti įpareigojantį sprendimą, t.y. galimybė atstatyti pažeistas teises ir laisves bei garantuoti atitinkamą kompensaciją.

2.8. Valstybėms palikta laisvė pasirinkti metodus ir būdus, kuriais bus įgyvendinamas Konvencijos 13 straipsnis

Dar 1969 m. prof. Fawceffas, buvęs Europos žmogaus teisių komisijos prezidentas ir narys, pabrėžė, kad Konvencija leidžia kiekvienai Susitariančiai šaliai savo nuožiūra spręsti, koku būdu užtikrinti Konvencijos I skyriaus nuostatų efektyvumą vidaus teisėje. Taip pat

⁹⁶ *Silver v. United Kingdom*, App. No. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75, 25 March 1983; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

Europos žmogaus teisių teismas gerbdamas valstybių suvereniteto idėją, pabrėžė, kad valstybės pačios renkasi būdus ir metodus, kad užtikrintų jų vidaus teisėje efektyvų bet kokios Konvencijos nuostatos taikymą.⁹⁷

Taigi, valstybėms Konvencijos dalyvėms nėra teisinio įpareigojimo perkelti Konvenciją į savo vidaus teisę bei suteikti jai atitinkamą teisinį statusą. Dėl tos priežasties valstybės yra laisvos pasirinkdamos metodus ir būdus, kuriais jos garantuos asmenims, besiskundžiantiems Konvencijos pažeidimais, vidaus teisinės gynybos priemones. Šį požiūrį geriausiai iliustruoja Europos žmogaus teisių teismo praktika.

*Belgian Linguistic*⁹⁸ byloje Europos žmogaus teisių teismas pabrėžė, kad valstybės gali laisvai rinktis priemones, tačiau šios priemonės negali prieštarauti Konvencijos reikalavimams. *Handyside*⁹⁹ byloje Teismas palaikė *Belgian Linguistic* byloje išsakytą mintį ir dar kartą *inter alia* pabrėžė, kad Konvencija suteikia kiekvienai valstybei pareigą garantuoti Konvencijoje vardijamas teises. Kokiomis priemonėmis ar metodais valstybės įvykdys joms iškeltą tikslą – jų reikalas, dėl to jos turi plačią veiklos laisvę.

Byloje *Silver v. the United Kingdom*¹⁰⁰ Europos žmogaus teisių teismas pateikė keturis esminius principus, išplaukiančius iš Teismo jurisprudencijos, taikant 13 straipsnį, kurie, kaip matėme, buvo daugelį kartų atkartojami ir vėlesnėse bylose, aptartose kituose skyriuose:

(a) kuomet asmuo pagrįstai skundžiasi, jog buvo pažeistos jo teisės, kurias garantuoja Konvencija, jis turi turėti galimybę kreiptis į vidaus institucijas, kad būtų svarstomas jo skundas ir gauti atitinkamą kompensaciją, jei skundas pripažįstamas pagrįstu;

(b) pagal 13 straipsnį institucija nebūtinai turi būti teisminė, tačiau neteisminės institucijos veiksmingumas vertinamas atsižvelgiant į šios institucijos turimas galias bei suteikiamas garantijas;

(c) pati savaime viena teisinės gynybos priemonė negali būti laikoma veiksminga pagal 13 straipsnį, tačiau tokių priemonių visuma atitinka 13 straipsnio reikalavimus;

(d) nei 13 straipsnis, nei pati Konvencija nenustato, kokių priemonių turi imtis valstybės, Konvencijos dalyvės, kad užtikrintų veiksmingą Konvencijos nuostatų įgyvendinimą nacionaliniu lygmeniu.

⁹⁷ Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas: užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. – 2-asis patais. ir papild. leid. – Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 42.

⁹⁸ Case “Relating to Certain Aspects of the Laws on the use of Languages in Education in Belgium” v. Belgium, App. No. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64; 23 July 1968; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

⁹⁹ Handyside v. United Kingdom, App. No. 5493/72, 7 December 1976, §48; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

¹⁰⁰ Silver v. United Kingdom, App. No. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75, 1983-03-25; www.wchr.coe.int. Prisijungimo laikas: 2005-11-23.

Šiuo atveju svarbus yra ketvirtasis principas, kuris reiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju, taikant 13 straipsnį, bus atsižvelgiama į tai, kaip valstybė, Konvencijos dalyvė, vykdo savo įsipareigojimus, pagal Konvencijos 1 straipsnį. Šis principas taip pat reiškia, kad valstybės, Konvencijos dalyvės, nėra įpareigosotos inkorporuoti Konvencijos į nacionalinę teisę. Kaip minėjome, tokiu atveju Europos žmogaus teisių teismas atsižvelgia į kiekvienos valstybės specifiškumą, įgyvendinant tarptautines normas nacionaliniu lygiu.

*Vilvarajah v. the United Kingdom*¹⁰¹ byloje Europos žmogaus teisių teismas teigė, kad Konvencijos 13 straipsnis garantuoja teisę į gynybos priemonę nacionaliniu lygiu, kuri padėtų realizuoti Konvencijoje įtvirtintas teises bei laisves. Europos žmogaus teisių teismas pabrėžė, kad tokios priemonės veiksmingumas visų pirma reiškia, jog asmeniui turi būti suteikta galimybė atstatyti pažeistas teises ir gauti atitinkamą kompensaciją. Tačiau Konvencijos 13 straipsnis negali numatyti ir nenumato konkretaus tokios nacionalinės institucijos pobūdžio ar formos, taigi, valstybėms Konvencijos dalyvėms yra palikta diskrecijos teisė spręsti koku būdu jos įgyvendins Konvencijos 13 straipsnyje įtvirtintą pareigą. Šio požiūrio Teismas laikėsi ir vėlesnėse *Kaya v. Turkey*¹⁰² bei *Oneryildiz v. Turkey*¹⁰³ bylose.

Apibendrinant galime teigti, kad valstybėms palikta laisvė pasirinkti metodus ir būdus, kuriais bus įgyvendinamas 13 straipsnis, tačiau šie metodai ir būdai turi atitikti Konvencijos reikalavimus.

Apžvelgus teoriją bei Europos žmogaus teisių teismo jurisprudenciją Konvencijos 13 straipsnio atžvilgiu galima pateikti keletą apibendrinimų, kuriais remiantis vidaus teisinės gynybos priemonė bus vertinama kaip veiksminga. Taip pat reikėtų pažymėti, kad pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį, asmuo prieš kreipdamasis į Europos žmogaus teisių teismą privalo pasinaudoti tik veiksmingomis vidaus teisinės gynybos priemonėmis. Taigi, valstybė Konvencijos dalyvė 13 straipsnyje įtvirtintą teisę turi garantuoti kiekvienam, kuris skundžiasi Konvencijos rėmuose ginamų teisių ir (ar) laisvių pažeidimais ir kuris patenka į jos jurisdikciją. Vidaus teisinės gynybos priemonė nebūtinai turi būti teisminė, tačiau ji turi turėti pakankamai galių ir procesinių garantijų, jog galėtų atstatyti pažeistas teises ir (ar) laisves bei garantuoti atitinkamą kompensaciją, o tam tikrais atvejais užtikrinti „veiksmingą tyrimą“ ir neturtinės žalos atlyginimą. Veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti garantuota net ir tais atvejais, kuomet Konvencijos pažeidimus padaro asmenys, eidami savo oficialias pareigas. Tokia vidaus

¹⁰¹ *Vilvarajah and others v. United Kingdom*, App. No. 13163/87; 13164/87; 13165/87; 13447/87; 13448/87; 30 October 1991, §122; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.

¹⁰² *Kaya v. Turkey*, App. No. 22729/93, 19 February 1998, §106; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

¹⁰³ *Oneryildiz v. Turkey*, App. No. 48939/99, 30 November 2004, §146; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

teisinės gynybos priemonė turi būti veiksminga ne tik teorijoje, bet ir praktikoje. Apskritai valstybė turi gana plačią veikimo laisvę, pasirinkdama metodus ir būdus, kuriais bus užtikrintas 13 straipsnis, tačiau šios priemonės negali prieštarauti Konvencijos reikalavimams.

III. LYGINAMOJI INDIVIDUALAUS KONSTITUCINIO SKUNDO INSTITUTO ANALIZĖ VEIKSMINGUMO ASPEKTU

Kaip jau minėjome, įsigaliojus Europos žmogaus teisių konvencijos 14 protokolui, Europos žmogaus teisių teisme dar labiau sugriežtės bylų priėmimo nagrinėjimui tvarka, kadangi 14 protokolu yra siekiama, jog valstybės Konvencijos dalyvės asmenims, kurie skundžiasi Konvencijos teisių ir laisvių pažeidimais, garantuotų kuo veiksmingesnę teisinę gynybą nacionaliniu lygiu.

Konvencijos 1 straipsnis nustato, jog „Aukštosios susitariančios šalys garantuoja kiekvienam jų jurisdikcijoje esančiam asmeniui teises ir laisves, apibrėžtas šios Konvencijos pirmame skyriuje“. Taigi, kiekviena valstybė Konvencijos dalyvė turi veiksmingai įgyvendinti Konvencijos (ir jos protokolų, kurias ši valstybė yra ratifikavusi) nuostatas, kad visiškai įvykdytų savo įsipareigojimus pagal ją. Šis reikalavimas yra tiesiogiai susijęs su tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės santykiu, ypač atsižvelgiant į žmogaus teisių ir laisvių problemą.¹⁰⁴ Mūsų nuomone, svarstant galimybę Lietuvos nacionalinėje teisėje įtvirtinti naują individualaus konstitucinio skundo institutą, tai neabejotinai turės įtakos Lietuvai vykdant tarptautinius įsipareigojimus pagal Konvencijos 1 straipsnį.

Taigi, būtent veiksmingos teisinės gynybos priemonės kontekste turi būti nagrinėjamas bei aiškinamas ir individualaus konstitucinio skundo institutas, galimybės jį įtvirtinti.

3.1. Būtinybė įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą Lietuvos Respublikos nacionalinėje teisėje

Šiuo metu žmogaus teisės yra tapusios ne tik pagrindiniu Vakarų demokratijos saviraidos, bet ir demokratinių šalių vidaus bei užsienio politikos principu. Visų šalių politinių santvarkų demokratiškumo „lygis“ nustatomas pagal žmogaus teisių apimtį bei jų įgyvendinimo

¹⁰⁴ 1995 m. sausio 24 d. Konstitucinio Teismo išvada „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; Žin. 1995, Nr. 9-199.

lygį. Deja, nepaisant aktyvių diskusijų Lietuvos Respublikoje asmenims kol kas nesuteikta teisė tiesiogiai ginti savo konstitucines teises.

Vis dažniau pasigirsta diskusijos dėl galiojančios teisinės sistemos pakeitimų, konkrečiai, dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą teisių išplėtimo Lietuvoje. Apie tai palankiai pasisakė prof. J. Žilys¹⁰⁵, Konstitucinio Teismo pirmininkas Egidijus Kūris¹⁰⁶, E. Šileikis¹⁰⁷, prof. E. Jarašiūnas¹⁰⁸, K. Čilinskas¹⁰⁹ bei tuometinis Seimo pirmininkas Artūras Paulauskas¹¹⁰. Šia tema buvo diskutuojama ir 2005 m. spalio 21 d. Mykolo Riomerio universiteto surengtoje diskusijoje, kurios tema buvo „Individualus konstitucinis skundas: prabanga ar būtinybė“. Individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos Respublikos problemos ir perspektyvos buvo aptartos ir Seime 2006 m. sausio 24 d. Konstitucijos komisijos surengtoje diskusijoje. Paminėtos diskusijos parodė, kad daugiausia ginčų kelia skundo modelio pasirinkimas, todėl akcentuota būtinybė atsižvelgti į kitų šalių, kuriose egzistuoja individualaus konstitucinio skundo institutas patirtį, kuri padėtų išvengti klaidų. Taip pat buvo pažymėta, jog įtvirtinant tiesioginio kreipimosi į Konstitucinį Teismą teisę turi būti įvertinti visi aspektai – teisiniai, procesiniai, materialiniai ir finansiniai. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad politinė valia dėl tiesioginio asmens kreipimosi į Konstitucinį Teismą buvo išreikšta 2005 m. gruodžio 13 d. Seimo narių grupei pateikus Konstitucijos 106 straipsnio pakeitimo įstatymo projektą Nr. XP-980¹¹¹ bei 2006 m. kovo 1 d. Seimo valdybos sprendimu Nr. 753 sudarius darbo grupę individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepcijai ir su tuo susijusių teisės aktų pataisoms parengti. Minėtame projekte siūloma Konstitucijos 106 straipsnio 1 dalyje po žodžio „turi“ įrašyti žodį „asmuo“ ir šią dalį išdėstyti taip: „Teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl 105 straipsnio pirmojoje dalyje nurodytų aktų turi asmuo, Vyriausybė, ne mažiau kaip 1/5 visų Seimo narių, taip pat teismai“. Seimo komitetai išanalizavę šį projektą nurodė, jog projektą būtina tobulinti, dėl šių dalykų: neaišku, kodėl jis orientuotas į *actio popularis*, kodėl leidžiama kreiptis į Konstitucinį Teismą tik dėl Seimo priimtų teisės aktų, taip pat neaišku, ar kreipiamasi dėl skundžiamo įstatymo, įtariant, kad jis pažeidžia konkrečias žmogaus teises, ar apskritai įtariant, kad įstatymas yra blogas. Šiuo metu jokių alternatyvių projektų nėra pateikta, o minėtasis projektas „laukia“ Teisės ir

¹⁰⁵ Žilys J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001, P. 181.

¹⁰⁶ E.Kūris būtų už piliečių teisę kreiptis į Konstitucinį teismą.

<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=7247233>; prisijungimo laikas: 2005-08-08.

¹⁰⁷ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, P. 514.

¹⁰⁸ Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą?//Justitia, Teisės žinios, Nr. 4, 2005, P. 4.

¹⁰⁹ Ibid, P. 8.

¹¹⁰ A.Paulauskas: mūsų visuomenė jau subrendo tiesioginiam piliečių kreipimuisi į KT. <http://www.litlex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=39&str=13958>; prisijungimo laikas: 2005-08-11.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos Seimo teisės aktų paieškos duomenų bazė;

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=267381&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas: 2005-12-27.

teisėtvarkos komiteto išvados. Taigi, kodėl Lietuvos teisinei sistemai reikia individualaus konstitucinio skundo?

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 6 straipsnyje nurodoma, kad Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas, ir kiekvienas savo teises gali gintis remdamasis Konstitucija. Kaip jau minėjome asmuo, manantis, kad jo konstitucinės teisės pažeidžiamos, neturi galimybės jas apginti tiesiogiai kreipdamasis į Konstitucinį Teismą. Į Konstitucinį Teismą kreipiasi tik instituciniai tarpininkai – Seimas, Vyriausybė, Prezidentas bei teismai, kitaip tariant, Konstitucinis Teismas bendrauja tik su valdžios institucijomis ir yra visiškai atsiribojęs nuo prigimtinių teisių subjekto – konkretaus asmens. Taigi, siekis įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą yra sietinas su vis stiprėjančia tendencija konstitucionalizuoti teisę. Prof. dr. E. Jarašiūnas yra pabrėžęs, kad XX ir XXI a. sandūroje nebesiginčijama dėl vis didesnio Konstitucijos poveikio visoms šalies teisinio gyvenimo sritims, konstitucija vis labiau persmelkia visą teisinį gyvenimą. Tiek teisėkūroje, tiek teisės normų taikymo praktikoje, teisės moksle, pagaliau ir visose valstybės, visuomenės gyvenimo srityse jaučiama vis didesnė konstitucinių imperatyvų ir vertybių įtaka. Konstitucijos, kaip aukščiausios galios akto, nustatančio valstybės valdžios institucijų funkcionavimo procedūras, sampratą keičia Konstitucijos, siekiančios teisingos visuomenės (arba politinės bendruomenės) principus apibrėžti konstitucinėmis priemonėmis, samprata¹¹². Taigi, individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimas leistų sukonkretinti ir tam tikru aspektu užtikrinti Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalies nuostatos bei principo *ubi jus ubi remedium*: kada įstatymas suteikia teisę, jis duoda ir priemonę jai apginti – įgyvendinimą. Šie pakeitimai, kurie atspindi vis labiau išigalinčią konstitucionalizmo tendenciją, taip pat reikštų didesnę Konstitucijos apsaugą teisės sistemoje bei tobulesnę konstitucinių asmens teisių apsaugą.

Kadangi Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad kiekvienas asmuo savo teises gali ginti remdamasis Konstitucija, todėl, manytume, jog asmuo turi turėti teisę ginti tokias teises ne tik administracinėse institucijose, bendruosiuose teismuose, bet ir Konstituciniame Teisme. Pastebėtina, kad pagal Konstitucijos 106 straipsnį teismams yra suteikta kompetencija kreiptis į Konstitucinį Teismą. Tačiau nėra garantijos, kad visada, kai iškyla teisės akto konstitucingumo klausimas, byla bus sustabdyta ir kreipiamasi į Konstitucinį Teismą. Pritartume Prof. dr. E. Jarašiūno išsakytai nuomonei, kad „būtent individualus konstitucinis skundas konstitucinę

¹¹² Jarašiūnas E. Konstitucija, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir teisės konstitucionalizacija.// Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 132-150.

asmens teisių apsaugos sistemą padarytų iki galo teisiškai nuoseklią¹¹³, kartu tai būtų ir „brandžios teisinės valstybės požymis“¹¹⁴.

Pažymėtina, kad dažnai būtent per konstitucinius skundus iškeliama ir išsprendžiami visuomenei svarbiausi teisės klausimai, kurių dėl kokių nors priežasčių nekėlė teismai. Pavyzdžiui, 1990 m. fizinio asmens skundo dėka Vengrijoje buvo panaikinta mirties bausmė¹¹⁵. Įtvirtinus individualaus konstitucinio skundo institutą, būtų apginamos tam tikrų asmenų konstitucinės teisės, kurios, jei asmeniui nebūtų galima tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, matyt, taip ir liktų neapgintos. Manytume, jog patenkinus šiuos skundus padidėtų pasitikėjimas Konstituciniu Teismu ir apskritai konstituciniu teisingumu. O tai, savaime suprantama, Konstitucinį teismą priartintų prie žmonių.

Manytume galime drąsiai teigti, kad šiuo metu individualaus konstitucinio skundo reikalingumas beveik neginčijamas, o svarbiausi keliami klausimai yra susiję su Lietuvos tinkamo individualaus konstitucinio skundo modelio parinkimu, šio instituto reglamentavimu bei tinkamų prielaidų (organizacinių, teisinių, materialinių ir pan.), būtinų instituto normaliam funkcionavimui sudarymu. Šiuo atveju svarbus vaidmuo, pasirenkant atitinkamą asmens konstitucinio skundo modelį, tenka ir kitų valstybių, kuriose toks skundas yra, patirties analizei bei individualaus konstitucinio skundo kaip veiksmingos teisinės gynybos priemonės įvertinimui.

3.2. Individualaus konstitucinio skundo subjektai

Vienas iš pagrindinių individualaus konstitucinio skundo, kaip instituto, skirtumų nuo kitų kreipimosi į konstitucinį teismą formų yra būtent subjektai, kurie gali pateikti šį skundą. Pastebėtina, kad tiek Lenkijos, tiek Čekijos bei Vengrijos konstitucijose įtvirtinta iš esmės tapati nuostata, kad su konstituciniu skundu gali kreiptis „*kiekvienas*“. Pavyzdžiui, Lenkijos Konstitucijos¹¹⁶ 79 straipsnio 1 dalis numato, kad:

„Remiantis įstatymu, kiekvienas, kurio konstitucinės teisės ar laisvės buvo pažeistos, turi teisę kreiptis į Konstitucinį Tribunalą ir reikalauti, kad Tribunalas priimtų sprendimą dėl įstatymo ar kito teisės akto, kurio pagrindu teismas ar viešojo administravimo institucija priėmė galutinį sprendimą dėl asmens laisvių, teisių ar pareigų, įtvirtintų Konstitucijoje, atitikimo Konstitucijai“.

¹¹³ Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsiamos...// Justitia, Teisės žinios, Nr. 5 (12), 2005, P. 14-15.

¹¹⁴ Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos//Konstitucinė jurisprudencija Nr. 1-2, 2006, p. 308.

¹¹⁵ Vengrijos Konstitucinio Teismo interneto svetainė www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-04-05.

¹¹⁶ Lenkijos Respublikos Konstitucija, www.trybunal.gov.pl; prisijungimo laikas: 2006-01-15.

Matyti, kad Lenkijos Konstitucija suteikia teisę į konstitucinį skundą kiekvienam asmeniui, kurio „konstitucinės teisės bei laisvės“ buvo pažeistos. Taigi, pateikti konstitucinį skundą gali kiekvienas asmuo, kuris yra konstitucinių teisių ar laisvių turėtojas. Visų pirma sąvoka „kiekvienas“ apima ne tik Lenkijos piliečius, bet ir kitus asmenis, kuriems pripažįstamos atitinkamos konstitucinės teisės bei laisvės, t.y. užsieniečius bei asmenis be pilietybės.¹¹⁷ Lenkijos Konstitucinis Tribunalas savo jurisprudencijoje taip pat yra patvirtinęs, kad teisė į konstitucinį skundą yra suteikta ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims. Juridiniai asmenys (visuomeninės organizacijos, susivienijimai, politinės partijos, tikėjimo organizacijos ir kt.) gali pateikti konstitucinį skundą, jeigu jie gali būti tam tikros Konstitucijoje įtvirtintos teisės ar laisvės subjektais.¹¹⁸

Čekijos Konstitucijos¹¹⁹ 87 straipsnio 1 dalis pateikia sąrašą sričių, kuriose Konstitucinis Teismas turi jurisdikciją. Minėto straipsnio d) punktas numato, kad Konstitucinis teismas taip pat svarsto konstitucinius skundus, kurie pateikiami dėl valstybės institucijų (angl. *public authorities*) galutinių sprendimų ar veiksmų, kuriais pažeidžiamos Konstitucijoje garantuotos pagrindinės teisės bei laisvės. Šią Konstitucijos nuostatą detalizuoja Čekijos Konstitucinio teismo įstatymo¹²⁰ 72 straipsnio 1 dalies a) punktas, kuris numato, jog konstitucinį skundą gali pateikti:

„fizinis arba juridinis asmuo, remdamasis Konstitucijos 87 straipsnio 1 dalies d) punktu jei jis mano, kad jo pagrindinės teisės ir laisvės, kurias garantuoja konstitucinė santvarka (toliau – „konstituciškai garantuotos pagrindinės teisės bei laisvės“), buvo pažeistos dėl valstybinės valdžios institucijos galutinio sprendimo, veiksmo ar kitokio kėsinosi (toliau – valstybės institucijos veikimo)“.

Taigi, skirtingai nei Lenkijoje Čekijos konstitucinės kontrolės institucija išvengė svarstymų teisminėje praktikoje dėl individualaus konstitucinio skundo teisės suteikimo juridiniams asmenims, nes šis klausimas buvo reglamentuotas Konstitucinio Teismo įstatyme. Taip pat Čekijos individualaus konstitucinio skundo specifiką lemia tai, jog pagal Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 1 dalies b) punktą skundą gali pateikti ne tik asmenys, bet ir vietos savivaldos atstovaujamoji institucija arba savivaldos teisę turintis regionas, jei yra pagrindo manyti, kad valstybė savo neteisėtais veiksmais pažeidė regiono savivaldos teisę.

¹¹⁷ Banaszak B. Outline of Polish Constitutional Law. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005, P. 83.

¹¹⁸ Lenkijos Konstitucinio Tribunalo interneto svetainė <http://www.trybunal.gov.pl/eng/>; prisijungimo laikas: 2006-03-15.

¹¹⁹ Čekijos Respublikos Konstitucija, http://test.concourt.cz/angl_verze/description.html; prisijungimo laikas: 2006-01-15.

¹²⁰ Čekijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, http://test.concourt.cz/angl_verze/description.html; prisijungimo laikas: 2006-01-15.

Vengrijos Konstitucijos¹²¹ 32/A straipsnio 3 dalyje teigiama, kad kiekvienas turi teisę įstatymo numatytais atvejais inicijuoti bylos nagrinėjimą Konstituciniame Teisme. Tuo tarpu Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo¹²² 48 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad:

„Kiekvienas gali pateikti konstitucinį skundą Teismui, jeigu jo ar jos Konstitucijoje garantuotos teisės yra pažeistos ir, jei šis pažeidimas yra pasekmė to, kad buvo taikomas prieštaraujantis Konstitucijai įstatymas, ir, jei asmuo išnaudojo visas kitas galimas teises priemones arba nėra galimybės jomis pasinaudoti.“

Akivaizdu, kad ir šiuo atveju “kiekvienas” reiškia ne tik Vengrijos piliečius, bet ir užsieniečius bei asmenis be pilietybės tiek, kiek jiems garantuojamos konstitucinės teisės. Taip pat konstitucinį skundą gali pateikti ne tik fiziniai, bet ir juridiniai asmenys, tais atvejais, kuomet jiems Konstitucija garantuoja atitinkamas pagrindines teises. Tokį patį Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio 1 dalies aiškinimą patvirtina ir Konstitucinio teismo jurisprudencija. Konstitucinis teismas jau pirmuosiuose savo sprendimuose pabrėžė¹²³, kad pagal bendras taisykles juridiniai asmenys gali pateikti konstitucinius skundus ir jiems priklauso tokios pat procedūrinės garantijos kaip ir fiziniams asmenims.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad nė vienoje iš trijų valstybių Konstitucijų tiesiogiai nėra įtvirtintas sąrašas subjektų, kurie gali kreiptis su konstituciniu skundu į konstitucinį teismą. Į klausimą kokie konkrečiai subjektai gali pateikti konstitucinį skundą savo praktikoje yra atsakęs tiek Vengrijos Konstitucinis teismas¹²⁴, tiek ir Lenkijos Konstitucinis Tribunolas¹²⁵, tuo tarpu Čekijoje šis klausimas reglamentuotas Konstitucinio Teismo įstatyme. Taip pat šia teise gali naudotis tiek konkrečios valstybės piliečiai, tiek ir užsieniečiai, kai atitinkamas teises ir laisves jiems garantuoja konstitucija, prie tokių teisių ar laisvių galima būtų priskirti, pavyzdžiui, saviraiškos laisvę, visų lygybės prieš įstatymą teisę, nuosavybės teisę ir t.t. Taip pat minėtose valstybėse teisė į konstitucinį skundą suteikiama ir juridiniams asmenims, be to Čekijoje ši teisė suteikiama vietos savivaldos atstovaujamajai institucijai ir savivaldos teisę turinčiam teritoriniam vienetui, jei yra pažeidžiama savivaldos teisė.

Atsižvelgiant į aukščiau minėtų valstybių praktiką, manytume, kad individualų konstitucinį skundą galima laikyti veiksminga vidaus teisinės gynybos priemone Konvencijos 13 straipsnio prasme, kad teisė tiesiogiai pasinaudoti konstitucinių teisių gynyba yra suteikiama kiekvienam valstybės jurisdikcijai priklausančiam asmeniui. Taigi, Lietuvoje, įgyvendinant

¹²¹ Vengrijos Respublikos Konstitucija, www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

¹²² Vengrijos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas, www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

¹²³ Vengrijos Konstitucinio Teismo 1990 m. spalio 4 d. sprendimas 21/1990(X.4) AB; www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

¹²⁴ Solyom L. & Brunner G., Constitutional Judiciary in a New Democracy, University of Michigan Press 2000, P. 85.

¹²⁵ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo interneto svetainė; <http://www.trybunal.gov.pl/eng/>; prisijungimo laikas: 2006-03-15.

individualaus konstitucinio skundo institutą, teisė pateikti konstitucinį skundą turėtų būti suteikta kiekvienam subjektui, esančiam valstybės jurisdikcijoje ir kuriam atitinkamas teises ar laisves garantuoja Konstitucija. Seimo valdybos sudaryta darbo grupė, kuri turi parengti Konstitucijos pataisas, reikalingas asmens konstitucinio skundo institutui įtvirtinti, 2006 m. lapkričio 30 d. posėdyje taip pat sprendė klausimą dėl to, kokiems subjektams reikėtų suteikti teisę į individualų konstitucinį skundą. Dauguma darbo grupės narių pasisakė už individualaus konstitucinio skundo teisės suteikimą ne tik Lietuvos Respublikos piliečiams, bet ir užsieniečiams bei asmenims be pilietybės. Daugiausia ginčų sukėlė šios teisės suteikimo juridiniams asmenims galimybė, kadangi kai kurių darbo grupės narių nuomone, individualus konstitucinis skundas visų pirma turėtų garantuoti žmogaus, t.y. fizinio asmens, teisių ir laisvių gynybą.

Pastebėtina, kad LR Konstitucija teisių bei laisvių apsaugą garantuoja labai plačiam ratui subjektų, todėl ir teisė konstituciniu lygiu apginti šias teises ir laisves turėtų būti suteikta visiems, besinaudojantiems konstitucinėmis vertybėmis. Dėl šios priežasties individualaus konstitucinio skundo teisė, manytume, turėtų būti suteikta ne tik įmonėms, organizacijoms, bet ir savivaldybių taryboms, tiek kiek joms atitinkamas teises garantuoja Konstitucija (pavyzdžiui, Konstitucijos 119 straipsnio 1 dalis arba 120 straipsnis). Derėtų apsvarstyti galimybę kreiptis į Konstitucinį Teismą suteikti politinėms partijoms dėl atitinkamų sprendimų, kurie prieštarauja Konstitucijos 35 straipsniui, profesinėms sąjungoms dėl Konstitucijos 50 straipsnio pažeidimo. Kaip atstovaujančios tam tikrų asmenų ar jų grupių interesus į minėtų subjektų ratą galėtų būti įtrauktos ir kontrolierių įstaigos bei nevyriausybinės organizacijos. Iš minėtų užsienio valstybių teisminės praktikos matyti, kad konstituciniams teismams dažnai tekdavo aiškinti sąvoką „kiekvienas“, įvardijant konkrečius subjektus, kuriems suteikiama teisė į konstitucinį skundą. Manytume, kad siekiant išvengti nereikalingų svarstymų, kurie gali kilti ateityje, reikėtų įstatyminiu lygiu tiesiogiai įvardinti subjektus, kurie gali kreiptis į konstitucinį teismą su skundu. Abejotume, ar būtų tikslinga tokį sąrašą įtvirtinti aukščiausią galią turinčiame teisės akte – Konstitucijoje. Kadangi ateityje gali tekti plėsti arba siaurinti subjektų, kuriems garantuojama individualaus konstitucinio skundo teisė, ratą, manytume, jog subjektus, kuriems suteikiama aptarta teisė, tikslingiausia būtų įvardinti Konstitucinio teismo įstatyme (Čekijos pavyzdys).

3.3. Individualaus konstitucinio skundo objektas

Pastebėtina, kad pirmą kartą klasikinio individualaus konstitucinio skundo institutas buvo įtvirtintas Austrijoje 1867 metais¹²⁶. Pavyzdžiui, E. Šileikis išskiria dvi galimybes, įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą:

¹²⁶ Garlicki L. *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, 4th ed. – Warsaw 2000, P.381.

1. galimybė ginti tariamai viešosios valdžios aktu arba individualiu aktu (pvz.: teismo sprendimu) tiesiogiai pažeistas žmogaus konstitucines teises (klasikinis individualaus konstitucinio skundo variantas);
2. galimybė ginti norminio akto taikymu tiesiogiai pažeistas žmogaus konstitucines teises (modifikuotas individualaus konstitucinio skundo variantas).¹²⁷

Ši individualių konstitucinių skundų klasifikacija yra grindžiama skundo objektu. Taigi, tiek teorijoje, tiek ir praktikoje egzistuoja individualus konstitucinis skundas, kurio objektas yra atitinkama teisės norma, bei individualaus konstitucinio skundo variantas, kurio objektas yra valstybės valdžios institucijos priimtas individualus sprendimas. Klasikinį skundo modelį su tam tikromis modifikacijomis savo nacionalinėje teisinėje sistemoje yra įtvirtinusi Čekija. Tuo tarpu Lenkija bei Vengrija pasuko kitu keliu ir pasirinko modifikuotą individualaus konstitucinio skundo variantą, pagal kurį konstitucinio skundo objektas yra atitinkamas teisės aktas, o ne viešosios valdžios sprendimas.

Taigi, Lenkijos bei Vengrijos konstituciniai teismai svarsto tik teisės normos (įstatymo, poįstatyminio akto, nutarimo ir kt.) atitikimą konstitucijai. Tačiau šiose valstybėse tam, kad asmuo galėtų kreiptis į Teismą ir prašyti, kad šis patikrintų teisės norminio akto atitikimą konstitucijai, būtinas to asmens atžvilgiu atitinkamas institucinis sprendimas, priimtas remiantis kvestionuojama teisės norma, ir kuriuo tiesiogiai pažeidžiamos konstitucinės teisės bei laisvės. Individualaus konstitucinio skundo objektas yra atitinkamas teisės aktas, tačiau tokio akto konstitucingumą kvestionuoti gali tik asmuo (fizinis ar juridinis), turintis privatų interesą, t.y. tas, kurio konstitucines teises ar laisves pažeidžia individualus teisės taikymo aktas. Pavyzdžiui, Lenkijos Konstitucinis Tribunolas vienoje iš bylų yra pabrėžęs, kad toks konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimas turi būti asmeninis, tiesioginis ir realus¹²⁸. Tai, kad siekiant pateikti konstitucinį skundą yra būtinas asmeninis suinteresuotumas yra pabrėžęs ir Vengrijos Konstitucinis teismas¹²⁹.

Pastebėtina, jog Vengrijos Konstitucinis teismas yra konstatavęs, jog asmuo konstitucinį skundą gali pateikti ir dėl jau nebegaliojančių teisės aktų¹³⁰ bei dėl įstatymų leidžiamosios valdžios neveikimo¹³¹. Konstitucinis teismas konstatuos antikonstitucinį neveikimą, jeigu teisės akte trūksta garantijų, kurios būtinos pagrindinių teisių įgyvendinimui užtikrinti arba toks

¹²⁷ Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003, P. 514.

¹²⁸ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2001 m. sausio 16 d. sprendimas Ts 84/00. www.trybunal.gov.pl; prisijungimo laikas: 2006-03-17.

¹²⁹ Vengrijos Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. sprendimas 50/2003 (XI.5) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

¹³⁰ Vengrijos Konstitucinio Teismo 1992 m. spalio 27 d. sprendimas 52/1992 (X.27) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

¹³¹ Vengrijos Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. sprendimas 50/2003 (XI.5) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

neveikimas kelia pavojų pagrindinių teisių įgyvendinimui.¹³² Reikėtų pastebėti, kad ne kiekvienas įstatymų leidėjo neveikimas gali sąlygoti konstitucinių vertybių pažeidimą. Todėl iš pradžių Konstitucinis Teismas turėtų įvertinti ar įstatymų leidėjas (ar kita valstybės valdymo institucija, kuri nepriėmė atitinkamo teisės akto) turėjo atitinkamą pareigą veikti, ir, jeigu vis tik pripažįstamas tokios pareigos egzistavimas, tačiau institucija jos nevykdė, tuomet Konstitucinis Teismas dar vertina, ar toks neveikimas sąlygojo skundžiamą konstitucinių teisių ir laisvių pažeidimą.

Kitu keliu nei Lenkija ir Vengrija pasuko Čekija Konstitucijoje numatydamą, kad konstitucinis skundas turi būti pateikiamas dėl valstybinės valdžios institucijų galutinių sprendimų ar veiksmų (neveikimo), kuriais pažeidžiamos Konstitucijoje garantuotos pagrindinės teisės bei laisvės (t.y. dėl ne dėl teisės norminio akto, o dėl teisės taikymo akto). Taigi šiuo atveju individualaus konstitucinis skundo objektas yra ne teisės aktas, kurio pagrindu buvo priimtas atitinkamas sprendimas ar atlikti tam tikri veiksmai, bet valstybinės valdžios institucijos sprendimas ar veiksmai (neveikimas), kuriais tiesiogiai pažeidžiamos konstitucinės teisės. 1993 m. lapkričio 25 d. rezoliucijoje¹³³ Nr. II. US 75/93 Čekijos Konstitucinis teismas apibūdino „valstybinę valdžią“ (angl. public power) kaip autoritetinę valdžią, kuri gali tiek tiesiogiai, tiek netiesiogiai nuspręsti dėl asmenų teisių ir pareigų. Savo sprendime Teismas pabrėžė, kad asmuo ir institucija, kuri sprendžia dėl jo teisių ir pareigų, yra skirtingose padėtyse. Tai reiškia, kad pats asmuo negali daryti jokios įtakos ir sprendimas nepriklauso nuo jo valios.

Be to konstitucinių teisių pažeidimas gali pasireikšti ne tik valstybės institucijai, kuriai suteikta teisė spręsti dėl asmens teisių, priimant atitinkamą sprendimą, bet ir tokios institucijos pareigūnų atitinkamais veiksmais ar neveikimu. Todėl Čekijos konstitucijos 87 straipsnio 1 dalis numato, kad konstitucinį skundą galima pateikti ir dėl atitinkamos institucijos neveikimo ar kitokio kėsinosi, jei tokiu būdu yra pažeidžiamos konstitucinės vertybės.

Taip pat svarbu paminėti, kad Čekijos Konstitucinio teismo įstatymo 74 straipsnyje įtvirtinta galimybė asmeniui, pateikiančiam konstitucinį skundą (toliau – pareiškėjui), kartu su skundu pateikti papildomą pareiškimą, kuriame būtų siūloma panaikinti atitinkamą teisės aktą ar jo dalį, jei tokios normos taikymas sąlygojo konstitucinių teisių pažeidimą. Tokiu atveju, jeigu konstitucinis skundas nėra atmetamas ir laikomas priimtinu, teisėju kolegija, kuri turi nagrinėti skundą, sustabdo procesą ir pareiškimą dėl teisės akto panaikinimo perduoda nagrinėti Plenarinei sesijai. Dar daugiau, jeigu teisėju kolegija, nagrinėdama konstitucinį skundą, prieina prie išvados, jog įstatymas, kurio pagrindu buvo priimtas skundžiamas valstybės institucijos

¹³² Žr., pvz., Vengrijos Konstitucinio Teismo 1990 m. spalio 16 d. sprendimas 22/1990 (X. 16.) AB arba 1992 biželio 10 d. sprendimas 37/1992 (VI. 10.) AB, arba 2001 kovo 14 d. sprendimas 6/2001 (III. 14.) AB. www.mkab.hu; Apsilankymo laikas: 2006-03-18.

¹³³ <http://test.concourt.cz/angl/verze/description.html>; prisijungimo laikas: 2006-04-02.

sprendimas ar atlikti tam tikri veiksmai, prieštarauja konstituciniam įstatymui, arba atitinkama teisės norma – įstatymui, savo iniciatyva gali sustabdyti procedūras ir Plenarinei sesijai pateikti pasiūlymą panaikinti antikonstitucinį teisės aktą.

Kyla klausimas ar dėl absoliučiai visų konstitucijoje garantuotų teisių ir laisvių pažeidimo galima kreiptis su konstituciniu skundu? Pavyzdžiui, Lenkijos atveju atsakymas yra teigiamas, nes lenkų teisinėje literatūroje dominuoja požiūris, kad asmuo turi teisę pateikti skundą tiek dėl pilietinių, politinių teisių pažeidimo, tiek ir dėl socialinių, ekonominių teisių pažeidimo.¹³⁴ Šis požiūris grindžiamas nuomone, kad žmogaus teisės yra nedalomos, apimančios pilietines, politines ir ekonomines, socialines teises. Pilietinės ir politinės teisės kartais yra priskiriamos „absoliučioms“ teisėms, o socialinės, ekonominės, traktuojamos kaip programinės, palapsniui realizuojamos ir todėl nėra tokioms priskiriamos.¹³⁵ Pavoju galima išvelgti tais atvejais, kai asmuo skundžiasi socialinių ar ekonominių teisių pažeidimu, nes šių teisių pobūdis lemia tai, kad valstybė jas gali garantuoti tik laipsniškai, o ne iš karto. Išėitį šiuo atveju pateikia pati Lenkijos Konstitucija, kurioje ekonominės bei socialinės teisės yra suformuluotos labai apdairiai ir atsargiai, t.y. kaip programinės normos, numatančios valstybės valdžios veiklos kryptis ir tikslus¹³⁶.

Šį požiūrį patvirtina ir šiuo metu Europos Tarybos ir Europos Sąjungos praktikoje susiklosčiusi žmogaus teisių nedalumo nuostata, pagal kurią ekonominės ir socialinės teisės taip pat svarbios, kaip ir pilietinės, politinės teisės.¹³⁷ Taigi, manytume, kad išpildžius visus kitus konstituciniam skundui keliamus reikalavimus, ne tik Lenkijoje, bet ir kitose minėtose valstybėse konstitucinį skundą galima pateikti nepriklausomai nuo pažeistų teisių pobūdžio; t.y. tiek dėl pilietinių, politinių, tiek ir dėl ekonominių bei socialinių teisių.

Jei vis tik Lietuvoje būtų nuspręsta įgyvendinti modifikuotą individualaus konstitucinio skundo modelį, kuomet skundo objektas yra ir teisės norma, kurios pagrindu buvo priimtas atitinkamas sprendimas, ir pats sprendimas, tokiu atveju būtų tikslinga nustatyti ratą valstybės institucijų, kurių galutinius sprendimus, pažeidžiančius konstitucines teises, pareiškėjas galėtų apskųsti Konstituciniam Teismui. Tuo tarpu nusprendus Lietuvos teisinėje sistemoje įtvirtinti klasikinį konstitucinio skundo variantą, derėtų apsispręsti, ar pareiškėjas galės skųsti tik įstatymų leidžiamosios valdžios teisės aktus, ar ir vykdomosios bei teisminės priimamus teisės aktus. Kaip

¹³⁴ Banaszak B. Outline of Polish Constitutional Law. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005, P. 83.

¹³⁵ Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, p. 282.

¹³⁶ Banaszak B. Outline of Polish Constitutional Law. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005, p. 84.

¹³⁷ Alston P. and Weiler J.H.H., “An Ever Closer Union” in Need of a Human Rights Policy: The European Union and Human Rights, Oxford University Press, 1999, p. 31.

matėme, Europos žmogaus teisių teismas laikosi požiūrio, kad pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių pažeidimai gali atsirasti tiek dėl įstatymų leidžiamosios, tiek dėl vykdomosios bei teisminės valdžios veiksmų (žr. 2.2. skyrių). Todėl, manytume, kad, atsižvelgus į teisinės gynybos priemonėms keliamus veiksmingumo reikalavimus, Lietuvoje įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą, asmeniui turėtų būti suteikta galimybė skusti visų aukščiau minėtų valdžių veiksmus. Tiesa, jei individualaus konstitucinio skundo pareiškėjams būtų suteikta teisė kreiptis į Konstitucinį Teismą ir dėl bendrosios kompetencijos teismų sprendimų, tokiu atveju Konstitucinis Teismas taptų kone „superkasacine“¹³⁸ ar „superapeliacine“¹³⁹ institucija. Tokia Konstitucinio Teismo transformaciją sąlygotų tai, kad vienas iš reikalavimų, keliamų individualiam skundai, yra būtinybė prieš pateikiant skundą „išnaudoti kitas teisinės gynybos priemones“, todėl šiuo atveju individualaus konstitucinio skundo objektu taptų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo arba Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo sprendimai. Tuomet LR Konstitucinio teismo pirmininko prof. E. Kūrio teigimu „Konstitucinis Teismas taptų aukščiausia teismo instancija; dėl to galėtų atsirasti tam tikra įtampa tarp jo ir Aukščiausiojo teismo“¹⁴⁰. Vis dėlto manytume, kad Konstitucinio Teismo kompetencija išliktų ribota, nes Konstitucinis Teismas tikrintų minėtų teismų sprendimų konstitucingumą, nesigilindamas į kitus jo kompetencijai nepriskirtus klausimus. Kaip matėme, Vengrija ir Lenkija, pasirinkusios modifikuotą individualaus konstitucinio skundo modelį, išvengė galimos įtampos tarp konstitucinės kontrolės institucijų ir aukščiausiųjų teismų. Šiuos argumentus 2006 m. lapkričio 30 d. vykusio posėdžio metu palaikė ir Seimo valdybos sudarytos darbo grupės dauguma narių. Grupės nariai diskusijų metu pabrėžė, jog Lietuvoje turėtų būti įtvirtintas toks modelis, kurio egzistavimas nesudarytų prielaidų įtampai tarp kasacinės instancijos teismų ir Konstitucinio Teismo atsirasti. Todėl nors darbo grupė dar ir neapsisprendė dėl konkretaus modelio parinkimo, tačiau vieningai buvo nutarta, kad individualaus konstitucinio skundo objektu negalės būti teismų sprendimai.

Pastebėtina, kad net ir valstybėse, įtvirtinusiuose modifikuotą skundo variantą, teisinės doktrinos atstovai dvejoja tokio modelio veiksmingumu. Pavyzdžiui, Lenkijoje, yra diskutuojama, ar asmeniui suteikta teisė ginčyti tik teisės normą užtikrina veiksmingą asmens konstitucinių teisių apsaugą, kadangi galimos tokios situacijos, kai asmens teisės pažeidžiamos ne dėl Konstitucijai prieštaraujančios teisės normos, bet dėl netinkamo šios normos taikymo. A. Abramavičiaus teigimu: tokiais atvejais nėra garantuojamas visų pažeistų asmens teisių

¹³⁸ E.Kūris būtų už piliečių teisę kreiptis į Konstitucinį teismą.

<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=7247233>; prisijungimo laikas: 2005-08-08.

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą?//Justitia, Teisės žinios, Nr. 4, 2005, P. 4.

atkūrimas¹⁴¹. Buvusio Lenkijos Konstitucinio Tribunolo pirmininko A. Zoll'io nuomone, Konstitucijoje nustatyta konstitucinio skundo apimtis yra per siaura, nes skundas negali būti paduotas dėl konstitucines asmenų teises ir laisves pažeidžiančių teismų sprendimų. Konstitucinio Tribunolo pirmininkas M. Safjan'as pripažįsta, kad konstituciniu skundu sunku pasinaudoti, jam keliami reikalavimai nepakankamai aiškūs net profesionaliems teisininkams, nes pasirinktas konstitucinio skundo modelis yra gana komplikuoatas – teisės nuostatų konstitucingumo abstrakčioji kontrolė yra susieta su tam tikru individualios kontrolės elementu, nes teisės nuostatos turi būti vertinamos atsižvelgiant į konkretų sprendimą.¹⁴²

Taigi, tiek teorijoje, tiek ir praktikoje egzistuoja du individualaus konstitucinio skundo modeliai. Vienu atveju asmens konstitucinis skundas gali būti paduodamas ne tik dėl teisės normos atitikties konstitucijai, bet ir dėl valstybės valdymo institucijos sprendimo, kuris buvo priimtas remiantis ginčijama teisės norma. Kitu atveju asmens konstitucinio skundo objektas yra tik teisės norminis aktas. Atsižvelgiant tik į individualaus konstitucinio skundo objektą sunku būtų kalbėti apie vieno ar kito modelio veiksmingumą Konvencijos 13 straipsnio prasme, kuris yra tiesiogiai susijęs su asmens pažeistų teisių atkūrimu, todėl tikslinga asmens konstitucinio skundo modelių veiksmingumą vertinti tik išanalizavus konstitucinės kontrolės priimamo sprendimo galią.

3.4. Teisinių vidaus gynbos priemonių išnaudojimas

Nesvarbu, kokį individualaus konstitucinio skundo modelį yra pasirinkusios valstybės, reikalavimas prieš kreipiantis į konstitucinę teisimą, išnaudoti visas galimas vidaus teisines gynbos priemones egzistuoja Lenkijoje, Čekijoje bei Vengrijoje.

Visose aukščiau minėtose valstybėse konstituciniam skundai suteikiamas subsidiarus vaidmuo. Tai reiškia, kad, esant konstitucinių teisių pažeidimui, asmuo visų pirma turi pasinaudoti kitomis vidaus teisinės gynbos priemonėmis, o kreipimasis į konstitucinę teisimą galimas tik išnaudojus visas tokias priemones. Reikalavimas išnaudoti vidaus gynbos priemones padeda pasiekti tris tikslus. Pirma, šis reikalavimas padeda riboti didelių konstitucinių skundų srautus, sumažina nepagrįstų skundų skaičių, o konstituciniam teismui leidžia labiau gilintis į konstitucinius klausimus. Antra, būtinybė pasinaudoti kitais būdais (nei individualus skundas), siekiant apginti savo pažeistas konstitucines teises, pabrėžia bendrosios kompetencijos teismų atsakomybę, saugant konstitucines teises bei laisves. Kadangi konstitucinių teisių ir laisvių tinkamas įgyvendinimas, visų pirma, priklauso nuo to, kaip jas

¹⁴¹ Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos//Konstitucinė jurisprudencija Nr. 1-2, 2006, P. 313.

¹⁴² Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis//Justitia, Nr. 1, 2006, P. 36-37.

sugeba užtikrinti ir garantuoti žemiausios grandies teismai. Be to, bendrosios kompetencijos teismai, žinodami, jog aktas, kuriuo grindžiamas sprendimas, gali būti apskūstas, kiekvienu atveju nepamirš išsiaiškinti, ar tokio akto normos neprieštaruja Konstitucijai. Pagaliau, tose valstybėse, kur individualaus konstitucinio skundo objektas yra ne tik norminis teisės aktas, bet ir konkretus valstybės institucijos sprendimas, išankstinio kitų teisinių priemonių panaudojimo dėka konstitucinį teismą pasiekia itin svarbi informacija apie atitinkamos bylos faktines bei teises aplinkybes. Taigi, konstituciniam teismui nebereikia iš naujo nustatinėti faktinių ir/ar teisinių bylos aplinkybių, todėl jis gali tinkamai įgyvendinti savo pagrindinę funkciją – įvertinti skundžiamo teisės akto bei sprendimo konstitucingumą. Kitu atveju, iškiltų pavojus, kad konstitucinio teismo sprendimai, nors ir turintys gana didelę juridinę galią, būtų grindžiami neišsamia informacija.

Lenkijos Konstitucinio Tribunolo bei Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymai minėtą reikalavimą reglamentuoja gana glaustai. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatymo¹⁴³ 46 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta tik bendra taisyklė, kad “konstitucinis skundas gali būti pateikiamas, tik po to, kai pasinaudota visomis galimomis teisinėmis priemonėmis”. Pažymėtina, kad visos sudėties Konstitucinis Tribunalas 1997 m. vasario 4 d. išleido įsaką dėl labai svarbios problemos, susijusios su tuo, ar prieš paduodant konstitucinį skundą Konstituciniam Tribunalui pirma būtina kreiptis į Aukščiausiąjį administracinį teismą. Tribunolo nuomone, pasakymas „*priėmė galutinį sprendimą*“, kaip nurodyta Konstitucijos 79 straipsnio 1 dalyje, yra pats bendriausias bei autonomiškiausias ir reiškia teismo ar kitos viešosios administracinės institucijos priimtą galutinį sprendimą.¹⁴⁴

Panašiai skamba ir Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio 1 dalyje greta kitų numatytas reikalavimas, kad konstitucinį skundą galima pateikti, jei pareiškėjas “pasinaudojo visomis galimomis vidaus teisinės gynybos priemonėmis arba tokios priemonės neegzistuoja”. Vengrijos Konstitucinis teismas vienoje iš bylų yra konstatavęs, jog reikalavimas „išnaudoti visas vidaus teisinės gynybos priemones“ nėra taikomas tiems pareiškėjams, kuriems individualaus konstitucinio skundo pateikimas yra vienintelė prieinama gynybos priemonė.¹⁴⁵

Tokį abstraktų vieno iš svarbiausių konstituciniam skundui keliamų reikalavimų reglamentavimą paaiškina ta aplinkybė, kad tiek Lenkijoje, tiek Vengrijoje individualaus konstitucinio skundo objektas yra tik teisės aktas, kurio pagrindu buvo priimtas konstitucines teises ir laisves pažeidžiantis sprendimas. Šiose valstybėse įtvirtinant minėtą reikalavimą nebuvo siekiama, kad konstituciniai teismai gautų išsamų faktinių bei teisinių aplinkybių vertinimą, nes

¹⁴³ Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo įstatymas, www.trybunal.gov.pl; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

¹⁴⁴ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 1997 m. vasario 4 d. įsakas Ts 1/97. www.trybunal.gov.pl; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

¹⁴⁵ Vengrijos Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. sprendimas 50/2003 (XI.5) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

konstituciniai teismai tikrina tik teisės akto konstitucingumą, o konkretaus valstybės institucijos sprendimo vertinimas paliekamas bendrosios kompetencijos teismams. Taigi, įtvirtinus sąlygą, kad prieš kreipiantis su individualiu skundu, būtina išnaudoti vidaus teisines gynybos priemones užtikrinama, jog pareiškėjas kreipiasi turėdamas asmeninį, t.y. privatų interesą, priešingu atveju, individualaus konstitucinio skundo institutas nesiskirtų nuo *actio popularis* instituto, kurio atveju teismas atlieka abstrakčią, o ne konkrečią konstitucinę kontrolę. Būtent *actio popularis* atveju asmuo gali kreiptis į Konstitucinį Teismą, nepaisant to, ar skundžiamas teisės aktas pažeidžia pareiškėjo konstitucines teises, ar ne.

Tuo tarpu Čekijos, kurioje individualaus skundo objektas yra ne tik konkretus teisės aktas, bet ir atitinkamas valstybinės valdžios institucijos sprendimas ar pareigūnų veiksmai, Konstitucinio Teismo įstatymas reikalavimą išnaudoti vidaus priemones reglamentuoja labai išsamiai. Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 75 straipsnio 1 dalis numato, kad konstitucinis skundas bus nepriimtinas, jeigu pareiškėjas nebus išnaudojęs visų jam įstatymu suteiktų ir galimų priemonių apginti savo teisėms. Tačiau Čekijos įstatymas numato ir išimtis iš bendrosios taisyklės. Jau minėto Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 75 straipsnio 2 dalis nurodo dvi aplinkybes, kuomet konstitucinis skundas bus nagrinėjamas, net ir neišnaudojus vidaus gynybos priemonių:

- 1) skundo reikšmė “peržengia” pareiškėjo privataus intereso ribas ir skundas pateikiamas ne vėliau kaip po metų nuo įvykių, kurie yra individualaus konstitucinio skundo objektas, arba
- 2) jau pradėtos kitos procedūros, pagal Konstitucinio Teismo įstatymo 75 straipsnio 1 dalį, yra akivaizdžiai vilkinamos, ir dėl to pareiškėjui gali atsirasti arba atsiranda reikšminga ir neišvengiama žala (angl. *serious and unavoidable detriment*).

Akivaizdu, kad apginti savo teises asmuo gali kreipdamasis į kompetentingas tiek teismines, tiek neteismines (administracines) institucijas. Konstitucinis skundas bus atmestas ir tuo atveju, jei asmuo pasinaudojo atitinkamomis vidaus gynybos priemonėmis, pavyzdžiui, kreipėsi į bendros kompetencijos teismą, tačiau vėliau nepasinaudojo jam suteikta apeliacijos ar kasacijos teise. Tokiu atveju, visuotinai pripažįstama, kad asmuo neišnaudojo visų teisinių priemonių, todėl, remiantis aukščiau minėtu subsidiarumo principu, konstitucinis teismas neturi pagrindo priimti individualų skundą.

Atkreiptinas dėmesys, kad dėl reikalavimo išnaudoti vidaus teisines gynybos priemones prieš tiesiogiai kreipiantis į Konstitucinį Teismą yra pasisakęs ir Europos žmogaus teisių teismas, analizuodamas individualų konstitucinį skundą kaip veiksmingą teisinės gynybos priemonę pagal Konvencijos 13 straipsnį, siekiant garantuoti teisę į procesą per įmanomai trumpiausią laiką

(Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis). Pavyzdžiui, *Hartman v. the Czech Republic*¹⁴⁶ byloje Europos žmogaus teisių teismas nagrinėjo pareiškėjų skundą dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (teisė į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką) ir 13 (teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę) straipsnio pažeidimų. Šioje byloje Čekijos Vyriausybė teigė, kad pareiškėjai neišnaudojo visų teisinės gynybos priemonių, kaip to reikalauja Konvencijos 35 straipsnio 1 dalis. Be kitų priemonių Vyriausybė taip pat nurodė galimybę pateikti individualų konstitucinį skundą, kuria pareiškėjai nepasinaudojo. Čekijos Vyriausybė pateikė Konstitucinio Teismo jurisprudencijos pavyzdžių ir teigė, kad Konstitucinis Teismas, nustatęs, jog buvo pažeista asmens teisė į procesą per įmanomai trumpiausią laiką, galėjo atstatyti šią teisę nurodydamas atitinkamam bendrosios kompetencijos teismui paspartinti bylos nagrinėjimą. Taip pat Vyriausybės teigimu individualių konstitucinių skundų veiksmingumą sąlygoja Konstitucinio Teismo sprendimo privalomoji galia. Europos žmogaus teisių teismas šioje byloje pasirėmė argumentais, išsakytais *Kudla v. Poland*¹⁴⁷ byloje, ir dar kartą pabrėžė, jog asmeniui, ginčijant Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą, veiksminga bus pripažinta tik tokia priemonė, kuri gali paspartinti atitinkamo sprendimo priėmimą per ilgai trunkančiame procese arba garantuoti žalos, atsiradusios dėl per ilgo proceso atlyginimą. Taigi, Europos žmogaus teisių teismas palaikė pareiškėjų argumentus, kad šiuo konkrečiu atveju individualus konstitucinis skundas nebuvo veiksminga teisinės gynybos priemonė, kurią būtina išnaudoti pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 35 straipsnio 1 dalį prieš kreipiantis į Europos žmogaus teisių teismą, nes viena iš sąlygų jam pateikti yra kitų vidaus priemonių panaudojimas, o tai savaime sąlygotų dar ilgesnį procesą.¹⁴⁸ Europos žmogaus teisių teismas taip pat pažymėjo, jog Čekijos Konstitucinio Teismo nurodymas bendrosios kompetencijos teismams paspartinti procesą, galėtų būti laikomas veiksminga priemone, tačiau Čekijos įstatymai nenumato jokių sankcijų, jei teismai nevykdo šio nurodymo. Taigi, Europos žmogaus teisių teismas priėjo prie išvados, kad „Čekijos Konstitucinis Teismas neturi praktinių galių paspartinti per ilgą procesą“¹⁴⁹. Išanalizavęs individualaus konstitucinio skundo veiksmingumą pagal Konvencijos 13 straipsnį, Europos žmogaus teisių teismas konstatavo:

„Atsižvelgdamas į konstitucinio skundo institutą, įtvirtintą Čekijos įstatymuose, Teismas patvirtina, kad konstitucinis skundas nėra veiksminga priemonė dėl per ilgo proceso, kadangi ši

¹⁴⁶ *Hartman v. The Czech Republic*, App. No. 53341/99, 10 July 2003; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-08-23.

¹⁴⁷ *Kudla v. Poland*, App. No. 30210/96, 26 October 2000; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

¹⁴⁸ *Hartman v. The Czech Republic*, App. No. 53341/99, 10 July 2003, §65; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-08-23.

¹⁴⁹ *Ibid*, §67.

priemonė nesuteikia galimybės priversti bendrosios kompetencijos teismus paspartinti ilgai trunkantį procesą arba suteikti kompensaciją už žalą, kuri atsirado dėl per ilgo proceso <...>¹⁵⁰.

Kitos svarbios šiuo požiūriu yra *Belinger v. Slovenia*¹⁵¹ ir *Horvat v. Kroatija*¹⁵² bylos. Nors Slovėnijoje bei Kroatijoje egzistuojantys individualaus konstitucinio skundo institutai nėra šio darbo objektas, tačiau šios bylos reikšmingos todėl, kad jose Europos žmogaus teisių teismas pasisakė dėl konstitucinio skundo kaip veiksmingos priemonės kiek tai susiję su reikalavimu išnaudoti kitas teises priemones prieš kreipiantis tiesiogiai į Konstitucinį Teismą. Taigi, *Belinger v. Slovenia* byloje pareiškėjai vėlgi skundėsi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies (teisė į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką) pažeidimu. Europos žmogaus teisių teismas atmetė Slovėnijos Vyriausybės argumentus dėl to, jog pareiškėjas nepasinaudojo visomis jam prieinamomis vidaus teisinės gynybos priemonėmis, įskaitant ir individualaus konstitucinio skundo pateikimą. Europos žmogaus teisių teismas *inter alia* nurodė, kad šiuo konkrečiu atveju asmuo neprivalėjo pasinaudoti teise tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, nes tai nebūtų veiksminga teisinės gynybos priemonė. Europos žmogaus teisių teismas konstatavo, jog „individualaus konstitucinio skundo pateikimas, po to, kai asmuo pasinaudoja kitomis teisinėmis priemonėmis, yra probleminis dėl galimai per ilgo proceso“¹⁵³. Europos žmogaus teisių teismas atkreipė dėmesį į tai, kad Slovėnijos Vyriausybė nesugebėjo įrodyti, jog procedūros dėl teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimo būtų buvusios veiksmingos.

Dar griežtesnės pozicijos Europos žmogaus teisių teismas laikėsi *Horvat v. Croatia*¹⁵⁴ byloje. Pareiškėjas skundėsi jau minėtais Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies bei 13 straipsnio pažeidimais. Vyriausybė vėlgi ginčijo, kad pareiškėjas nepasinaudojo individualaus konstitucinio skundo teise, kuri pagal Kroatijos įstatymus gali būti suteikiama ir neišnaudojus kitų vidaus gynybos priemonių. Kroatijos Konstitucinio Teismo įstatymo 59 (4) straipsnis teigia:

„Konstitucinis Teismas išimtiniais atvejais, asmeniui neišnaudojus kitų jam prieinamų priemonių, gali nagrinėti konstitucinį skundą, kai skundžiami veiksmai nebuvo atlikti per protingą laiko terminą, jeigu yra šiurkščiai pažeidžiamos (angl. *grossly violates*) pareiškėjo konstitucinės teisės ir laisvės ir jeigu yra grėsmė, jog atsiras rimtos ir neatitaisomos pasekmės (angl. *serious and irreparable consequences*).“

Taigi, Kroatijos įstatymai suteikia galimybę asmeniui tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, neišnaudojus kitų vidaus priemonių, jeigu pareiškėjo skundas grindžiamas teisės į bylos

¹⁵⁰ Ibid, §83.

¹⁵¹ Ivanka and Franc Belinger v. Slovenia, App. No. 42320/98, 2 October 2001; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

¹⁵² Horvat v. Croatia, App. No. 51585/99, 26 July 2001; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

¹⁵³ Ivanka and Franc Belinger v. Slovenia, App. No. 42320/98, 2 October 2001; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

¹⁵⁴ Horvat v. Croatia, App. No. 51585/99, 26 July 2001; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimu. Atrodytų, jog tai galėtų būti veiksminga priemonė, esant Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimui, tačiau Europos žmogaus teisių teismas buvo kitokios nuomonės. Europos žmogaus teisių teismas nurodė, jog nors asmeniui ir suteikta galimybė tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą, neišnaudojus kitų vidaus gynybos priemonių, tačiau formaliai šios teisės realizavimas priklauso nuo Konstitucinio Teismo diskrecijos, vertinant skundo priimtinumą. Be to Teismas pažymėjo, jog terminai „šiurkščiai pažeistos“ bei „rimtos ir neatitaisomos pasekmės“ yra vertinamojo pobūdžio ir gali būti labai įvairiai interpretuojami, taip pat Kroatijos Vyriausybė nesugebėjo pateikti įrodymų dėl šios priemonės veiksmingumo praktikoje. Taigi, Teismas konstatavo, kad individualus konstitucinis skundas šiuo konkrečiu atveju, siekiant apginti Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą, negali būti laikomas veiksminga teisinės gynybos priemonė.

*Horvat v. Croatia*¹⁵⁵ bei *Hartman v. the Czech Republic*¹⁵⁶ byloje išsakyto požiūriu Europos žmogaus teisių teismas laikėsi ir *Grasser v. Germany*¹⁵⁷ byloje. Spręsdamas dėl peticijos priimtumo, Europos žmogaus teisių teismas konstatavo, jog Vokietijos Vyriausybė nesugebėjo įrodyti, kad individualus konstitucinis skundas gali būti veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė, kai asmuo skundžiasi teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimu.

Tenka tik apgailestauti, jog Europos žmogaus teisių teismas konstatavęs, jog sąlygos, pagal kurias asmuo gali paduoti individualų konstitucinį skundą, neatitinka veiksmingumo reikalavimų, nenurodė, kokiems reikalavimams egzistuojant individualų konstitucinį skundą galėtume laikyti veiksminga teisinės gynybos priemonė, tais atvejais, kai asmuo skundžiasi Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimu. Manytume, kad tokia Teismo pozicija yra grindžiama požiūriu, jog valstybės turi plačią pasirinkimo laisvę (angl. *margin of appreciation*) ir pačios renkasi būdus ir metodus, kad užtikrintų jų vidaus teisėje efektyvų bet kokios Konvencijos nuostatos taikymą.

Apibendrinant valstybių, įtvirtinusių individualaus konstitucinio skundo institutą, praktiką galima teigti, kad nors visose aptartose valstybėse (su tam tikromis išimtimis) konstitucinį skundą pateikti galima tik su sąlyga, jog pareiškėjas pasinaudojo visomis kitomis jam prieinamomis teisinės gynybos priemonėmis, tačiau tikslai, kurių siekiama, įtvirtinant šį reikalavimą, aptartose valstybėse skiriasi priklausomai nuo to, kuri individualaus skundo modelį yra pasirinkusi atitinkama valstybė.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ *Hartman v. The Czech Republic*, App. No. 53341/99, 10 July 2003; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-08-23.

¹⁵⁷ *Grasser v. Germany*, App. No. 66491/01, 5 October 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-08-23.

Kaip matėme iš Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencijos, reikalavimas išnaudoti teisinės gynybos priemones prieš pateikiant peticiją Europos žmogaus teisių teismas, yra taikomas tik tuo atveju, jei asmeniui yra garantuota veiksminga gynyba. Pažymėtina, kad Teismas, sprenddamas dėl to, ar asmeniui suteiktos teisinės gynybos priemonės buvo veiksmingos, atsižvelgia į konkrečios bylos aplinkybes ir tariamai pažeistų teisių turinį. Pagal Europos žmogaus teisių teismo praktiką, jei tam tikrais atvejais individualaus konstitucinio skundo negalima laikyti veiksminga teisinės gynybos priemone, nėra būtina šia teisinės gynybos priemone pasinaudoti prieš kreipiantis į Europos žmogaus teisių teismą. Beje, Seimo darbo grupė, kuri turi parengti individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo koncepciją, taip pat pasisako už konstituciniam skundai keliamą reikalavimą „išnaudoti kitas teisinės gynybos priemones“, tačiau šiuo atveju kol kas nesutariama, kokiais atvejais šis reikalavimas neturėtų būti taikomas.

Manytume, kad prieš įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo modelį Lietuvoje, yra būtina įvertinti ne tik kitų valstybių praktiką, bet ir susijusią Europos žmogaus teisių jurisprudenciją. Atsižvelgiant į tai, kad vienas iš esminių individualaus konstitucinio skundo tikslų yra užtikrinti veiksmingesnę konstitucinių asmens teisių apsaugą, Lietuva turėtų įtvirtinti tokį modelį, kuris garantuotų veiksmingą gynybą net ir tais atvejais, kuomet yra pažeidžiama teisė į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką. Pritartume A. Abramavičiaus nuomonei¹⁵⁸, kad, atsižvelgus į konstitucinę skundo reikšmę, neigiamus padarinius, kurie galėtų atsirasti skubiai neišnagrinėjus skundo, priimti ir tuos konstitucinius skundus, kurie paduodami asmeniui neišnaudojus visų teisinės gynybos priemonių. Pagal Europos žmogaus teisių teismo jurisprudenciją, pareiškėjui neišnaudojus visų jam prieinamų priemonių, priimti galėtų būti tie konstituciniai skundai, kurie pateikiami dėl teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimo. Taip pat įstatymais galima būtų įtvirtinti kitokius saugiklius nei vidaus gynybos priemonių išnaudojimas, kurie padėtų išvengti piktnaudžiavimo konstituciniu skundu atveju. Pastebėtina, kad tokie atvejai turėtų būti aiškiai ir pakankamai tiksliai reglamentuoti Konstitucijoje arba Konstitucinio Teismo įstatyme.

Apibendrinant galime teigti, kad Lietuvos teisės sistemoje įtvirtinus tokį individualaus konstitucinio skundo modelį, kuris garantuotų veiksmingą gynybą net ir esant teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimui, asmenims, prieš kreipiantis į Europos žmogaus teisių teismą būtų privaloma pasinaudoti individualaus skundo teise. Tokiu atveju, tikėtina, kad sumažėtų peticijų Europos žmogaus teisių teismui dėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimo skaičius. Kaip matėme ši problema Lietuvai yra ypač aktuali (žr. į 1.3. ir 2.6. skyrius).

¹⁵⁸ Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos//Konstitucinė jurisprudencija Nr. 1-2, 2006, P. 306-317.

Taip pat būtų atsižvelgta į Ministrų komiteto rekomendacijos Nr. (2004)6 III punktą, kuriame valstybėms Konvencijos dalyvėms siūloma atkreipti „ypatingą dėmesį“ į „veiksmingų teisinių gynybos priemonių buvimą bylose dėl tariamai per ilgo teismo proceso“. Priešingu atveju tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą nebus tikslinga ir būtina prieš kreipiantis į Europos žmogaus teisių teismą, nes, kaip matėme, valstybės turi pareigą įrodyti, jog priemonė, kurios asmuo neišnaudojo, būtų buvusi veiksminga pagal Konvencijos 13 straipsnį. Tačiau pažymėtina ir tai, kad Europos žmogaus teisių teismas nagrinėdamas vidaus teisinių gynybos priemonių veiksmingumą pagal 13 straipsnį, vertina šių priemonių veiksmingumą kiekvienu konkrečiu atveju bei atsižvelgdamas į teisių, kurių pažeidimu skundžiasi asmuo, turinį, todėl Europos žmogaus teisių teismas išvados aukščiau minėtose bylose visiškai nepaneigia individualaus konstitucinio skundo veiksmingumo.

3.5. Terminas konstituciniam skundai pateikti

Visose trijose valstybėse numatyta, kad asmuo, išnaudojęs visas vidaus teises gynybos priemones, gali kreiptis į konstitucinį teismą tik per tam tikrą nustatytą terminą. Pasibaigus šiam terminui, asmuo nebegali pateikti individualaus konstitucinio skundo. Valstybės, įtvirtindamos atitinkamus terminus asmenims, siekiantiems apginti pažeistas konstitucines teises, siekia panašių tikslų kaip ir numatydamos reikalavimą išnaudoti vidaus gynybos priemones. Visų pirma, nustačius laiko tarpą, per kurį asmuo gali kreiptis į konstitucinį teismą, sumažinamas skundų skaičius. Antra, termino paskirtis taip pat yra paskatinti asmenį kuo greičiau ginti pažeistas teises, pažymėtina, kad tokiu būdu palengvinamas ir įrodinėjimo procesas.

Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatymo 46 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad konstitucinį skundą galima pateikti per tris mėnesius po to, kai pareiškėjas pasinaudojo visomis jam prieinamomis teisinėmis priemonėmis. Šis terminas pradedamas skaičiuoti nuo tos dienos, kuomet asmuo gavo galutinį sprendimą (administracinį ar teisminį) savo byloje dėl pažeistų konstitucinių teisių.

Kiek trumpesnę terminą konstituciniam skundai pateikti numato Čekijos Konstitucinio teismo įstatymas. Minėto įstatymo 72 paragrafo 2 dalyje individualaus konstitucinio skundo pateikimui yra numatytas 60 dienų terminas. Terminu pradžia skaičiuojama kaip ir Lenkijoje, t.y. terminas prasideda nuo momento, kai asmuo gauna atitinkamą galutinį sprendimą, pasinaudojęs paskutine jam prieinama vidaus teisinės gynybos priemone. Analogišką termino trukmę bei skaičiavimo tvarką numato ir Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio 2 dalis.

Taigi aptartose valstybėse nors ir skiriasi individualaus skundo pateikimo terminai (nuo 1 mėn. iki 3 mėn.), tačiau termino skaičiavimo tvarka išlieka ta pati. Nors Europos žmogaus teisių

teismas savo praktikoje nėra pasisakęs dėl termino asmens konstituciniam skundai pateikti, tačiau manytume, kad Lietuvoje įgyvendinant individualaus konstitucinio skundo institutą reikėtų pasirinkti tokios trukmės skundo pateikimo terminą, kad asmuo turėtų pakankamai laiko suformuluoti teisiškai pagrįstą skundą. Pastebėtina, kad šio termino trukmė turėtų priklausyti nuo to, ar bus nustatytas reikalavimas, pagal kurį konstitucinį skundą galės surašyti tik kvalifikuotas teisininkas.

3.6. Teisininko dalyvavimas procedūrose

Dar viena sąlyga, ribojanti individualaus konstitucinio skundo pateikimą, yra privalomas teisininko dalyvavimas konstitucinio skundo procedūrose. Pažymėtina, kad minėtas reikalavimas veikia tarsi filtras ir padeda riboti didelį nepagrįstų skundų skaičių. Taip pat, numačius privalomą teisininko dalyvavimą, palengvinamas ir Konstitucinio Teismo darbo krūvis, nes Teismui pateikiami profesionaliai paruošti teisiniai dokumentai. Valstybės, neįtvirtinusios šio reikalavimo (pavyzdžiui Vengrija), pasuko kitu keliu ir suteikė pareiškėjams teisę patiems spręsti, ar jie nori būti atstovaujami teisininko ar siekia ginti savo pažeistas konstitucines teises savarankiškai. Štai pagal Lenkijos bei Čekijos įstatymus nepakanka, kad konstitucinis skundas būtų pateikiamas raštu, būtina, kad skundą paruoštų teisininkas – profesionalas (toliau – teisininkas). Tačiau Čekijoje, skirtingai nei Lenkijoje, reikalaujama, kad teisininkas atstovautų pareiškėją visose proceso stadijose, įskaitant ir žodinį nagrinėjimą.

Lenkijos Konstitucinio Tribunolo įstatymo 48 straipsnio 1 dalyje teigiama, kad konstitucinį skundą turi paruošti *“advokatas arba juriskonsultas, išskyrus tuos atvejus, kuomet pats pareiškėjas yra teisėjas, prokuroras, notaras, teisės mokslų profesorius arba habilituotas daktaras”*. Tais atvejais, kai asmuo neišgali padengti išlaidų teisinei pagalbai, jam suteikta galimybė kreiptis į apylinkės teismą pagal gyvenamąją vietą, kad teismas *ex officio* paskirtų advokatą ar juriskonsultą. Pagal minėto straipsnio 2 dalį, kol teismas sprendžia dėl valstybės teisinės pagalbos suteikimo, terminas konstituciniam skundai paduoti neskaičiuojamas. Kaip matysime vėliau, su individualaus konstitucinio skundo procesu susijusias išlaidas Konstituciniame Tribunale dengia valstybė. Tribunolas gali nuspręsti, kad proceso išlaidas pareiškėjui turi kompensuoti institucija, kuri išleido pareiškėjo konstitucines teises pažeidusį aktą.

Pagal Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo nuostatas, reglamentuojančias individualaus konstitucinio skundo procedūras, pareiškėjas Konstituciniame Teisme turi būti atstovaujamas kvalifikuoto teisininko (Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 30 straipsnis). Pažymėtina, kad atstovavimas šiuo atveju reiškia ne tik tai, kad konstitucinį skundą turi surašyti advokatas, bet ir tai, kad advokato dalyvavimas būtinas kitose proceso stadijose, pavyzdžiui,

vykstant žodiniam skundo nagrinėjimui. Teisėjas, atsižvelgdamas į pareiškėjo finansinę padėtį, gali priimti sprendimą, kad išlaidas advokato paslaugoms dalinai arba visiškai padengia valstybė.

Taigi, aptartose valstybėse, numčius reikalavimą, kad pareiškėjas būtų atstovaujamas kvalifikuoto teisininko, nebuvo užkirstas kelias asmenims aktyviai ginti pažeistas teises, bet suteikta galimybė tai daryti kvalifikuotai, t.y. pasitelkiant į pagalbą profesionalius teisininkus. Taip pat ši sąlyga padeda riboti nepagrįstų skundų patekimą į konstitucinius teismus ir efektyvina šių institucijų darbą.

Pastebėtina, kad pagal Europos žmogaus teisių teismo praktiką šis reikalavimas nėra tiesiogiai susijęs su veiksmingumo kriterijumi. Tačiau manytume, jog tais atvejais, kai asmeniui tiesiogiai kreipiantis į konstitucinį teismą yra būtinas kvalifikuoto teisininko dalyvavimas, tai neturėtų tapti vienintele kliūtimi asmeniui paduodant konstitucinį skundą. Be to, aptardami galimybę įtvirtinti konstitucinio skundo institutą Lietuvoje Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas J. Sabatauskas¹⁵⁹ bei LR Konstitucinio Teismo pirmininkas E. Kūris¹⁶⁰ išreiškė pritarimą numatyti privalomą advokato dalyvavimą procese. Taigi, įtvirtinus šį individualaus konstitucinio skundo priimtinumą reikalavimą, būtų užtikrintas efektyvus Konstitucinio Teismo darbas.

3.7. Proceso išlaidos

Dar viena priemonė, sumažinanti skundų skaičių yra teismo išlaidos bei pareiškėjo atstovavimo išlaidos (esant privalomam atstovavimui).

Lenkijoje nėra žyminio mokesčio už individualaus konstitucinio skundo padavimą, o Konstitucinio Tribunolo įstatymo 24 straipsnyje teigiama, kad proceso išlaidas Konstituciniame Tribunole gali padengti valstybė. Tačiau kiekvienu konkrečiu atveju sprendimą dėl proceso išlaidų padengimo priima Tribunolas. Tais atvejais, kai yra patenkinamas konstitucinis skundas, Tribunolas savo sprendime numato, kad proceso išlaidas padengia skundžiamą norminį aktą išleidusi institucija. Tam tikrais atvejais Tribunolas sprendimu gali numatyti pareiškėjo procesinių išlaidų padengimą net ir tuomet, kai konstitucinis skundas nėra tenkinamas. Taip pat Tribunolas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes ir advokato paslaugų poreikį byloje, gali sumažinti dengiamų pareiškėjo išlaidų advokatui dydį.

Žyminio mokesčio, kreipiantis į Konstitucinį Teismą nėra ir Čekijoje. Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnis numato, kad iš Teismo biudžeto taip pat padengiamos proceso išlaidos, susijusios su įrodymų rinkimu bei vertimu, tačiau atstovavimo

¹⁵⁹ J.Sabatauskas prognozuoja Konstitucijos pataisą.

<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=7270734>; prisijungimo laikas: 2005-08-11.

¹⁶⁰ Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą?//Justitia, Teisės žinios, Nr. 4, 2005, P. 4.

išlaidas dengia pačios šalys. Tiesa, priklausomai nuo bylos baigties Teismas gali iš vienos šalies priteisti kitai šaliai, pastarosios patirtas teismo išlaidas (atstovavimui ir pan.). Kaip minėjome aukščiau (žr. sk. 3.6. Teisininko dalyvavimas procedūrose), Teismas, atsižvelgdamas į pareiškėjo finansinę padėtį, gali priimti sprendimą, kad išlaidas advokato paslaugoms dalinai arba visiškai padengia valstybė.

Panašiai teismo išlaidų klausimus reglamentuoja ir Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 28 straipsnis. Minėtas straipsnis nustato, kad kreipiantis į Konstitucinį Teismą nėra žyminio mokesčio, o kitas teismo išlaidas taip pat padengia valstybė. Atrodytų, kad toks reglamentavimas atveria kelią nepagrįstų skundų antplūdžiui į Konstitucinį Teismą, nes asmuo, kreipdamasis į teismą nepatiria jokių procesinių išlaidų, ir, kaip minėjome anksčiau, Vengrijos įstatymai nenumato privalomo advokato dalyvavimo byloje. Tačiau Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 28 straipsnio 2 dalis numato, kad Vengrijos Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad šalis pateikdama pareiškimą elgėsi nesąžiningai, gali priteisti iš pareiškėjo visas teismines išlaidas.

Atsižvelgiant į tai, kad konstitucinis skundas yra viena iš svarbiausių priemonių, kuria konstituciniai teismai užtikrina konstitucines teises bei laisves, Lietuvoje, įgyvendinant individualaus skundo institutą, reikėtų numatyti, kad kreipiantis į Konstitucinį Teismą nebūtų taikomas žyminis mokestis. Žinoma, siekiant išvengti piktnaudžiavimo teise kreiptis į Konstitucinį Teismą atveju, vertėtų apsvarstyti galimybę ir įtvirtinti atitinkamas baudas nesąžiningiems pareiškėjams. Tačiau apskritai proceso išlaidos neturėtų tapti kliūtimi asmeniui pasinaudoti individualaus konstitucinio skundo teise. Kaip matėme veiksminga bus tik tokia teisinės gynybos priemonė, kuria pasinaudoti galės kiekvienas asmuo, besiskundžiantis žmogaus teisių ar laisvių pažeidimu (žr. 2.1. Veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti garantuota „kiekvienam“), todėl būtina užtikrinti teisės į individualų konstitucinį skundą prieinamumą nepriklausomai nuo asmens materialinės padėties. Įstatymais įtvirtinus didelį žyminį mokestį ir nesuteikus galimybės bei nenumačius atitinkamos procesinių išlaidų padengimo ar kompensavimo galimybės taip pat galėtų būti pažeistas teisinės gynybos priemonei taikomas „veiksmingumo ne tik teorijoje, bet ir praktikoje“ principas.

3.8. Konstitucinio teismo sprendimo galia

Konstituciniai teismai, vykdydami jiems suteiktus įgaliojimus, įgyvendina pagrindinę savo funkciją – užtikrina Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje. Tam, kad konstituciniai teismai galėtų tinkamai vykdyti įgaliojimus, jie savo veikloje priima atitinkamus nutarimus, sprendimus, išvadas ir kitus aktus. Toliau sąvoka „sprendimas“ bus vartojama kaip

apibendrinanti sąvoka galutinių aktų, kuriuos priima atitinkamos valstybės konstitucinės kontrolės institucija.

Taigi, konstituciniai teismai, išnagrinėję konstitucinius skundus, gali priimti vieną iš šių sprendimų: patenkinti konstitucinį skundą visiškai arba iš dalies, atmesti visą skundą arba tik jo dalį. Jeigu Konstitucinis Teismas tenkina konstitucinį skundą, tokiu atveju sprendime nurodoma, kokios konstitucinės teisės ir/ar laisvės buvo pažeistos ir kuriems konkrečioms Konstitucijos straipsniams ar jų nuostatoms, arba kuriems konkrečioms įstatymams prieštarauja skundžiamas aktas. Kitokią teisinę reikšmę turi tie sprendimai, kuriais pripažįstama, kad teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai ar įstatymams. Šiais sprendimais patvirtinamas teisės akto konstitucingumas. Priimant tokius sprendimus, paprastai, nenurodoma, kuriems konkrečioms Konstitucijos straipsniams ar jų nuostatoms kvestionuojamas aktas neprieštarauja. Kadangi svarbesnę reikšmę turi sprendimai, kuriais pripažįstama, jog atitinkamas aktas yra antikonstitucinis, todėl aptardami Lenkijos, Čekijos bei Vengrijos konstitucinių institucijų priimamų galutinių sprendimų teisinę galią, akcentuosime tik tuos Konstitucinių Teismų sprendimus, kuriais patenkinamas konstitucinis skundas.

Lenkijos Konstitucijos 190 straipsnyje įtvirtinti pagrindiniai Konstitucinio Tribunolo priimamų aktų bruožai. Remiantis šiuo straipsniu Konstitucinio Tribunolo sprendimai, priimami bylose dėl konstitucinių skundų, savo teisine galia nesiskiria nuo tų sprendimų, kuriuos Tribunalas priima įgyvendindamas vėlesniąją (represyviają) konstitucinę kontrolę. Tai reiškia, kad Tribunalui sprendimu pripažinus, jog tam tikras teisės aktas prieštarauja Konstitucijai, toks teisės aktas netenka savo teisinės galios. Tačiau Tribunalas negali tiesiogiai panaikinti valstybės institucijos sprendimo, kuris buvo priimtas remiantis tuo aktu. Taigi, palankus Konstitucinio Tribunolo sprendimas fiziniam ar juridiniam asmeniui tik suteikia galimybę reikalauti proceso atnaujinimo ir jo bylos peržiūrėjimo institucijose, kuriose anksčiau buvo priimti jo teises pažeidžiantys sprendimai, bendrosios kompetencijos arba administraciniuose teismuose. Pažymėtina, kad tokia galimybė gali pasinaudoti ir kiti asmenys (nesikreipę į Konstitucinį Tribunalą), kurių atžvilgiu buvo taikomi Konstitucijai prieštaraujančiais pripažinti teisės aktai.¹⁶¹ Pažymėtina, kad Tribunolo sprendimai yra galutiniai bei visuotinai privalomi.

Tribunolo sprendimas įsigalioja jo paskelbimo oficialiame valstybės leidinyje dieną, jei pačiame sprendime nenumatyta kitaip. Taigi Tribunalas gali numatyti ir kitą datą nuo kada nebegali būti taikomas antikonstitucinis teisės aktas. Tačiau pagal Lenkijos Konstitucijos 190 straipsnį toks terminas negali viršyti 18 mėnesių, jei prieštaraujančiu Konstitucijai buvo pripažintas įstatymas, terminą pradedant skaičiuoti nuo Tribunolo sprendimo paskelbimo dienos. Taip pat Tribunolo sprendimo įsigaliojimas gali būti atidėtas ne ilgesniam kaip 12 mėnesių

¹⁶¹ <http://www.trybunal.gov.pl/eng/>; prisijungimo laikas: 2006-02-16.

laikotarpiui nuo sprendimo paskelbimo oficialiame leidinyje datos, jei antikonstituciniu pripažintas kitas nei įstatymas teisės aktas. Tribunolas vienoje iš bylų konstatavo¹⁶², jog Tribunolo sprendimo įsigaliojimo atidėjimas reiškia, kad toks nutarimas sukelia teisinių padarinių atėčiai ir juo remiantis negali būti ginčijami anksčiau priimti ir įsiteisėję institucijų galutiniai sprendimai, išskyrus sprendimą, priimtą konstitucinį skundą padavusio asmens byloje.

Tais atvejais, kai Tribunolo sprendimo įgyvendinimas gali pareikalauti atitinkamų išlaidų, kurioms valstybės biudžete nėra numatytų lėšų, Tribunolas prieš nustatydamas savo sprendimo įsigaliojimo dieną konsultuojasi su Ministrų Taryba (Lenkijos Konstitucijos 190 straipsnio 3 dalis).

Čekijos Konstitucinio Teismo sprendimo svarbiausius bruožus įtvirtina Konstitucinio Teismo įstatymo 82 straipsnis „Sprendimas ir jo teisinės pasekmės“. Jeigu Konstitucinis Teismas tenkina skundą dėl konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimo, jis sprendime nurodo, kokios konkrečios Konstitucijos garantuotos teisės ar laisvės buvo pažeistos ir koks valdžios institucijos sprendimas ar veiksmas sąlygojo šį pažeidimą. Priešingai negu Lenkijos Konstitucinis Tribunolas, Čekijos Konstitucinis Teismas sprendimu panaikina atitinkamą valdžios institucijos sprendimą, o jeigu teisės ar laisvės buvo valdžios institucijos pažeidžiamos kitu būdu nei sprendimas (t.y. atitinkamais veiksmais ar neveikimu), nurodo šiai institucijai nutraukti pažeidimą ir įpareigoja ją atkurti iki pažeidimo buvusią situaciją. Taip pat, kaip minėjome aukščiau, Čekijos Konstitucinis Teismas plenarinėje sesijoje gali panaikinti ir atitinkamą teisės aktą ar jo dalį. Čekijos Konstitucijos 89 straipsnis numato, kad visi Konstitucinio Teismo sprendimai turi „*erga omnes*“ galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms bei asmenims. Konstitucinio Teismo sprendimai įsigalioja, o antikonstituciniais pripažinti teisės aktai negali būti taikomi nuo Konstitucinio Teismo sprendimo paskelbimo oficialiame valstybės leidinyje dienos.

Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 40 straipsnis numato Konstitucinio Teismo galias, vykdant paskesniąją teisės aktų konstitucingumo kontrolę (įskaitant ir individualių konstitucinių skundų nagrinėjimą):

„Jeigu Konstitucinis Teismas pripažįsta antikonstituciniu teisės aktą ar kitą valstybės valdžios priemonę, jis anuliuoja visą teisės aktą/kitą priemonę arba tik jo/jos dalį.“

Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 48 straipsnio 3 dalis nustato, kad Konstitucinio Teismo sprendimai, priimami bylose dėl konstitucinių skundų, savo teisine galia nesiskiria nuo tų sprendimų, kuriuos Konstitucinis Teismas priima įgyvendindamas vėlesniąją (represyviają) konstitucinę kontrolę. Kuomet Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimu anuliuojamas

¹⁶² Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. gegužės 18 d. nutarimas SK 38/03. www.trybunal.gov.pl; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

atitinkamas teisės aktas, tuomet toks aktas negali būti taikomas nuo Konstitucinio Teismo sprendimo paskelbimo oficialiame valstybės leidinyje dienos.

Jeigu Konstitucinis Teismas pripažįsta antikonstituciniu jau nebegaliojantį teisės aktą, paprastai tokiu atveju Konstitucinis Teismas neanuliuoja šio teisės akto, o tik uždraudžia jį taikyti visais atvejais arba, esant konkrečiai situacijai. Teisinės galios netekusio teisės akto anuliavimas yra ne tik netikslingas, bet ir nereikalingas.¹⁶³ Kita vertus, yra pasitaikę atvejų, kuomet Konstitucinis Teismas anuliuo nebegaliojančias įstatymų nuostatas, kurios vis dar buvo taikomos audituojant mokesčius.¹⁶⁴

Pagal bendrą taisyklę Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimai neturi „grįžtamosios galios“, todėl teisės akto panaikinimas negali turėti įtakos iki sprendimo paskelbimo oficialiame valstybės leidinyje atsiradusiems teisiniams santykiams. Tačiau išimtį įtvirtina Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 43 straipsnio 4 dalis, kurioje teigiama, jog Konstitucinis Teismas, siekdamas užtikrinti pasitikėjimą teisine tvarka ar apsaugoti pareiškėjo itin svarbius interesus, gali numatyti kitą (nei paskelbimo oficialiame leidinyje data) datą nuo kurios antikonstitucinis teisės aktas nebegali būti taikomas. Taigi, esant ypatingoms aplinkybėms, Vengrijos Konstitucinis Teismas gali nuspręsti, kad jo sprendimas būtų taikomas ir iki jo oficialaus paskelbimo atsiradusiems teisiniams santykiams. Tai reiškia, kad esant tam tikroms aplinkybėms, Konstitucinio Teismo sprendimas gali turėti „grįžtamąją galią“. Pažymėtina, kad konstitucinės kontrolės institucijos sprendimas gali būti taikomas atgaline data tik konkrečioje byloje ir tik konkretaus pareiškėjo atžvilgiu ir negali daryti įtakos trečiųjų asmenų santykiams, atsiradusiems iki sprendimo įsigaliojimo¹⁶⁵.

Visuotinai pripažįstama, jog Vengrijos Konstitucinis Teismas turi kompetenciją vykdyti konstitucinę kontrolę tik teisės aktų (įstatymų, poįstatyminių aktų) atžvilgiu. Įdomu tai, kad vienoje iš bylų, Konstitucinis Teismas priėmė sprendimą¹⁶⁶, kuriuo peržengė savo kompetencijos ribas ir panaikino antikonstitucine teisės norma pagrįstą bendrosios kompetencijos teismo nutarimą. Savo sprendime Vengrijos Konstitucinis Teismas konstitucinį skundą apibūdino kaip teisinę gynybos priemonę ir priėjo prie išvados, kad nesant aiškaus teisinio reglamentavimo ir neegzistuojant kitoms teisinės gynybos priemonėms Konstituciniam Teismui tenka užduotis apibrėžti būdus ir priemones, kurių pagalba būtų atstatytos pažeistos konstitucinės teisės. Už sprendimą pasisakė aštuoni teisėjai, o du teisėjai pareiškė atskiras nuomones, teigdami, kad

¹⁶³ Vengrijos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 18 d. sprendimas 7/1994 (II.18) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

¹⁶⁴ Vengrijos Konstitucinio Teismo 1992 m. balandžio 7 d. sprendimas 21/1992 (IV.7) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

¹⁶⁵ Vengrijos Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. sprendimas 50/2003 (XI.5) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

¹⁶⁶ Vengrijos Konstitucinio Teismo 1991 m. lapkričio 8 d. sprendimas 57/1991 (XI.8) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

Konstitucinis Teismas peržengė savo kompetencijos ribas. Pastaroji nuomonė pritarimo sulaukė ir mokslinėje literatūroje. Pastebėtina, kad jokių specialių Konstitucinio Teismo įgaliojimų nenumato ir Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo, kurio normos riboja Konstitucinio teismo funkcijas, suteikdamos teisę peržiūrėti tik teisės normų teisėtumą. Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad Vengrijoje egzistuoja ir „*actio popularis*“ institutas, konstitucinis skundas taptų nereikalingas, jei jį pateikusiam asmeniui, nebūtų garantuotas efektyvus jo pažeistų teisių atstatymas. Kaip tik dėl šios priežasties nemažai autoritetingų nuomonių pasisako už tokio individualaus konstitucinio skundo įtvirtinimą, kuomet skundo objektas būtų valstybės institucijų sprendimai ar veiksmai, tiesiogiai pažeidžiantys konstitucines teises ir laisves.¹⁶⁷

Pagal Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 27 straipsnį Teismo sprendimai yra galutiniai ir neskundžiami bei privalomi visiems. Konstitucinio Teismo sprendimai, kuriais panaikinamas įstatymas, poįstatyminis teisės aktas arba kuriuose aiškinamos atitinkamos Konstitucijos normos, yra skelbiami oficialiame valstybės leidinyje. Tuo tarpu visi Vengrijos Konstitucinio Teismo sprendimai bei nutarimai, kuriais byla išsprendžiama iš esmės yra publikuojami oficialiame leidinyje „Konstitucinio Teismo sprendimai“. Šiame leidinyje skelbiamos ir teisėjų atskirosios nuomonės.

Apibendrinant galime teigti, kad tiek Lenkijoje, tiek Vengrijoje konstitucinės kontrolės institucijų sprendimai, priimami konstitucinių skundų bylose, savo teisine galia nesiskiria nuo šių institucijų galutinių sprendimų, kurie priimami įgyvendinant paskesniąją konstitucingumo kontrolę. Tuo tarpu Čekijos Konstitucinio Teismo sprendimų, kurie priimami konstitucinių skundų bylose, ypatumus lemia pasirinktas individualaus konstitucinio skundo modelis. Tai reiškia, kad Konstitucinis Teismas sprendimu gali panaikinti ne tik antikonstitucinį teisės aktą ar jo dalį, bet ir jo pagrindu priimtą valstybės institucijos sprendimą arba nurodyti tai institucijai nutraukti veiksmus, sąlygojančius konstitucinį pažeidimą. Nepriklausomai nuo sprendimų turinio, visose minėtose valstybėse konstitucinės kontrolės institucijų sprendimai yra galutiniai, neskundžiami bei turi įstatymo galią (privalomi visiems), o įsigalioja jų paskelbimo oficialiame valstybės leidinyje dieną. Pažymėtina, kad konstitucinės kontrolės institucijų galutinių sprendimų principo įtvirtinimas yra labai svarbus užtikrinant šių institucijų kaip Konstitucijos garantuotojo ir saugotojo vaidmenį.

Individualaus konstitucinio skundo institutą vertinant kaip suteikimą asmeniui dar vienos veiksmingos vidaus teisinės gynybos priemonės, reikėtų pažymėti, jog Lietuvoje įtvirtinus arba klasikini, arba modifikuotą konstitucinio skundo modelį, abiem atvejais asmeniui būtų garantuota didesnė jo konstitucinių teisių ir laisvių apsauga. Taigi, tiek klasikinio individualaus

¹⁶⁷ Solyom L. & Brunner G., *Constitutional Judiciary in a New Democracy*, University of Michigan Press 2000, P. 85.

konstitucinio skundo atveju, tiek egzistuojant jo modifikuotam variantui atstatomos pareiškėjo pažeistos teisės ar laisvės bei atkurama situacija egzistavusi iki konstitucinių vertybių pažeidimo. Vis tik manytume, kad klasikinis individualaus skundo modelis yra pranašesnis todėl, kad asmeniui pateikus konstitucinį skundą, o Konstituciniam Teismui nustačius konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą, pats Konstitucinis Teismas imasi atstatyti iki pažeidimo buvusią situaciją, t.y. sprendžia dėl teisės akto bei dėl jo pagrindu priimto sprendimo konstitucingumo. Modifikuoto individualaus skundo atveju pažeistų teisių ar laisvių atstatymo procesas užtrunka ilgiau, nes Konstitucinio Teismo sprendimas tik suteikia pagrindą asmeniui, kreipiantis į kompetentingas institucijas (pavyzdžiui, bendrosios kompetencijos teismus), reikalauti pažeistų teisių atstatymo. Taigi asmuo turi vėl kreiptis dėl proceso atnaujinimo į galutinį sprendimą priėmusią instituciją ir reikalauti, kad būtų atkurta teisėta situacija. A. Abramavičius taip pat pastebi, jog tais atvejais, kai konstitucinis skundas paduodamas tik dėl teisės normos, o ne dėl paties sprendimo, sudaromos prielaidos atsirasti tokioms situacijoms, kai yra ribojama konstitucinių teismų galimybė visiškai apginti konstitucines asmenų teises ir laisves.¹⁶⁸ Pavyzdžiui, Lenkijoje, kurioje įtvirtintas modifikuotas individualaus skundo institutas, yra diskutuojama, ar asmeniui suteikta teisė ginčyti tik teisės normą užtikrina veiksmingą asmens konstitucinių teisių apsaugą, kadangi galimos tokios situacijos, kai tokios asmens teisės pažeidžiamos ne dėl konstitucijai prieštaraujančios teisės normos, bet dėl netinkamo šios normos aiškinimo¹⁶⁹.

Jei Lietuvoje būtų pasirinkta įtvirtinti Lenkijoje bei Vengrijoje egzistuojantį individualaus konstitucinio skundo modelį, tuomet galbūt reikėtų apsvaistyti galimybę ir Lietuvos Konstitucinio Teismo sprendimams suteikti tokią pat teisinę galią, kokią turi jo nutarimai, priimami bylose, įvertinant teisės akto konstitucingumą. Kadangi tokiu atveju Lietuvos Konstitucinio Teismo kompetencija išliktų tokia pati, nes jo įgaliojimai pasikeistų tik *ratione personae* atžvilgiu. Priešingu atveju, t.y. pasirinkus Čekijoje egzistuojantį individualaus konstitucinio skundo modelį, tektų išplėsti Konstitucinio Teismo kompetenciją ir suteikti jam įgaliojimus priimti sprendimus, kuriais Konstitucinis Teismas galėtų panaikinti atitinkamos valstybės valdžios institucijos ar teismo sprendimą, pažeidžiantį Konstitucijoje įtvirtintas vertybes.

Nepaisant to, koks individualaus konstitucinio skundo modelis bus įtvirtintas Lietuvoje, taip pat reikėtų nuspręsti, ar Konstitucinio Teismo sprendimai galiotų atgal (lot. *ex tunc*) ar tik į ateitį (lot. *ex nunc*). Pažymėtina, kad numačius, jog Konstitucinio Teismo sprendimas galioja atgal, gali kilti nemaža teisinio ir socialinio pobūdžio problemų. Taip gali nutikti todėl, kad šiuo

¹⁶⁸ Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos//Konstitucinė jurisprudencija Nr. 1-2, 2006, P. 313.

¹⁶⁹ Ibid.

atveju, teisės aktas, kuris pripažįstamas antikonstituciniu, netenka galios nuo jo priėmimo. Tokiu atveju ir teisinės pasekmės, kurios atsirado galiojant šiam teisės aktui, turi būti pripažintos niekinėmis. Siekiant išvengti tokių teisinių situacijų, Konstituciniam Teismui turėtų būti suteikta galimybė pačiam nustatyti savo sprendimų įsigaliojimo laiką. Tuo atveju, kai konstitucinės kontrolės institucijos sprendimas galioja tik į ateitį, išvengiama itin represyvaus įsikišimo į jau susiformavusius teisinius santykius.¹⁷⁰ Taip pat atkreiptinas dėmesys, jog priešingu atveju, t.y. numačius, jog Konstitucinio Teismo sprendimai galioja atgal galėtų būti pažeidžiamas ir teisinių santykių stabilumo principas. Jeigu vis tik būtų nustatyta, kad nutarimas galioja atgal, manytume vertėtų įtvirtinti nuostatą, jog Konstitucinis Teismas, atsižvelgdamas į galimus sprendimo padarinius, gali šią galią apriboti, pavyzdžiui, nurodydamas, kad sprendimas galioja tik tiems asmenims, kurie pradėjo teisines procedūras.

Apžvelgus teoriją bei užsienio Konstitucinių Teismų praktiką susijusią su individualiu konstituciniu skundu galime pateikti kelis apibendrinimus. Kaip matėme, konstitucinės kontrolės institucijų pagrindinė funkcija – užtikrinti įstatymų ir kitų teisės aktų atitikimą Konstitucijai, t.y. užtikrinti Konstitucijos viršenybę kitų teisės aktų atžvilgiu. Konstitucinis skundas yra viena iš svarbiausių priemonių, kuria konstituciniai teismai užtikrina konstitucines teises bei laisves. Taigi, individualaus konstitucinio skundo institutas padeda Konstituciniam Teismui ne tik vykdyti konstitucingumo kontrolę, bet ir užtikrinti asmens (tiek fizinio, tiek juridinio) konstitucines teises bei laisves.

Apibendrinant Lenkijos, Čekijos bei Vengrijos patirtį, galime teigti, kad individualaus konstitucinio skundo pateikimui yra keliama nemažai reikalavimų, siekiant įvairių tarpinių tikslų – riboti didelius skundų srautus, mažinti nepagrįstų pareiškimų skaičių ir pan. Pagaliau visi šie tikslai pasitarnauja vieninteliam ir pagrindiniam tikslui – užtikrinti efektyvią pažeistų konstitucinių teisių gynybą, kadangi įgyvendinus atitinkamus filtravimo mechanizmus, skatinama bendrosios kompetencijos teismų atsakomybė, apsaugant Konstitucijos vertybes, o Konstituciniam Teismui sudaromos sąlygos tinkamai atlikti savo pagrindines funkcijas. Taigi, individualaus konstitucinio skundo institutas šiose valstybėse egzistuoja kaip teisinės gynybos priemonė, suteikianti galimybę asmenims tiesiogiai apginti jų manymu pažeistas konstitucines teises ar laisves. Šios gynybos veiksmingumą iš dalies sąlygoja tai, kad pats konstitucinių santykių subjektas, tiek fizinis, tiek juridinis asmuo gali spręsti, kaip jam ginti pažeistą teisę.

Aptarta Vengrijos ir Lenkijos valstybių, kuriose įtvirtintas modifikuotas individualaus konstitucinio skundo modelis (kuomet skundo objektas yra teisės aktas, o ne valstybės institucijos sprendimas, kuriuo tiesiogiai pažeidžiamos žmogaus teisės), konstitucinės kontrolės

¹⁷⁰ Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001, P. 418.

institucijų sprendimais tik sudaromos prielaidos atstatyti pažeistas asmens teises. Taip yra todėl, kad pareiškėjui palankus Konstitucinio Teismo sprendimas nepanaikina tiesiogiai pareiškėjo konstitucines teises pažeidžiančio valstybės valdžios akto. Konstitucinio Teismo sprendimas tik suteikia pareiškėjui galimybę kreiptis į bendrosios kompetencijos arba administracinius teismus dėl proceso atnaujinimo ir valstybės valdžios sprendimo panaikinimo bei visiško pažeistų teisių atstatymo. Tuo tarpu Konvencijos 13 straipsnyje įtvirtintas veiksmingumo kriterijus, reikalauja, jog vidaus teisinės gynybos priemonė būtų pajėgi atstatyti pažeistas asmens teises ir garantuoti atitinkamą kompensaciją. Taigi, vertinant individualų konstitucinį skundą kaip veiksmingą teisinės gynybos priemonę Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnio prasme, galime teigti, kad nei Lenkijoje, nei Vengrijoje egzistuojančio tiesioginio kreipimosi į konstitucinį teismą instituto negalima laikyti veiksminga vidaus teisinės gynybos priemone, kurią yra būtina išnaudoti prieš pateikiant peticiją Europos žmogaus teisių teismui. Kadangi, kaip matėme iš Europos žmogaus teisių teismas jurisprudencijos, pagal Konvencijos 35 straipsnio 1 dalį būtina išnaudoti tik veiksmingas teisinės gynybos priemones. A. Abramavičius taip pat yra pasisakęs, jog visų pažeistų asmens teisių atkūrimas nėra garantuojamas tose valstybėse, kuriose egzistuoja modifikuotas individualaus konstitucinio skundo modelis¹⁷¹.

Tuo tarpu, Čekijoje egzistuojančio individualaus konstitucinio skundo vertinimas veiksmingumo Konvencijos 13 straipsnio požiūriu yra sudėtingesnis. Kaip matėme, Čekijoje egzistuoja klasikinis individualaus konstitucinio skundo modelis, todėl skundo objektas yra tiek valstybės institucijos sprendimas, tiesiogiai pažeidžiantis asmens teises, tiek ir norminis teisės aktas, kurio pagrindu buvo priimtas šis sprendimas. Šiuo atveju asmeniui yra garantuojamas jo pažeistų teisių atstatymas. Tačiau Europos žmogaus teisių teismas yra konstatavęs, jog toks teisių atstatymas yra neveiksmingas, jei asmuo skundžiasi teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimu.

Reikėtų paminėti, jog 2006 m. rugsėjo 22 d. Mykolo Romerio universitete lankėsi Europos žmogaus teisių teismo pirmininkas, Mykolo Romerio universiteto Garbės daktaras prof. dr. Luzius Wildhaber'is. Prof. L. Wildhaber'is akademinei bendruomenei skaitė paskaitą „Kintantys požiūriai į Europos žmogaus teisių teismo funkcijas“. Po paskaitos Europos žmogaus teisių teismo pirmininkas atsakė ir į paskaitos dalyvių klausimus. Į klausimą: „Ar individualų konstitucinį skundą galima laikyti veiksminga vidaus teisinės gynybos priemone“; profesorius atsakė teigiamai. Tačiau profesorius atkreipė dėmesį, kad individualus konstitucinis skundas gali būti laikomas veiksminga teisinės gynybos priemone tik tais atvejais, kuomet jo pateikimui yra keliami atitinkami reikalavimai, ribojantys nepagrįstų skundų į Konstitucinį Teismą srautą, ir tuo

¹⁷¹ Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos//Konstitucinė jurisprudencija Nr. 1-2, 2006, P. 313.

užtikrinantys efektyvų teismo darbą. Taip pat L. Wildhaber'io nuomone, individualus konstitucinis skundas bus veiksmingas tik tais atvejais, kai asmeniui bus užtikrintas jo pažeistų teisių atstatymas. Kaip matėme, šį požiūrį atitinka ir aukščiau aptarta Europos žmogaus teisių teismo praktika.

Pastebėtina, kad Lietuvoje pagrindinės diskusijos krypsta link tokio individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo, kurio objektas būtų norminis teisės aktas. Kadangi, būtent toks modelis atitinka egzistuojančią Lietuvos teisinę sistemą, užtikrina subalansuotą Konstitucinio Teismo ir bendrosios kompetencijos bei administracinių teismų darbą. Taip pat pasirinkus modifikuotą individualaus konstitucinio skundo modelį yra išvengiama įtampos tarp Konstitucinio Teismo ir kitų teismų (taip pat ir aukščiausios kompetencijos).

Manytume, jog įgyvendinant individualaus konstitucinio skundo institutą Lietuvoje reikėtų atsižvelgti, kad konstitucinis skundas – tai visų pirma teisinė vidaus gynybos priemonė, garantuojanti asmeniui jo konstitucinių teisių ir laisvių apsaugą, o jų pažeidimo atveju – teisėtos padėties atkūrimą. Antra, individualaus konstitucinio skundo instituto dėka taip pat užtikrinama didesnė Konstitucijos apsauga teisinėje sistemoje. Trečia, konstitucinis skundas – tai ir valdžios veiksmų konstitucinės kontrolės priemonė. Tik tinkamai įvertinus užsienio valstybių konstitucinės kontrolės institucijų praktiką ir atsižvelgus į Europos žmogaus teisių teismo suformuluotus reikalavimus, keliamus vidaus teisinės gynybos priemonės veiksmingumui, galima spręsti dėl konkretaus individualaus konstitucinio skundo modelio pasirinkimo ir jo įtvirtinimo Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Išanalizavus doktriną ir Europos žmogaus teisių teismo praktiką galime daryti išvadą, jog Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnio („Teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę“) tikslas yra užtikrinti, kad valstybės Konvencijos dalyvės savo nacionalinėje teisėje kiekvienam asmeniui, kuris pagrįstai skundžiasi Konvencijoje įtvirtintų teisių ir (ar) laisvių pažeidimu, garantuotų veiksmingą teisinės gynybos priemonę. Taip pat Konvencijos 13 straipsniu siekiama užtikrinti efektyvų ir nepertraukiamą Europos žmogaus teisių teismo darbą.
2. Išanalizavus doktriną ir Europos žmogaus teisių teismo praktiką, galime daryti išvadą, kad Konvencijos 13 straipsnis yra papildomas (pagalbinis) kitų Konvencijos straipsnių atžvilgiu, todėl remtis juo galima, jei pareiškėjo peticija yra priimtina ir dėl kitų Konvencijos straipsnių pažeidimo (t.y. turi būti taikomas „pagrįstumo testas“). Kita vertus 13 straipsnis yra savarankiškas tuo požiūriu, jog jo pažeidimas gali būti nustatytas ir nenustačius kitų Konvencijos straipsnių pažeidimų.
3. Apskritai valstybė turi gana plačią veikimo laisvę, pasirinkdama metodus ir būdus, kuriais bus užtikrintas Konvencijos 13 straipsnis, tačiau šios priemonės negali prieštarauti Konvencijos reikalavimams. Taip pat Europos žmogaus teisių teismas savo jurisprudencijoje yra išskyręs eilę reikalavimų, kuriais remiantis vidaus teisinės gynybos priemonė gali būti laikoma veiksminga ir todėl ją būtina išnaudoti prieš pateikiant peticiją pagal Konvencijos 34 straipsnį:
 - Teisė pasinaudoti veiksminga vidaus teisinės gynybos priemone turi būti garantuota kiekvienam asmeniui, esančiam valstybės jurisdikcijoje, kuris pagrįstai skundžiasi Konvencijos rėmuose ginamų teisių ir (ar) laisvių pažeidimais;
 - Veiksmingumas taip pat reiškia, kad asmuo turi turėti galimybę atstatyti pažeistas teises ir gauti tam tikrą kompensaciją už įvykusį pažeidimą;
 - Apskritai valstybėms palikta laisvė pasirinkti metodus ir būdus, suteikiant asmeniui teisę į veiksmingą vidaus gynybos priemonę;
 - Nacionalinė institucija nebūtinai turi būti teisminė, tačiau neteisminė institucija turi turėti pakankamai galių ir procesinių garantijų, jog galėtų atstatyti pažeistas teises ir (ar) laisves bei garantuoti atitinkamą kompensaciją;
 - Veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti garantuota net ir tais atvejais, kuomet Konvencijos pažeidimus padaro asmenys, eidami savo oficialias pareigas;

- Vidaus teisinės gynybos priemonė turi būti veiksminga ne tik teorijoje, bet ir praktikoje.
4. Teisės doktrinoje visuotinai pripažįstama, kad individualus konstitucinis skundas yra teisinės gynybos priemonė, suteikianti galimybę asmeniui, manančiam, kad jo konstitucinės teisės ar laisvės yra pažeistos, tiesiogiai kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl pažeistų konstitucinių vertybių atstatymo. Apibendrinant galime teigti, jog tiek teorijoje, tiek ir praktikoje egzistuoja du individualaus konstitucinio skundo modeliai: modifikuotas modelis, kuomet individualaus konstitucinio pagrindas yra tik teisės norminis aktas (pvz., Lenkija, Vengrija), ir klasikinis modelis, kai skundas gali būti paduodamas ne tik dėl teisės normos atitikties konstitucijai, bet ir dėl valstybės valdymo institucijos sprendimo, kuris buvo priimtas remiantis ginčijama teisės norma (pvz., Čekija, Slovėnija, Kroatija).
 5. Apžvelgus Europos žmogaus teisių teismo praktiką ir išanalizavus susijusią teisės doktriną, darytina išvada, jog vieno atsakymo dėl individualaus konstitucinio skundo veiksmingumo nėra. Pavyzdžiui, Europos žmogaus teisių teismo pirmininko prof. dr. L. Wildhaber'io nuomone, individualus konstitucinis skundas gali būti laikomas veiksminga teisinės gynybos priemone tik tais atvejais, kuomet jo pateikimui yra keliami atitinkami reikalavimai. Tuo tarpu Europos žmogaus teisių teismas iki šiol yra pasisakęs tik dėl modifikuoto individualaus konstitucinio skundo modelio, nes valstybės pasirinkusios šį modelį, reikalauja, jog asmenys prieš kreipdamiesi į Europos žmogaus teisių teismą, visų pirma pasinaudotų tiesioginio kreipimosi į Konstitucinį Teismą teise. Taip pat Europos žmogaus teisių teismas savo jurisprudencijoje yra pasisakęs tik dėl vieno iš reikalavimų, keliamų individualiam konstituciniam skundai, t.y. dėl reikalavimo išnaudoti kitas vidaus gynybos priemones.
 6. Taigi, darytina išvada, kad pagal Europos žmogaus teisių teismo jurisprudenciją individualus konstitucinis skundas nėra veiksminga teisinės gynybos priemonė, jeigu reikalavimas išnaudoti kitas gynybos priemones prieš pateikiant konstitucinį skundą yra taikomas tuomet, kai asmuo skundžiasi dėl teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimo. Individualus konstitucinis skundas nebus veiksminga teisinės gynybos priemonė ir jeigu išimtis, kai nėra būtina išnaudoti kitas priemones prieš pateikiant konstitucinį skundą, įstatymuose bus reglamentuojamos neaiškiai. Pagal Europos žmogaus teisių teismo praktiką, jei tam tikrais atvejais individualaus konstitucinio skundo negalima laikyti veiksminga teisinės gynybos priemone, nėra būtina šia teisinės gynybos priemone pasinaudoti prieš kreipiantis į Europos žmogaus teisių teismą.
 7. Lietuvos Respublikos Seimo 2006 m. kovo 1 d. valdybos sprendimu Nr. 753 buvo sudaryta darbo grupė, kuri turi parengti individualaus konstitucinio skundo instituto įtvirtinimo

Lietuvoje koncepciją ir su tuo susijusių teisės aktų pataisas. Manytume, jog Lietuva pasinaudodama kitų valstybių patirtimi bei atsižvelgdama į Ministrų Komiteto siūlymus valstybėms tobulinti nacionalines teisinės gynybos priemones, turėtų įtvirtinti tokį institutą, kuris atitiktų veiksmingai teisinės gynybos priemonei keliamus reikalavimus. Todėl būtent veiksmingos teisinės gynybos priemonės kontekste turi būti nagrinėjamas bei aiškinamas ir individualaus konstitucinio skundo institutas, galimybės jį įtvirtinti.

8. Lietuvoje, siekiant įgyvendinti Konvencijos 13 straipsnio prasme veiksmingo individualaus konstitucinio skundo institutą, teisė pateikti konstitucinį skundą turėtų būti suteikta kiekvienam subjektui, esančiam valstybės jurisdikcijoje ir kuriam atitinkamas teisės ar laisvės garantuoja Konstitucija. Įtvirtinant individualaus konstitucinio skundo institutą, taip pat reikėtų atsižvelgti į konstitucinę skundo reikšmę, neigiamus padarinius, kurie galėtų atsirasti skubiai neišnagrinėjus skundo, todėl, pareiškėjui neišnaudojus visų jam prieinamų priemonių, galėtų būti priimti tie konstituciniai skundai, kurie pateikiami dėl teisės į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimo.
9. Veiksminga bus tik tokia teisinės gynybos priemonė, kuria pasinaudoti galės kiekvienas asmuo, besiskundžiantis žmogaus teisių ar laisvių pažeidimu, todėl būtina užtikrinti teisės į individualų konstitucinį skundą prieinamumą nepriklausomai nuo asmens materialinės padėties. Darytina išvada, kad Lietuvoje, siekiant įgyvendinti Konvencijos 13 straipsnio prasme veiksmingo individualaus konstitucinio skundo institutą, neturėtų būti nustatytas didelis žyminis mokestis už individualaus konstitucinio skundo pateikimą, o, numačius būtiną kvalifikuoto teisininko dalyvavimą, taip pat turėtų būti suteikta galimybė pareiškėjui kompensuoti procesines išlaidas, priešingu atveju būtų pažeistas teisinės gynybos priemonei taikomas „veiksmingumo ne tik teorijoje, bet ir praktikoje“ principas.
10. Išanalizavus Europos žmogaus teisių teismo praktiką, galima daryti išvadą, jog tam, kad teisinės gynybos priemonė būtų veiksminga, ja pasinaudojus asmeniui turi būti atstatytos jo pažeistos teisės. Veiksmingumo požiūriu klasikinis individualaus skundo modelis yra pranašesnis, nes asmeniui pateikus konstitucinį skundą, o Konstituciniam Teismui, nustačius konstitucinių teisių ar laisvių pažeidimą, pats Konstitucinis Teismas imasi atstatyti iki pažeidimo buvusią situaciją, t.y. sprendžia dėl teisės akto bei dėl jo pagrindu priimto sprendimo konstitucingumo. Modifikuoto individualaus skundo atveju pažeistų teisių ar laisvių atstatymo procesas užtrunka ilgiau, nes Konstitucinio Teismo sprendimas tik suteikia pagrindą asmeniui, kreipiantis į kompetentingas institucijas (pavyzdžiui, bendrosios kompetencijos teismus), reikalauti pažeistų teisių atstatymo. Taigi asmuo turi vėl kreiptis dėl proceso atnaujinimo į galutinį sprendimą priėmusią instituciją ir reikalauti, kad būtų atkurta teisėta situacija.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Teisės aktai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios, Nr. 33, 1014.
2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista Protokolu Nr. 11, su papildomais Protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. Įsigaliojo 1998 11 01// Valstybės žinios. 2000. Nr. 96-3016.
3. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolas Nr. 14, pakeičiantis konvencijos kontrolės sistemą, priimtas 2004 05 13//
4. [http://www.tm.lt/strasburas/zmogaus teisiu konv 14 Protokolas final.doc](http://www.tm.lt/strasburas/zmogaus_teisiu_konv_14_Protokolas_final.doc); prisijungimo laikas: 2005-11-23.
5. Ministrų komiteto rekomendacija Nr. REC (2004)6 Valstybėms narėms dėl vidaus teisinių gynybos priemonių tobulinimo. Priimta 2004 m. gegužės 12 d. Ministrų Komiteto 114 sesijoje; http://www.tm.lt/strasburas/rekomendacija_2004_6_galut1.rtf.; prisijungimo laikas: 2005-11-25.

II. Specialioji literatūra. Monografijos, vadovėliai.

6. Alston P. and Weiler J.H.H., An “Ever Closer Union” in Need of a Human Rights Policy: The European Union and Human Rights, Oxford University Press, 1999.
7. Banaszak B. Outline of Polish Constitutional Law. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2005.
8. Dijk P., Hoof G.J.H. Theory and Practice of the European Convention on Human Rights. Kluwer Law International, 1998.
9. European Court of Human Rights Key Case – Law Extracts. Council of Europe Publishing, 2004.
10. Garlicki L. Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu, 4th ed. – Warsaw 2000.
11. Harris D.J., M. O’ Boyle, Warbrick C. Law of the European Convention on Human Rights. Butterworths, 1995.
12. Jarašiūnas E. Konstitucija, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas ir teisės konstitucionalizacija// Konstitucingumas ir pilietinė visuomenė. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
13. Jočienė D. Europos žmogaus teisių konvencijos taikymas: užsienio valstybių ir Lietuvos Respublikos teisėje. – 2-asis patais. ir papild. leid. – Vilnius: Eugrimas, 2001.
14. Jočienė D., Čilinskas K. Žmogaus teisių apsaugos problemos tarptautinėje ir Lietuvos Respublikos teisėje. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Seimas, Jungtinių Tautų vystymo programa, 2004.
15. Lietuvos konstitucinė teisė: vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
16. Ovey C., White C.A.R European Convention on Human Rights. Oxford University Press, 2002.
17. Solyom L. & Brunner G., Constitutional Judiciary in a New Democracy, University of Michigan Press 2000.
18. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2003.
19. Žilys J. Konstitucinis teismas – teisinės ir istorinės prielaidos. – Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2001.

III. Periodika bei informacija iš interneto duomenų bazių

20. Abramavičius A. Teorinės ir praktinės asmens konstitucinio skundo įtvirtinimo Lietuvos konstitucinėje sistemoje problemos//Konstitucinė jurisprudencija Nr. 1-2, 2006.
21. Ar jau laikas įtvirtinti individualaus konstitucinio skundo institutą?//Justitia, Teisės žinios, Nr. 4, 2005.

22. Individualus konstitucinis skundas. Diskusijos tęsiamos..Diskusijos tęsiamos// Justitia, Teisės žinios, Nr. 5 (12), 2005.
23. Jočienė D. Europos žmogaus teisių teismo nauja reforma: būtinybė, idėjos bei perspektyvos// http://www.tm.lt/default.aspx?item=stras_publ; prisijungimo laikas: 2006-06-06.
24. Staugaitytė V. Konstitucinis skundas: Lenkijos Respublikos patirtis//Justitia, Nr. 1, 2006.
25. E.Kūris būtų už piliečių teisę kreiptis į Konstitucinį teismą. <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=7247233>; prisijungimo laikas: 2005-08-08.
26. A.Paulauskas: mūsų visuomenė jau subrendo tiesioginiam piliečių kreipimuisi į KT. <http://www.litlex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=39&str=13958>; prisijungimo laikas: 2005-08-11.
27. J.Sabatauskas prognozuoja Konstitucijos pataisą. <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=7270734>; prisijungimo laikas: 2005-08-11.
28. **Sąrašas valstybių, ratifikavusių Konvencijos 14 protokolą**// <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=194&CM=&DF=&CL=ENG> ; prisijungimo laikas: 2006-11-06.

IV. Teismų praktika

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo teisės aktai:

29. 1995 m. sausio 24 d. Konstitucinio Teismo išvada “Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos Konvencijos 4, 5, 9, 14 straipsnių ir jos ketvirtojo protokolo 2 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”; Žin. 1995, Nr. 9-199.
30. 1995 m. spalio 17 d. Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių“ 7 straipsnio ketvirtosios dalies ir 12 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; Žin. 1995, Nr. 86-1949.

Europos žmogaus teisių teismo sprendimai:

31. Assenov and others v. Bulgaria, App. No. 24760/94, 28 October 1998; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-25.
32. Babichkin v. Bulgaria, App. No. 56793/00, 10 August 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-09-23.
33. Boyle and Rice v. United Kingdom, App. No. 9659/82; 9658/82, 27 April 1988, www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.
34. Case “Relating to Certain Aspects of the Laws on the use of Languages in Education in Belgium” v. Belgium, App. No. 1474/62; 1677/62; 1691/62; 1769/63; 1994/63; 2126/64; 23 July 1968; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.
35. Central Mediterranean Development Corporation Limited v. Malta, App. No. 35829/03, 24 October 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-11-15.
36. Chahal v. United Kingdom, App. No. 22414/93, 15 November 1996; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.
37. Foti and Others v. Italy, App. No. 7604/76; 7719/76; 7781/77; 7913/77, 10 December 1982; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-11.
38. Glazkov v. Russia, App. No. 10929/03, 12 October 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-10-23.

39. Grasser v. Germany, App. No. 66491/01, 5 October 2006; [www.wchr.coe.int.](http://www.wchr.coe.int;); prisijungimo laikas: 2006-08-23.
40. Handyside v. United Kingdom, App. No. 5493/72, 7 December 1976; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2005-11-23.
41. Hartman v. The Czech Republic, App. No. 53341/99, 10 July 2003; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-08-23
42. Hentrich v. France, App. No. 13616/88; 22 September 1994; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-02-11.
43. Horvat v. Croatia, App. No. 51585/99, 26 July 2001; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-02-07.
44. Iatridis v. Greece, App. No. 31107/96, 25 March 1999; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2005-11-23.
45. Imakayeva v. Russia, App. No. 7615/02, 9 November 2006; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-11-15.
46. Ivanka and Franc Belinger v. Slovenia, App. No. 42320/98, 2 October 2001; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-02-07.
47. James and Others v. United Kingdom, App. 8793/79, 21 February 1986; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-02-07.
48. Kaya v. Turkey, App. No. 22729/93, 19 February 1998; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-02-07.
49. Keegan v. United Kingdom, App. No. 28867/03, 18 July 2006; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-02-07.
50. Keenan v. United Kingdom, App. No. 27229/95, 3 April 2001; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2005-11-23.
51. Klass and others v. Germany, App. No. 5029/71, 6 September 1978; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-02-07.
52. Kudla v. Poland, App. No. 30210/96, 26 October 2000; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-02-07.
53. Kuvikas v. Lithuania, App. No. 21837/02, 27 June 2006; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-07-25.
54. Leander v. Sweden, App. No. 9248/81, 26 March 1987; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2005-11-23.
55. Lithgow v. United Kingdom, App. No. 9006/80; 9262/81; 9263/81; 9265/81; 9266/81; 9313/81; 9405/81, 8 July 1987; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2005-11-23.
56. M. and R. Andersson v. Sweden, App. No. 11960/86, 20 January 1992; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2005-11-23.
57. Olenik v. Slovenia, App. No. 4225/02, 2006-11-02; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-11-15.
58. Oneryildiz v. Turkey, App. No. 48939/99, 30 November 2004; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-02-07.
59. Powell and Rayner v. United Kingdom, App. No. 9310/81, 21 February 1990; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2005-11-23.
60. Sigurdur Sigurjonsson v. Iceland, App. No. 16130/90, 30 June 1993; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2005-11-23
61. Silver v. United Kingdom, App. No. 5947/72; 6205/73; 7052/75; 7061/75; 7107/75; 7113/75; 7136/75, 25 March 1983; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2005-11-23.
62. Simonavicius v. Lithuania, App. No. 37415/02, 27 June 2006; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-07-25
63. The Sunday Times v. United Kingdom (No. 2), App. No. 13166/87, 26 November 1991; www.wchr.coe.int.; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

64. T.P. and K.M. v. United Kingdom, App. No. 28945/95, 10 May 2001; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-07-23.
65. Varacha v. Slovenia, App. No. 9303/02, 9 November 2006; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-11-15.
66. Vilvarajah and others v. United Kingdom, App. No. 13163/87; 13164/87; 13165/87; 13447/87; 13448/87; 30 October 1991; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2005-11-23.
67. X and Y v. the Netherlands, App. No. 8978/80, 26 March 1985; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-11.
68. Z and others v. United Kingdom, App. No. 29392/95, 10 May 2001; www.wchr.coe.int; prisijungimo laikas: 2006-02-07.

Užsienio valstybių Konstitucinių Teismų teisės aktai:

69. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 1997 m. vasario 4 d. įsakas Ts 1/97. www.trybunal.gov.pl; prisijungimo laikas: 2006-03-18.
70. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2001 m. sausio 16 d. sprendimas Ts 84/00. www.trybunal.gov.pl; prisijungimo laikas: 2006-03-17.
71. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo 2004 m. gegužės 18 d. nutarimas SK 38/03. www.trybunal.gov.pl; prisijungimo laikas: 2006-03-18.
72. Vengrijos Konstitucinio Teismo 1990 m. spalio 4 d. sprendimas 21/1990(X.4) AB; www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.
73. Vengrijos Konstitucinio Teismo 1990 m. spalio 16 d. sprendimas 22/1990 (X. 16.) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.
74. Vengrijos Konstitucinio Teismo 1991 m. lapkričio 8 d. sprendimas 57/1991 (XI.8) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.
75. Vengrijos Konstitucinio Teismo 1992 m. balandžio 7 d. sprendimas 21/1992 (IV.7) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.
76. Vengrijos Konstitucinio Teismo 1992 birželio 10 d. sprendimas 37/1992 (VI. 10.) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.
77. Vengrijos Konstitucinio Teismo 1992 m. spalio 27 d. sprendimas 52/1992 (X.27) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.
78. Vengrijos Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 18 d. sprendimas 7/1994 (II.18) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.
79. Vengrijos Konstitucinio Teismo 2001 kovo 14 d. sprendimas 6/2001 (III. 14.) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.
80. Vengrijos Konstitucinio Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. sprendimas 50/2003 (XI.5) AB. www.mkab.hu; prisijungimo laikas: 2006-03-18.

V. Interneto šaltiniai

81. www.echr.coe.int
82. www.tm.lt
83. www.lrs.lt
84. www.mkab.hu
85. www.trybunal.gov.pl
86. http://test.concourt.cz/angl_verze/description.html

SANTRAUKA

AR INDIVIDUALUS KONSTITUCINIS SKUNDAS GALI BŪTI LAIKOMAS VEIKSMINGA TEISINĖS GYNYBOS PRIEMONE PAGAL EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ KONVENCIJOS 13 STRAIPSNĮ

Žemiau pateiktoje santraukoje yra pateikiama trumpa baigiamojo darbo apžvalga. Santraukoje yra nurodomas šio baigiamojo magistro darbo objektas, tikslas ir uždaviniai. Taip pat trumpai yra apibūdinamas darbo turinys bei pagrindiniai nagrinėti aspektai.

Šio magistro baigiamojo darbo tyrimo objektas – individualus konstitucinis skundas kaip veiksminga teisinės gynybos priemonė pagal Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnį. Baigiamojo darbo tikslas – įvertinti individualaus konstitucinio skundo kaip vidaus teisinės gynybos priemonės veiksmingumą Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnio požiūriu.

Baigiamajame darbe analizuojami Konvencijos 13 straipsnio reikšmė, tikslas bei jo taikymo ribos; vidaus teisinės gynybos priemonėms taikomas veiksmingumo reikalavimas, kuris numatytas Europos žmogaus teisių konvencijos 13 straipsnyje; atsižvelgiant į individualiam konstituciniam skundai keliamus priimtinum reikalavimus, nagrinėjami jo modelių skirtumai, egzistuojantys Lenkijoje, Čekijoje bei Vengrijoje; nagrinėjama, kokį individualaus konstitucinio skundo modelį, reikėtų įtvirtinti Lietuvoje.

Baigiamajame darbe pažymima, kad vieno atsakymo dėl individualaus konstitucinio skundo veiksmingumo nėra. Tai pat pabrėžiama, jog Europos žmogaus teisių teismas savo praktikoje yra pasisakęs tik dėl individualaus konstitucinio skundo veiksmingumo tuo atveju, kai asmuo skundžiasi teisės į procesą per įmanomai trumpiausią laiką pažeidimu. Darbe daroma išvada, jog Lietuvos Respublika, pasinaudodama kitų valstybių patirtimi bei atsižvelgdama į Ministrų Komiteto siūlymus valstybėms tobulinti nacionalines teisinės gynybos priemones, turėtų įtvirtinti tokį institutą, kuris atitiktų veiksmingai teisinės gynybos priemonei keliamus reikalavimus.

Darbe remiamasi Europos Tarybos dokumentais, Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija bei Lietuvos ir užsienio šalių autorių monografijomis, periodine literatūra, užsienio valstybių Konstitucijomis, konstitucinės kontrolės institucijų veiklą reglamentuojančiais įstatymais, šių institucijų jurisprudencija.

Pagrindinės darbe naudojamos sąvokos: Europos žmogaus teisių konvencija, veiksminga vidaus teisinės gynybos priemonė, Europos žmogaus teisių teismas, individualus konstitucinis skundas.

SUMMARY

WHETHER CONSTITUTIONAL COMPLAINT CAN BE CONSIDERED AS AN EFFECTIVE DOMESTIC REMEDY UNDER ARTICLE 13 OF THE CONVENTION FOR PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS

The summary provided hereunder gives short overview of final thesis. The summary outlines the subject matter, aim and goals of the thesis. In addition it shortly describes the content and main aspects of this final work.

The subject matter of this thesis is – individual constitutional complaint as an effective domestic remedy under Article 13 of the Convention for Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter – the European Convention on Human Rights). The thesis is aimed at the evaluation of the individual constitutional complaint as an effective domestic remedy.

This final work deals with the meaning, aim and scope of Article 13 of the European Convention on Human Rights; the nature of the remedies required under Article 13; the similarities and differences of the institution of constitutional complaint, which exists in Poland, the Czech Republic and Hungary, this analysis is being made with special regard to the rules on standing of individuals (the complainants, admissibility criteria, etc.) and the legal effect of the Constitutional Court's final decision; the optimal model of the individual constitutional complaint suitable for Lithuania is being analyzed.

The thesis stresses that there is no single answer, whether the constitutional complaint can be considered an effective domestic remedy under article 13 of the European Convention on Human Rights. The thesis states that so far the European Court of Human Rights analyzed the effectiveness of the constitutional complaint only when the right to a hearing within a reasonable time was being alleged, thus all the other admissibility requirements for constitutional complaint were not interpreted. The final work concludes, that according to the practice of foreign countries and the recommendations of the Committee of Ministers, the Republic of Lithuania, should implement a constitutional complaint, which would be effective under Article 13 of the European Convention on Human Rights.

The legal sources used in this thesis include the documents of the European Council, the jurisprudence of the European Court of Human Rights, the studies and periodicals of Lithuanian and foreign authors, the Constitutions of foreign countries, the laws of constitutional courts and the relevant case-law of these courts.

Main concepts of this thesis are: European Convention of Human Rights, effective domestic remedy, European Court of Human Rights, individual constitutional complaint.

PRIEDAS

Lentelė

ASMENŲ GALIMYBĖS TIESIOGIAI KREIPTIS Į KONSTITUCINIO TEISINGUMO INSTITUCIJAS ČEKIJOJE, LENKIJOJE IR VENGRIJOJE

Valstybė	Subjektas	Konstitucinio skundo pagrindas	Terminas skundui paduoti	Teisinės gynybos priemonių išnaudojimas	Konstitucinio Teismo sprendimo galia	Proceso išlaidų atlyginimas	Teisininko dalyvavimas procese
Čekija	Fizinis ir juridinis asmuo taip pat vietos savivaldos atstovaujamoji institucija arba savivaldos teisę turintis regionas	Dėl galutinių valstybinės valdžios institucijų sprendimų ar veiksmų (neveikimo), pažeidžiančių Konstitucijoje įtvirtintas teises ir laisves	Per 60 dienų nuo galutinio sprendimo priėmimo	Būtina. Išimtytys – Čekijos Konstitucinio Teismo įstatymo 75 str. 2 d.	Teismas gali: 1. Panaikinti valdžios sprendimą. 2. Nurodyti institucijai nutraukti pažeidimą.	Nėra žyminio mokesčio. Gali būti kompensuojamos išlaidos teisinėms paslaugoms	Pareiškėjas Konstituciniame Teisme turi būti atstovaujamas kvalifikuoto teisininko, kuris turi surašyti ir konstitucinį skundą
Lenkija	Fizinis ir juridinis asmuo (visuomeninės organizacijos, susivienijimai, politinės partijos, religinės organizacijos)	Dėl norminių teisės aktų, kuriais remiantis buvo priimti sprendimai (pvz. teismo), pažeidžiantys konstitucines teises ir laisves	Per 3 mėn. nuo galutinio sprendimo priėmimo	Būtina	Konstituciniam Tribunalui pripažinus, teisės norminį aktą antikonstituciniu, toks teisės aktas netenka teisinės galios, dėl jo pagrindu priimto institucijos sprendimo panaikinimo asmuo turi teisę į proceso	Nėra žyminio mokesčio. Kitas proceso išlaidas gali padengti valstybė arba antikonstitucinį teisės aktą priėmusi institucija, jei skundas patenkinamas. Konstitucinis Tribunalas gali iš dalies	Skundas turi būti surašytas advokato arba juriskonsulto. Išimtytys – Konstitucinio Tribunalo įstatymo 48 str. 1 d.

					atnaujinimą. Konstitucinio Tribunolo sprendimas galioja tik <i>ex nunc</i>	kompensuoti išlaidas teisinėms paslaugoms	
Vengrija	Fizinis ir juridinis asmuo	Dėl norminių teisės aktų, kuriais remiantis buvo priimti sprendimai (pvz. teismo), pažeidžiantys konstitucines teises ir laisves	Per 3 mėn. nuo galutinio sprendimo priėmimo	Būtina, išskyrus atvejus, kai tokių priemonių nėra	Konstituciniam Teismui pripažinus, teisės norminį aktą antikonstituciniu, toks teisės aktas yra anuliuojamas, dėl jo pagrindu priimto institucijos sprendimo panaikinimo asmuo turi teisę į proceso atnaujinimą. Konstitucinio Teismo sprendimas gali galioti <i>ex tunc</i> (Vengrijos Konstitucinio Teismo įstatymo 43 str. 4 d.)	Nėra žyminio mokesčio, bet teismas nustatęs, kad pareiškėjas paduodamas skundą elgėsi nesąžiningai, gali priteisti iš pareiškėjo visas teismines išlaidas	Teisininko dalyvavimas procese nėra būtinas